

กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตร
งานไม้แกะสลักและงานไม้ สำหรับนักเรียน
ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา
โรงเรียนบ้านต้นแก้ว ชุมชนบ้านถวาย
จังหวัดเชียงใหม่

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.สำลี ทองธิว
อาจารย์ มานพ จินะนา
อาจารย์ พยุง ไชยวงศ์

มกราคม 2541

บทคัดย่อภาษาไทย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

สารบัญแผนภูมิ

บทที่

๑. บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	8
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	8
วิธีที่ใช้ในการวิจัย.....	8
พื้นที่โครงการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	8

๒. วิธีการวิจัย

ประชากรและตัวอย่างประชากร.....	10
เครื่องมือและวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล.....	11
ขั้นตอนในการวิจัย.....	12

๓. ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวบ้านถวาย.....13

ประวัติความเป็นมา.....	14
สภาพภูมิประเทศ.....	14
โครงสร้างพื้นฐาน-สาธารณูปโภค.....	15
โครงสร้างทางเศรษฐกิจ.....	15
การปกครองและการแบ่งเขตการปกครอง.....	16
ลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านถวาย.....	16
ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้านถวาย.....	20
ลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานระหว่าง คนบ้านถวายกับคนในหมู่บ้านอื่น.....	22

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๓. ลักษณะของเส้นทางการค้าขายติดต่อ.....	26
ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านถวาย.....	26
การสร้างหลักสูตรและการสอนบนฐานความ สัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชน.....	26
เงื่อนไขที่จำเป็นในการศึกษาวิถีชีวิต ของชาวบ้าน.....	30
๔. ขั้นตอนการทำงานอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้.....	47
ขั้นตอนการทำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้.....	47
อาชีพงานแกะสลักไม้.....	48
ขั้นตอนการแกะสลักไม้และงานไม้ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดทักษะของชาวบ้านถวาย.....	48
อาชีพตกแต่งงานไม้แกะสลัก-ทำสี-ทำเก่า.....	56
ขั้นตอนการทำสี ตกแต่งด้วยเส้นสี ประดับกระจก และการทำหุ่นให้ดูเก่าเป็นของโบราณ.....	56
อาชีพทำธุรกิจค้าขายสินค้าไม้แกะสลักและงานไม้.....	64
ขั้นตอนการทำธุรกิจค้าขายไม้แกะสลัก ในหมู่บ้านถวาย.....	64
ลักษณะคุณค่าทางวัฒนธรรมที่พบในงานอาชีพงานไม้แกะสลัก และงานอาชีพที่เกี่ยวข้อง.....	70
กระบวนการถ่ายทอดทักษะการทำงานไม้แกะสลัก : เปรียบเทียบ การถ่ายทอดความรู้ตามภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการจัดการเรียน การสอนในโรงเรียน.....	74
บรรณานุกรม.....	80
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	82
ภาคผนวก ข.....	103
ภาคผนวก ค.....	123

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
๑. แผนที่แสดงอาณาเขตอำเภอหางดง.....	18
๒. แผนที่แสดงอาณาเขตหมู่บ้านถวาย.....	19
๓. สังคมมิติแสดงกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการทำ กิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน.....	21
๔. สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านฟ่อเลี้ยงธงชัย.....	22
๕. สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านเลิศสิน.....	23
๖. สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านยุทธนา.....	24
๗. สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านวิเชียร.....	25
๘. สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านป่าจั่น.....	25
๙. แผนภูมิแสดงเส้นทางการส่งสินค้าจากร้านยุทธนาไปยัง ประเทศที่เป็นลูกค้า.....	27

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องกรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรงานแกะสลักไม้และงานไม้ สำหรับนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาโรงเรียนต้นแก้ว ชุมชนบ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับชุมชน ตามสัญญาเลขที่ RDG4/008/2541 ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิชผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ ดร.สีลาภรณ์ บัวสายผู้อำนวยการฝ่ายสนับสนุนการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนที่ได้ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนและข้อเสนอแนวทางในการวิจัยเรื่องนี้ ตลอดจนขอขอบพระคุณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ปัญญาแก้ว และคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้ให้การสนับสนุนด้านเวลาและสถานที่รวมถึงการอำนวยความสะดวกนานัปการให้กับผู้วิจัยจนทำให้ได้งานวิจัยที่เสร็จสมบูรณ์ตามกำหนดเวลา

ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณ ดร.อมรวิทย์ นาครทรรพ และรองศาสตราจารย์ ดร.จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงศ์ ฝ่ายประสานงานโครงการวิจัยเกี่ยวกับชุมชนที่ได้ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยเป็นอย่างดี ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ทั้งยังคอยดูแลให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยพบอย่างรวดเร็วและด้วยความเต็มใจ

ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความร่วมมือของชาวบ้านถวายทุกคน โดยเฉพาะพ่อหลวง สุวรรณโปลิ และพ่อเลี้ยงธงชัยโปลิ ขอขอบคุณคุณคุณพรรณี และคุณธีรวัฒน์ สหเวียนต์แห่งโรงเรียนธีรวัฒน์บำเพ็ญ ตลอดจนอาจารย์มานพ จินะนาผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านต้นแก้วและครูทุกท่านในโรงเรียนบ้านต้นแก้วที่ได้ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาของการวิจัยทั้งยังได้แสดงความสนใจและความเอื้ออาทรอย่างอบอุ่นให้กับผู้วิจัย

ในท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ยงเจริญผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติและการวิจัยที่ได้ให้ข้อความรู้ที่เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์และการทำแผนที่สำหรับการวิจัยในครั้ง นี้ ทั้งขอแสดงความชื่นชมในความร่วมมือของนิสิตปริญญาโทและปริญญาเอกทุกคนในศูนย์ปฏิบัติการสอนที่ให้ความร่วมมือและช่วยเหลืองานวิจัยในครั้งนี้อย่างเต็มใจและสนใจเป็นกำลังที่ดียิ่งสำหรับผู้วิจัย

สำลี ทองธิว

บทคัดย่อ

กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรงานแกะสลักไม้และงานไม้สำหรับนักเรียนใน
โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาโรงเรียนคันแก้ว ชุมชนบ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่

ผู้วิจัย รองศาสตราจารย์ ดร. ลำลี ทองธิว

ผู้ช่วยวิจัย นาย มานพ จินะนา

นางสาว พยุง ไชยวงศ์

ระยะเวลาในการวิจัย

สิงหาคม ๒๕๕๑ - มกราคม ๒๕๕๒

ประเภทของการวิจัย

สังคมศาสตร์

ความเป็นมา

การสร้างหลักสูตรงานอาชีพในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพตามหลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช ๒๕๒๑ ฉบับปรับปรุง ๒๕๓๓ นั้น โดยส่วนใหญ่เป็นการสร้างหรือการกำหนดแนว
ทางในการสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลาง จุดประสงค์ของการเรียนการสอนมุ่งเน้นให้
ผู้เรียนมีความรู้และทักษะในการทำงานอาชีพนั้นๆและมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน อย่างไรก็ตาม
จากการติดตามผลที่เกิดขึ้นปรากฏว่าไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้เพราะเมื่อนักเรียนเรียน
งานอาชีพนั้นไปแล้วไม่สามารถทำงานนั้นได้ตามความต้องการหรือได้มาตรฐานของผู้ที่อยู่ใน
อาชีพนั้น นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการเรียนการสอนและการฝึกกระบวนการทำงานมีความแตก
ต่างอย่างสิ้นเชิงกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น แม้จะมีการ
สนับสนุนให้ครูในท้องถิ่นจัดทำหลักสูตรงานอาชีพท้องถิ่นขึ้นใช้แล้วก็ตาม แต่ปรากฏว่าหลัก
สูตรที่ได้เป็นหลักสูตรที่สร้างจากความต้องการที่มองเห็นมากกว่าการสร้างหลักสูตรจากข้อมูล
วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้าน ดังนั้นครูในท้องถิ่นและผู้สร้างหลักสูตรท้องถิ่นจึงจำเป็น
จะต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นตลอดจนความต้องการที่แท้จริงของคนในท้องถิ่นเพื่อสร้าง
หลักสูตรงานอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านทั้งยังพยายามหาทางศึกษาค้นหาคุณ
ค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แฝงเร้นอยู่ในตัวงานอาชีพนั้นๆออกมาด้วยจึงจะทำให้ได้หลักสูตรงาน
อาชีพที่เป็นพลวัตรและเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น และในการที่ครูและผู้

สร้างหลักสูตรจะสามารถเข้าถึงชาวบ้านเพื่อค้นหาข้อมูลที่สำคัญในการสร้างหลักสูตรดังกล่าวได้นั้นจะต้องศึกษาเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ได้ข้อมูลรายละเอียดจากชาวบ้านอย่างเพียงพอต่อการสร้างหลักสูตรด้วย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านถวายเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน สังคมมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านถวาย

๒. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานระหว่างคนในหมู่บ้านถวายกับคนในหมู่บ้านใกล้เคียง เส้นทางการค้าขายติดต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้าน เงื่อนไขที่จำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านเพื่อศึกษาวิถีชีวิตการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ของคนในหมู่บ้าน

๓. เพื่อศึกษาขั้นตอนการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ตลอดจนอาชีพที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ศึกษาลักษณะคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในงานอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้และอาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้งานในอาชีพเปรียบเทียบกับกระบวนการเรียนการสอนงานอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ในโรงเรียน

พื้นที่โครงการ หมู่บ้านถวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ประกอบด้วยชาวบ้าน ๑๔๐ หลังคาเรือน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Method) ซึ่งประกอบด้วยการใช้แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตพฤติกรรมระหว่างการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้และงานอาชีพที่เกี่ยวข้อง และการเข้าไปสังเกตวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านถวายด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ตลอดระยะเวลาของการวิจัย ตลอดจนการใช้ภาพนิ่ง การทำสังคมมิติและการทำแผนที่ภาคพื้นดินประกอบ

การวิเคราะห์ข้อมูลมีสองแบบคือสำหรับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการประกอบอาชีพของชาวบ้านจากแบบสำรวจสัมภาษณ์ประชากรใช้ความถี่และค่าร้อยละ แล้วนำเสนอเป็นความเรียง ส่วนข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและจากแบบบันทึกข้อมูลภาคสนามได้นำมาวิเคราะห์ให้รหัสเป็นหกกลุ่มได้แก่กลุ่มประวัติความเป็นมา กลุ่มความสัมพันธ์ในวิถีชีวิต กลุ่มความสัมพันธ์เชิงแรงงาน กลุ่มขั้นตอนการทำงาน กลุ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมของงาน และกลุ่มกระบวนการเรียนรู้งานอาชีพ แล้วนำเสนอเป็นแผนภูมิสังคมมิติ และวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ภายใต้กรอบทฤษฎีการสื่อสาร

ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคม ทฤษฎีการเผยแพร่วัฒนธรรมทางการศึกษาแล้วนำมาเสนอเป็นความเรียง

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยพบว่า เจื่อนใจที่ทำให้ครูท้องถิ่นและผู้วิจัยสามารถเข้าไปศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ตลอดจนวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในงานอาชีพเหล่านี้คือ ๑. ความร่วมมือกันระหว่างครูในฐานะตัวกลางการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน กับผู้วิจัยในฐานะตัวกลางการเปลี่ยนแปลงภายนอกชุมชน, ๒. การที่ครูใช้การสื่อสารในลักษณะแนวราบ (Homophyle) กับชาวบ้าน, ๓. การใช้การประชุมกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านเพื่อระบุดูประสงคของการดำเนินงานวิจัยอย่างชัดเจนให้ผู้บริหารรับรู้และในขณะเดียวกันพยายามค้นหาความต้องการที่แท้จริงเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นจากที่ประชุม, ๔. การพยายามระบุดูผู้ที่มิอิทธิพลทางความคิดในชุมชนที่สามารถช่วยสนับสนุนให้งานวิจัยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านได้

การวิจัยพบว่า อาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้แบ่งได้เป็นสามอาชีพย่อยๆคืออาชีพงานไม้แกะสลักพวกหุ่นไม้ งานอาชีพตกแต่งงานไม้แกะสลัก และงานอาชีพพระพุทธรูปแกะสลัก และงานไม้ซึ่งอาชีพทั้งสามมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างแยกจากกันไม่ได้ นอกจากนี้ยังพบว่าชาวบ้านถวายเป็นวัฒนธรรมการรู้จักปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินอาชีพได้ตามสภาพแวดล้อมและความจำเป็น และมีวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายตามเศรษฐกิจแบบพอเพียง

การวิจัยพบด้วยว่า ลักษณะการถ่ายทอดความรู้และทักษะงานอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ที่โรงเรียนใช้มีลักษณะแตกต่างไปจากที่คนในอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ใช้กันอยู่หลายประการไม่ว่าจะเป็นขั้นการดำเนินการสอน การวัดและประเมินผล เป้าหมายของการฝึกงาน ตลอดจนแรงจูงใจของการทำงาน และเกณฑ์ในการคัดเลือกคนเข้ามาฝึกงาน

ดังนั้นเสนอแนะว่าครูในท้องถิ่นที่รับผิดชอบต่อการสอนงานอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้จะต้องหันมาวิเคราะห์ และปรับปรุงสร้างหลักสูตรงานไม้แกะสลักและงานไม้โดยพยายามให้มีการนำเอาวัฒนธรรมแฝงตามรายละเอียดที่ค้นพบในการวิจัยนี้สอดแทรกลงไปหลักสูตรที่จะสร้างขึ้นใหม่ แต่ที่สำคัญที่สุดคือจะต้องเป็นหลักสูตรงานอาชีพท้องถิ่นที่ชาวบ้านถวายเป็นความต้องการ และมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้ความร่วมมือกับทางผู้สร้างหลักสูตรให้ได้หลักสูตรที่เป็นของชาวบ้านถวายเป็นแท้จริง

Research Title : A Community Study on Wood-Carving Handicraft At Bann
ThaWai, Chiang-Mai Province

Project Director : Associate Professor Dr. Sumlee Thongthew

Research Assist. : Manop Jinana

Research Assist. : Payoong Chaiwong

Project Coordinator : Associate Professor Dr. Jaitip Chuaratanaphong

Research Completed : 31 January 1999

Research Funding : The Thailand Research Fund (TRF) GDG4/008/2541

Abstract

The main purpose of this study is to describe both the explicit and tacit cultural knowledge and the inter relationship between the two sides of knowledge concerning the process of wood-carving handicraft being done at Baan ThaWai, Chiang Mai Province. There are approximately 140 households of local people involving in the study.

This study also examines the role of local teachers as internal change agents in diffusing the concept of sustainable development through a school local curriculum to local people. Field Method including participation observation, direct observation, observation of physical environment, topographical and land mapping, sociometric technique, still photography and audio recording, interviewing, data coding and recording is used as vehical to gather data.

Findings show that there are three major occupations related to the wood-carving handicraft : the wood carving occupation, the wood-carved finishing occupation, and wood-carving business. In order to get information from the local people teachers as the internal changes agents must work closely with the researcher, the external change agent so that to support inputs from each other. The communication between the local people and the teachers at the homophele degree is required. Both informal and formal opinion leaders in the community must be clearly identified so that to gain friendly support from the whole community.

บทที่ ๑

ความเป็นมาและความสำคัญของเรื่อง

การศึกษาปัญหาและความต้องการในชุมชนหนึ่งๆจะสามารถเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ถ้าผู้ที่ศึกษาเป็นคนในชุมชนนั้นหรือมีสัมพันธภาพกับชาวบ้านในชุมชนนั้นเป็นอย่างดี มีความใกล้ชิดในสถานภาพของการเป็นคนในชุมชนนั้นสามารถรู้ถึงความรู้สึกและความหมายของวิถีชีวิตที่ชาวบ้านกำลังกระทำอยู่พอสมควรสามารถตีความพฤติกรรมต่างๆที่ประพฤติปฏิบัติกันในชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดีซึ่งผู้ที่จะมีบทบาทดังกล่าวได้ดีที่สุดก็คือครูในพื้นที่ที่เป็นสมาชิกคนหนึ่ง ของชุมชนนั้น มีความใกล้ชิดและรู้วัฒนธรรมของชุมชนทั้งยังมีความรู้และเป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้านอีกด้วย (สำลี ทองธิว, 2526, หน้า 122)

บทบาทที่สำคัญที่สุดของครูตามที่ระบุไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่หนึ่ง (ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2435-2507, หน้า 364) และฉบับที่สอง (เอกสารการศึกษาลำดับที่ 6 แผนการศึกษาแห่งชาติ, หน้า 31) กำหนดให้ครูเป็นผู้ให้ความรู้ทางวิชาการแก่นักเรียนให้นักเรียนมีความรู้ที่เหมาะสม สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ นอกจากนั้นยังต้องเป็นผู้ถ่ายทอด วัฒนธรรมทางสังคมให้กับสมาชิกใหม่เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของไทยทั้งยัง ต้องปรับปรุงการศึกษาให้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกด้วย (แผนพัฒนาการศึกษาลำดับที่ 3/2515-2519, หน้า 78) ซึ่งการที่ครูจะทำบทบาทที่กล่าวมาได้ควรจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมโดยเฉพาะให้แคบลงไปคือเกี่ยวกับชุมชนที่ครูอยู่เพื่อ จัดหาความรู้ที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนและสร้างทักษะงานอาชีพที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ประกอบ อาชีพได้จริง และที่สำคัญกว่านั้นคือครูจะต้องมีความใกล้ชิดมีสัมพันธที่แนบแน่นกับชุมชนพอที่จะรู้ซึ่งถึงพลวัตของวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้นจึงจะสามารถทำการถ่ายทอด วัฒนธรรมดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมนั้นไว้ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือการที่ครูท้องถิ่นเหล่านี้ไม่ได้ให้ความสำคัญต่อ สัมพันธภาพในระดับชุมชนเท่าที่ควรเนื่องจากไปเน้นการแสวงหาความรู้และดำเนินวิถีชีวิตของคน เมืองจนทำให้สัมพันธภาพที่เคยมีอยู่กับชาวบ้านเจือจางลง ทำให้ความรักความผูกพันและความเข้าใจระหว่างชาวบ้านกับครูพลอยลดน้อยลงไปด้วย ประกอบกับสิ่งที่ครูได้รับมอบหมายให้สอนเป็น ความรู้และวัฒนธรรมที่แปลกปลอมแตกต่างไปจากสิ่งที่ชาวบ้านต้องการหรือคุ้นเคยจึงยิ่งทำให้ สัมพันธภาพและความเข้าใจระหว่างครูกับชาวบ้านยิ่งลดลงเป็นลำดับ ซึ่งในเรื่องนี้ครูท้องถิ่นอาจ

จะต้องเริ่มสร้างสัมพันธภาพขึ้นใหม่โดยอาศัยฐานเดิมที่มีอยู่เป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจความคุ้นเคยใหม่กับชาวบ้านทำให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าครูท้องถิ่นจำนวนมากจะเห็นความสำคัญและยึดมั่นต่อวิถีชีวิตชาวบ้านก็ตามแต่เมื่อลงมือทำการเรียนการสอนตามหลักสูตรจากส่วนกลาง ความแตกต่างระหว่างพลวัตทางวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวบ้านกับสิ่งที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นเป้าหมาย เนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้จะปรากฏชัดเจนขึ้นมาทำให้ผู้เรียนไม่สามารถจะนำความรู้และทักษะที่ได้รับจากครูไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง ไม่สามารถพัฒนาวิถีชีวิตไปในทิศทางที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แท้จริงได้

การสร้างหลักสูตรงานอาชีพในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง 2533 นั้น โดยทั่วไปแล้วเป็นการสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางกระทรวงศึกษาธิการ จุดประสงค์ของการเรียนการสอนงานในกลุ่มนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน นำทักษะที่ได้ไปประกอบอาชีพได้ต่อไป อย่างไรก็ตามจากการติดตามผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรดังกล่าวปรากฏว่าไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งนี้เพราะงานอาชีพที่นักเรียนได้เรียนไปไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และที่สำคัญกว่านั้นคือการจัดการเรียนการสอนและการฝึกกระบวนการทำงานมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น แม้ว่าในบางท้องถิ่นได้มีการสนับสนุนให้ครูจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงของคนในท้องถิ่นและสร้างหลักสูตรงานอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการแล้วก็ตาม ผลที่ได้ก็คือหลักสูตรงานอาชีพที่คนในท้องถิ่นต้องการจริงหากแต่ไม่ได้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ไม่ได้นำเอาตัวคุณค่าที่แฝงเร้นอยู่ได้ตัวงานอาชีพนั้นๆออกมาด้วยซึ่งการที่จะสร้างหลักสูตรงานอาชีพที่ลึกซึ้งได้ขนาดนี้ผู้สร้างจะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อความสัมพันธ์ระหว่างงานอาชีพนั้นกับความเป็นมาเป็นไปของงานอาชีพนั้นกับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก กล่าวโดยรวมก็คือผู้สร้างหลักสูตรงานอาชีพสำหรับท้องถิ่นนั้นจะต้องมีความเข้าใจพลวัตทางวัฒนธรรมของงานอาชีพนั้นและมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานอาชีพนั้นกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี ไม่ใช่เพียงแค่แสวงหาข้อมูลเบื้องต้นรู้เพียงว่าท้องถิ่นนั้นมีการทำอาชีพดั้งเดิมที่สำคัญอะไรซึ่งควรที่จะอนุรักษ์ไว้ไม่ให้งานนั้นสูญหายไปจากท้องถิ่นนั้นหรือคนในท้องถิ่นนั้นมีความต้องการจะเรียนรู้งานอาชีพใดแล้วลงมือสร้างงานอาชีพนั้นเท่านั้นซึ่งการสร้างหลักสูตรในลักษณะนี้ทางการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นและนักสังคมวิทยาเรียกว่าเป็นการสร้างหลักสูตรจากข้อมูลวัฒนธรรมที่มองเห็น

การที่หลักสูตรงานอาชีพในระดับท้องถิ่นสร้างขึ้นจากข้อมูลวัฒนธรรมที่มองเห็นเป็นผลมาจากการที่ผู้ที่เข้าไปศึกษาข้อมูลศึกษาลงได้ไม่ลึกพอซึ่งอาจจะเป็นเพราะ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับ

วัฒนธรรมคุณค่าซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่มองไม่เห็น แต่จะสามารถรับรู้ได้โดยคนในวัฒนธรรมนั้น ดังนั้นการที่จะได้ข้อมูลด้านวัฒนธรรมคุณค่าของงานอาชีพและความเป็นพลวัตของงานอาชีพอย่างแท้จริงจะต้องมองโดยใช้มุมมองของชาวบ้านที่กำลังประกอบอาชีพนั้นอยู่(สำลี ทองธิว, 2540, หน้า 81-83) ชาวบ้านคิดอย่างไร ให้ความหมายไว้อย่างไร มีความเชื่อ ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับงานอาชีพนั้นบ้างนั่นคือการมองงานอาชีพนั้นในองค์กรรวม มองที่ระบบวิถีชีวิตและมองแบบเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะสามารถใช้ข้อมูลจากชาวบ้านได้เสียทั้งหมดทุกอย่างไปทั้งนี้จากงานของสำลี ทองธิว (2526, หน้า 125) ระบุว่าบ่อยครั้งที่สมาชิกภายในสังคมมักจะมองที่ตัวรายละเอียดปลีกย่อย มองที่ด้านใดด้านหนึ่งของความหมายมากไปซึ่งก็อาจทำให้เกิดการตีความคลาดเคลื่อนและมองไม่เห็นภาพรวมได้ชัดเจนเท่าที่ควร ดังนั้นการที่มีบุคคลภายนอกสังคมในที่นี้คือภายนอกงานอาชีพนั้นหากแต่ยังเป็นคนในชุมชนเดียวกันอยู่เข้าไปร่วมศึกษาข้อมูลด้วยจะทำให้การรับรู้วัฒนธรรมทั้งที่มองเห็นและที่เป็นคุณค่ามีความสมบูรณ์ขึ้น นั่นคือการสร้างหลักสูตรงานอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นโดยความร่วมมือระหว่างครูในท้องถิ่นกับชาวบ้านที่ทำอาชีพนี้ซึ่งหลักสูตรงานอาชีพที่ได้จะเป็นงานอาชีพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้าน

ดังนั้น การสร้างหลักสูตรงานอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้ของชาวบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างครูในท้องถิ่นและชาวบ้านนอกจากจะทำให้ได้หลักสูตรท้องถิ่นเน้นการประกอบอาชีพหลักของชาวบ้านซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชาวบ้านแล้ว ยังทำให้ครูกับชาวบ้านหันหน้าเข้าหากันร่วมมือกันศึกษากระบวนการเรียนรู้ กระบวนการทำงานตามวิถีชีวิตชาวบ้าน ศึกษาและค้นหาวัฒนธรรมอันดีงาม ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขปัญหาหรือช่วยกันประยุกต์ฟื้นฟูให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านถวาย ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ชาวบ้านมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของตนผ่านทางกระบวนการจัดการศึกษาในระบบได้มากขึ้นซึ่งผลกระทบที่จะได้จากความร่วมมือนี้ก็คือโอกาสในการพัฒนาชุมชนบ้านถวายโดยอาศัยรากฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ดีงามจากส่วนกลางนั่นเอง

จากการศึกษาและการวิจัยของสำลี ทองธิว (สำลี ทองธิว, 2526; สำลี ทองธิว, 2529) พบว่าการศึกษาปัญหาและความต้องการในชุมชนหนึ่งๆจะเป็นไปได้อย่างสมบูรณ์และสามารถใช้ข้อมูลนั้นให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริงผู้ทำการศึกษาก็ต้องรู้จักคุ้นเคยกับประชากรในชุมชนเป็นอย่างดี มีสัมพันธภาพกับประชากรอย่างใกล้ชิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันพอสมควรที่จะทราบความรู้สึกและรู้ปัญหาที่แท้จริงที่ประชากรกำลังประสบอยู่ และได้เสนอว่าขั้นแรกของการศึกษาข้อมูลในลักษณะข้างต้นควรจะเป็นการสร้างสัมพันธภาพกับประชากร ทั้งที่เป็น

ชาวบ้านและที่เป็นกลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ยังต้องขยายสัมพันธ์ภาพนี้ไปยังกลุ่มข้างเคียงของประชากรอีกด้วย (สำลี ทองธิว, 2526, หน้า 122)

อย่างไรก็ตามการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างนักวิจัยที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชนกับคนในชุมชนนั้นต้องใช้เวลาก่อนข้างมากและอาจจะไม่ได้รับการไว้วางใจมากพอที่จะได้ข้อมูลที่มีความเชื่อถือได้และที่สำคัญคือการตีความข้อมูลที่เป็นคุณค่าอาจจะมีคลาดเคลื่อนได้มากเนื่องจากผู้วิจัยไม่รู้จักมาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั้นดีพอที่จะนำมาเป็นตัวตัดสินคุณค่า ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ได้มา ดังนั้นการใช้สมาชิกภายในชุมชนเป็นผู้ศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น (สำลี ทองธิว, 2526, หน้า 125)

ปกติครูที่ทำหน้าที่สอนอยู่ในโรงเรียนส่วนภูมิภาคจะเป็นคนในชุมชนนั้นหรือจากชุมชนใกล้เคียงที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน บทบาทหลักของครูคือการให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพได้และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามในสังคมให้กับนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 3/2515-2519, หน้า 78) หากแต่ในความเป็นจริงความรู้ ทักษะในการประกอบงานอาชีพและวัฒนธรรมที่ครูถ่ายทอดให้นักเรียนเป็นสิ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตรส่วนกลางซึ่งมีความแตกต่างจากความรู้ แตกต่างจากงานอาชีพและไม่ใช่วัฒนธรรมที่แท้จริงของชุมชนนั้นดังนั้นเมื่อนักเรียนเรียนจบแล้วจึงไม่อาจนำความรู้ ทักษะและค่านิยมทางสังคมทั้งหมดที่ได้รับจากโรงเรียนไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ครูและโรงเรียนในชุมชนซึ่งน่าที่จะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีความใกล้ชิดกับชาวบ้านจึงมีความแตกต่างจากชาวบ้าน ชาวบ้านมักจะมองว่าครูทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐ เป็นตัวแทนของสังคมส่วนกลางมีพื้นฐานความเชื่อและค่านิยมก่อนไปทางสังคมเมืองมากกว่าชาวบ้าน

ดังนั้นการที่จะให้ครูซึ่งเป็นคนในชุมชนเป็นผู้ศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีความสามารถในการค้นหาวัฒนธรรมที่ดีงามในท้องถิ่นพื้นฟูและประยุกต์วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นเพื่อพัฒนาความแข็งแรงให้กับท้องถิ่นอย่างแท้จริงซึ่งหมายถึงการพัฒนาท้องถิ่นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกโดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จำเป็นที่จะต้องคืนความเป็นคนท้องถิ่นให้กับครูเหล่านี้ก่อนเป็นงานแรก ในที่นี้คือประการแรกทำให้ครูได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านในฐานะ “คนใน” ท้องถิ่นในระดับสถานภาพเดียวกัน (Homephele, ลาซาฟิลและเบอร์ตัน, 1964 อ้างถึงในสำลี ทองธิว, 2526, หน้า 52) เพื่อสร้างความไว้วางใจและระดับการยอมรับ และประการที่สองคือทำให้ครูเกิดความเข้าใจต่อความรู้สึกนึกคิด รู้ถึงความต้องการที่แท้จริง มองเห็นปัญหา เห็นศักยภาพในการแก้ปัญหาและภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ดีขึ้น

งานวิจัยเรื่องกรณีศึกษาชุมชนเพื่อพัฒนาหลักสูตร งานแกะสลักไม้และงานไม้สำหรับนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ชุมชนบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่จึงได้กำหนดให้ภาคแรกของการวิจัยเป็นการให้ครูจากโรงเรียนในชุมชนบ้านถวายในฐานะผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูล เข้าไปศึกษากระบวนการทำงานอาชีพงานไม้ ความต้องการและทักษะที่จำเป็นของคนที่จะประกอบอาชีพนี้ซึ่งหมายถึงข้อมูลวัฒนธรรมที่มองเห็น และให้ศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมที่เป็นคุณค่าเป็นองค์ความเชื่อ ที่แฝงอยู่ในการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักซึ่งข้อมูลที่ได้จะต้องประกอบด้วยข้อมูลวัฒนธรรมทั้งสองอย่างเพื่อให้หลักสูตรงานไม้แกะสลักที่กำลังจะสร้างในภาคต่อไป เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่ผลิตช่างไม้แกะสลักที่นอกจากจะสามารถทำงานอาชีพนี้ได้แล้วยังมีความรักความผูกพันต่อการทำอาชีพนี้ในฐานะสมาชิกในชุมชนที่มีการทำงานอาชีพดังกล่าว มาเป็นเวลาหลายสิบปีแล้ว

การสร้างหลักสูตรงานอาชีพงาน ไม้แกะสลักที่ผู้วิจัยต้องการสร้างเป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นตามขั้นตอนการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่นอกจากจะต้องอาศัยข้อมูลความต้องการและความจำเป็นในการประกอบอาชีพงานไม้ซึ่งเป็นข้อมูลวัฒนธรรมที่มองเห็น อาศัยข้อมูลขั้นตอนการทำงานงานไม้แกะสลักและงานไม้แล้วยังต้องอาศัยข้อมูลกระบวนการทำงานการเรียนรู้คุณค่าซึ่งเป็นข้อมูลวัฒนธรรมด้านคุณค่าที่มองไม่เห็นอีกด้วย ดังนั้นงานในระยะแรกของงานวิจัยนี้ตัวแปรหลักที่ต้องการศึกษาคือวัฒนธรรมในภาพรวมของการทำอาชีพงานไม้แกะสลักของชาวบ้านในชุมชนบ้านถวายตลอดจนความสัมพันธ์เชิงสังคมระหว่างงานอาชีพดังกล่าวกับบริบทวิถีชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ความเกี่ยวข้องระหว่างครอบครัว แนวคิดความเชื่อและการปรับตัวของคนในชุมชนตลอดจนการมองและการยอมรับระหว่างชาวบ้านกับสถาบัน โรงเรียน กระบวนการที่ใช้ในการศึกษาคือผู้วิจัย และผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นครูในชุมชนนั้นจะทำงานร่วมกันเป็นทีม นั่นคือใช้การเข้าถึงชุมชนและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนโดยหลักการผสมผสานสองระดับคือในระดับแรกเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยคือตัวกลางการเปลี่ยนแปลงภายนอก (Outside change agent) กับครูในชุมชนซึ่งเป็นตัวกลางการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน (Inside change agent) ระดับที่สองคือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูในชุมชนในฐานะคนนอกอาชีพกับชาวบ้านถวายในฐานะคนในอาชีพงานไม้แกะสลักเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำงานอาชีพดังกล่าว ผลผลิตที่จะได้จากการวิจัยนี้คือข้อมูลลักษณะโดยทั่วไปของงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้รวมถึงขั้นตอนทั่วไปของการทำงานอาชีพนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างงานอาชีพดังกล่าวในบริบทสังคมบ้านถวายและสภาพเงื่อนไขที่จำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านถวาย

วัตถุประสงค์

๑. ศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านถวายตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน สังคมมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน แผนที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้าน

๒. ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานระหว่างคนในหมู่บ้านถวายกับคนในหมู่บ้านใกล้เคียง เส้นทางการค้าขายติดต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้าน เจื่อนใจที่จำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านเพื่อศึกษาวิถีชีวิตการประกอบอาชีพงานไม้และสลักและงานไม้ของคนในหมู่บ้าน

๓. ศึกษาขั้นตอนการประกอบอาชีพงานไม้และสลักและงานไม้ตลอดจนอาชีพที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ศึกษาลักษณะคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในอาชีพงานไม้และสลักงานไม้และอาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้งานในอาชีพต่างๆเปรียบเทียบกับกระบวนการเรียนการสอนงานอาชีพงานไม้และสลักและงานไม้ในโรงเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเน้นเฉพาะอาชีพการแกะสลักไม้และการทำไม้และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเชิงสังคมและเศรษฐกิจระหว่างงานอาชีพนี้กับอาชีพหลักอื่นๆของคนในหมู่บ้านถวายระหว่างพ.ศ. 2500- 2541 เท่านั้น

งานไม้แกะสลักและงานไม้ที่ศึกษา เป็นผลผลิตที่ผู้วิจัยพบในหมู่บ้านนี้เท่านั้น

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงการวิเคราะห์วิพากษ์ข้อมูลทั้งหมดที่เก็บในระหว่างการวิจัยภายใต้กรอบทฤษฎีการศึกษา ทฤษฎีทางสังคมวิทยา ทฤษฎีการสื่อสารและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคมทั้งนี้เพื่อนำมาประกอบการรับรู้ ความเข้าใจและการตีความของชาวบ้านถวายเกี่ยวกับกระบวนการทำงานอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้ตลอดจนการมองความสัมพันธ์ของงานอาชีพนี้ในบริบทของวิถีชีวิตของชาวบ้าน รวมถึงการมองปัญหาและการแก้ปัญหาของชาวบ้านอีกด้วย

คำจำกัดความ

เจื่อนใจที่จำเป็น หมายความว่าถึงสภาพหรือสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยสร้างความสัมพันธ์ ก่อให้เกิดความเข้าใจและสามารถสื่อสารกับชาวบ้านในชุมชนได้ในระดับที่ชาวบ้านให้ความไว้วางใจ ให้ความเชื่อมั่นและเต็มใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลหรือร่วมมือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง

สภาพหรือสิ่งที่กล่าวข้างต้นครอบคลุมประเด็นการทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ลักษณะความสัมพันธ์กับชาวบ้าน การใช้ภาษาและระดับการสื่อ

สาร ทศนคติต่อชาวบ้าน การรับรู้ปัญหาและชี้ประเด็นปัญหา การให้คำแนะนำหรือหาทางออกให้กับปัญหา การยอมรับศักยภาพและความสามารถของชาวบ้าน และการดึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุดกับทรัพยากรจากภายนอกมาสร้างความแข็งแกร่งให้กับชาวบ้านในชุมชนได้

กระบวนการผลิต หมายความว่าขั้นตอนในการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้ของชาวบ้านในชุมชนบ้านฉาง ตั้งแต่การจัดหาวัตถุดิบซึ่งได้แก่ไม้ แรงงานคนและทักษะความรู้เกี่ยวกับการแกะสลัก การศึกษาความต้องการของตลาด การลงมือทำงานจนได้งานที่สมบูรณ์ และการใช้ประโยชน์จากผลิตผลนั้นซึ่งรวมถึงการขายหรือการนำมาใช้สอยเอง

การถ่ายทอดทักษะ หมายความว่าขั้นตอนที่ช่างไม้แกะสลักที่ชำนาญงานใช้ฝึกช่างไม้แกะสลักที่ยังไม่ชำนาญหรือใช้ฝึกผู้ที่ยังไม่เคยทำการแกะสลักไม้หรือทำงานไม้มาก่อน จนทำให้คนเหล่านั้นทำงานแกะสลักไม้และทำงานไม้ได้ตามแบบที่ช่างไม้ที่ชำนาญนั้นยอมรับ

ความสัมพันธ์เชิงสังคม หมายความว่าถึงความเกี่ยวข้องในเชิงสนับสนุนซึ่งกันและกันระหว่างกระบวนการผลิตและถ่ายทอดงานไม้แกะสลักและงานไม้กับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ความเกี่ยวข้องระหว่างคนในชุมชนและระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน และระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนบ้านคันแก้ว

กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน หมายความว่าขั้นตอนหรือกระบวนการฝึกของนักเรียนในโรงเรียนบ้านคันแก้วเกี่ยวกับการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้ตั้งแต่การเริ่มต้นทำงานจนถึงการได้ผลผลิต ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ในที่นี้จะพาดพิงครอบคลุมถึงลักษณะของการถ่ายทอดทักษะ ค่านิยมและทัศนคติการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้ของครูด้วย

กระบวนการเรียนรู้ในอาชีพ หมายความว่าขั้นตอนหรือกระบวนการฝึกของคนทำงานในอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ในบ้านฉางเกี่ยวกับการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้ตั้งแต่เริ่มต้นทำงานจนเสร็จสิ้นการผลิตของคน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ในที่นี้จะพาดพิงครอบคลุมถึงลักษณะการถ่ายทอดทักษะ ค่านิยมและทัศนคติการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้ของผู้สอนด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Fieldwork data sheet)
2. เทปบันทึกเสียง
3. แบบบันทึกข้อมูลจากภาพ (Photo log)

วิธีที่ใช้ในการวิจัย

1. การศึกษาเอกสารขั้นต้นและขั้นรองเกี่ยวกับข้อมูลประชากรในชุมชน กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชน ประวัติความเป็นมาของชุมชน ตลอดจนงานวิจัยศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลที่ใช้ในการสัมภาษณ์ และวางแผนขอบเขตการเก็บข้อมูลภาคสนาม
2. การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลในบันทึกประจำวัน (diary) การถ่ายภาพเหตุการณ์
3. การทำแผนภูมิสังคมมิติแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชน ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน และระหว่างคนในชุมชนกับบุคลากรในโรงเรียน
4. การทำแผนที่แสดงอาณาเขตอำเภอหางดง และแผนที่หมู่บ้านถวาย
5. การวิเคราะห์แบบวิพากษ์ข้อมูลที่ประมวลได้ทั้งหมดภายใต้กรอบทฤษฎีทางสังคมวิทยา ทฤษฎีการศึกษา ทฤษฎีการสื่อสารและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีการศึกษา กับทฤษฎีสังคมวิทยา

พื้นที่โครงการวิจัย

ชุมชนบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีประชากรทั้งหมดประมาณ 140 หลังคาเรือน ประชากรที่ศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่ทำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้
2. กลุ่มที่ทำอาชีพตกแต่งงานไม้แกะสลัก ทำสีและทำให้เป็นของเก่า
3. กลุ่มที่ทำอาชีพธุรกิจค้าขายงานไม้แกะสลักและงานไม้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับชาวบ้านถวายที่สามารถทำให้ชาวบ้านถวายพัฒนาหมู่บ้านของตนเองในลักษณะพัฒนาแบบยั่งยืนพึ่งตนเองได้และที่สำคัญคือเป็นหลักสูตรที่ดึงดูดเข้มแข็งของชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง

2. เป็นแนวทางสำหรับครูในโรงเรียนท้องถิ่นที่ต้องการศึกษาถึงวิถีชีวิตและเอกลักษณ์ของชาวบ้าน ต้องการรู้ถึงปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้านและต้องการร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

บทที่ ๒

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กรณีศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาหลักสูตรงานแกะสลักไม้และงานไม้สำหรับนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ชุมชนบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยภาคสนาม (Field Method) มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะทางภูมิประเทศของหมู่บ้านถวาย ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน สังคมมิติแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้าน แผนที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้าน

๒. เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานระหว่างคนในหมู่บ้านถวายกับคนในหมู่บ้านใกล้เคียง เส้นทางการค้าขายติดต่อ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้าน เจื่อนไขที่จำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านเพื่อศึกษาวิถีชีวิตการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ของคนในหมู่บ้าน

๓. เพื่อศึกษาขั้นตอนการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ตลอดจนอาชีพที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ศึกษาลักษณะคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้รวมถึงงานอาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้องด้วย กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้งานในอาชีพต่างๆ เปรียบเทียบกับกระบวนการเรียนการสอนงานไม้แกะสลักและงานไม้ในโรงเรียน

ประชากรและตัวอย่างประชากร

ประชากรในการวิจัยนี้ได้แก่ชาวบ้านถวายจำนวน ๑๔๐ หลังคาเรือนรวมประมาณ ๗๐๐ คน และเนื่องจากการวิจัยโดยวิธีการภาคสนามดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาวิถีชีวิตและการปะทะสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านในภาพรวมทั้งหมดซึ่งรวมเรียกว่าเป็นการศึกษาชุมชนในพื้นที่โครงการวิจัย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้ศึกษาขั้นตอนของการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ตลอดจนงานอาชีพที่เกี่ยวข้องด้วยโดยศึกษาจากตัวอย่างประชากรของผู้ประกอบอาชีพนั้นๆซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ตัวอย่างประชากรได้มาจากประชากรในสามกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้ซึ่งได้แก่

๑. ประชากรในกลุ่มอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้

๒. ประชากรในกลุ่มอาชีพตกแต่ง ทำสี และทำให้เป็นของเก่า

๓. ประชากรในกลุ่มอาชีพธุรกิจค้าขายไม้แกะสลักและงานไม้

เกณฑ์ในการเลือกตัวอย่างประชากรในแต่ละกลุ่มมีดังนี้

๑. เป็นผู้ที่ เป็นชาวบ้านถวายเป็นโดยกำหนดและประกอบอาชีพนั้นๆอยู่ในบ้านถวาย
๒. เป็นผู้ที่ มีประสบการณ์ในการทำงานในอาชีพนั้นๆไม่น้อยกว่า ๒๐ ปีและ
ขณะที่ทำการวิจัยยังประกอบอาชีพนั้นๆอยู่
๓. เป็นผู้ที่ รับผิดชอบหมู่บ้านและครูในโรงเรียนบ้านต้นแก้วให้การยอมรับว่าเป็นผู้
เชี่ยวชาญในงานอาชีพนั้นๆ
๔. เป็นผู้ที่ รับผิดชอบหมู่บ้านและหรือครูในโรงเรียนบ้านต้นแก้วแนะนำรายชื่อให้
๕. เป็นผู้ที่ ชาวบ้านถวายรู้จักและให้การยอมรับในฐานะผู้มีทักษะในการประกอบ
อาชีพนั้นๆ

รวมตัวอย่างประชากรในแต่ละอาชีพเป็นดังนี้

๑. ตัวอย่างประชากรในอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ จำนวน ๔ คน
๒. ตัวอย่างประชากรในอาชีพงานตกแต่ง ทำสี ลงรักปิดทองไม้แกะสลัก จำนวน
๕ คน
๓. ตัวอย่างประชากรในอาชีพธุรกิจค้าขายไม้แกะสลักและงานไม้ จำนวน ๓ คน

เครื่องมือและวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

๑. แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิดแบบมี
โครงสร้างเพื่อศึกษาขั้นตอนการทำงานอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้ งานอาชีพตกแต่ง ทำสี
และทำให้เป็นของเก่า งานอาชีพธุรกิจค้าขายไม้ และใช้ในการสังเกตพฤติกรรมขั้นตอนการทำงาน
งานในอาชีพและการบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Direct observation and field notes)
๒. การถ่ายภาพนิ่งสภาพแวดล้อมและการดำเนินวิถีชีวิตของชาวบ้านภายในหมู่บ้าน
บ้านถวาย (Still photography)
๓. การลงสำรวจสภาพภูมิประเทศ บ้านเรือน การประกอบอาชีพ การปะทะ
สัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน (Direct survey of physical environment, events, and interaction
analysis) โดยใช้วิธีการเข้าไปอยู่ร่วมกับชาวบ้านถวายในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง (Engaged
participation)
๔. การทำแผนที่ภาคพื้นดิน (Ground mapping)
๕. การศึกษาเอกสาร (Documentary study) ในที่นี้ได้แก่เอกสารทางประวัติ
ศาสตร์เกี่ยวกับสภาพความเป็นมาของบ้านถวาย สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน
ระหว่างพ.ศ. ๒๕๐๐ เอกสารขั้นต้นเกี่ยวกับการสำรวจสัมมะโนประชากรของชาวบ้าน การ
สำรวจอาชีพของชาวบ้าน

ขั้นตอนในการวิจัย

๑. การเตรียมตัวก่อนทำวิจัยภาคสนาม

๑.๑ ขั้นการศึกษาความเป็นมาและปัญหาของพื้นที่ในโครงการ

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปและปัญหาของหมู่บ้านถวายและโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือและจากการสอบถามอย่างไม่เป็นทางการจากผู้ที่อยู่ในพื้นที่โครงการ และในสถาบันการศึกษาที่ควรต้องถึง สำรวจและคัดเลือกผู้ช่วยวิจัยที่เป็นครูในพื้นที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านและมีความประสงค์จะเรียนรู้วิธีการหาข้อมูลด้วยวิธีการทางวิจัยเพื่อพัฒนาหมู่บ้านแบบยั่งยืนต่อไป

๑.๒ ทำโครงร่างการวิจัยเพื่อขอทุนสนับสนุนการวิจัยตามหลักเกณฑ์และขอบเขตของแหล่งทุน

๑.๓ การเตรียมตัวเพื่อลงเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการศึกษาทำความเข้าใจภาษาถิ่น จัดหาที่พักอาศัยตลอดจนเครื่องใช้และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในเก็บข้อมูลแบบ participation observation ในหมู่บ้านในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของหมู่บ้าน

๑.๔ สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลซึ่งได้แก่แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (สัมภาษณ์และการสังเกตพฤติกรรมการทำงาน)

๒. ขั้นลงมือเก็บข้อมูลภาคสนาม

๒.๑ ทำความคุ้นเคยกับชาวบ้านโดยมีครูท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงานเชื่อมความสัมพันธ์ จัดประชุมผู้บริหารหมู่บ้านและผู้นำทางความคิดเพื่อระบุดูประสงคของการเข้าเก็บข้อมูลในระดับลึกและขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลที่จำเป็น

๒.๒ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การบันทึกรายละเอียดและการสรุปจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยใช้การจดบันทึกประจำวัน (daily journal) การจดบันทึกส่วนตัว (diary) และการถ่ายภาพนิ่ง การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างไว้ การทำแผนที่หมู่บ้าน การสำรวจอาชีพของประชากรโดยการสัมภาษณ์ประชากรตามหมายเลขบ้านเลขที่ในใบสำรวจสัมมะโนประชากร

๓. ขั้นสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ข้อมูลที่ได้นำมาจัดแบ่งเป็น ๖ กลุ่มได้แก่กลุ่มประวัติความเป็นมาและสภาพปัญหา กลุ่มความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตและอาชีพของคนในหมู่บ้าน กลุ่มความสัมพันธ์ด้านแรงงานระหว่างคนในหมู่บ้านและในหมู่บ้านใกล้เคียง กลุ่มขั้นตอนการทำงานในแต่ละอาชีพและคุณค่าทางวัฒนธรรมของงานในแต่ละอาชีพ กลุ่มขั้นตอนการเรียนรู้

รู้ของชาวบ้าน และกลุ่มขั้นตอนการเรียนการสอนงานอาชีพในโรงเรียน โดยใช้การลงรหัส หมายเลข ๑ - ๖ ในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูลดิบที่บันทึกไว้

๓.๒ ข้อมูลภาคบรรยายที่ได้จากแบบบันทึกข้อมูลภาคสนามการสังเกต และการสำรวจถูกนำมาสรุปแล้วนำเสนอโดยใช้แผนที่ แผนภูมิ สังคมมิติประกอบการบรรยาย และนำมาวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ภายใต้กรอบทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับสังคม ทฤษฎีการเผยแพร่วัฒนธรรมทางการศึกษา ทฤษฎีการสื่อสาร และมุ่งสนองตอบให้ความชัดเจนต่อวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

๓.๓ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจำนวนผู้ประกอบอาชีพจากแบบสำรวจ สัมมะโนประชากร นำมาแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละแล้วนำเสนอเป็นความเรียง

บทที่ ๓

ประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตของชาวบ้านถวาย

ประวัติความเป็นมา จากการศึกษาค้นคว้าประวัติความเป็นมาของอำเภอหางดง ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านถวายพื้นที่ในโครงการวิจัยครั้งนี้ ทั้งที่มีปรากฏในเอกสารและจากการบอกเล่าของชาวบ้าน พบว่าอำเภอหางดงนี้แต่เดิมเป็นที่รู้จักในนาม “แขวงแม่ท่าช้าง” สภาพพื้นที่รกร้างมีประชาชนอาศัยอยู่เพียงเล็กน้อย แขวงแม่ท่าช้างนี้เดิมที่อยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้ามหาอินทร์ ณ เชียงใหม่) ต่อมาสืบทอดโดย พญาแสนหลวงราชโยธา (เมือง ทัพย์มณฑล) และพระยาประจักษ์ อำเภอหางดงนี้มีสายการปกครองขึ้นตรงต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่

ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของอำเภอหางดงนี้คือมีดงกรมแห่งหนึ่ง มีลักษณะเป็นดงไม้สักสภาพเป็นป่าดิบ ชาวบ้านใช้เป็นที่พักพิงสัตว์ป่า สถานที่แห่งนี้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของที่ว่าการอำเภอไปประมาณ 1,500 เมตร ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของอำเภอนี้คือมีลำน้ำแม่ท่าช้างไหลผ่ากลางอำเภอซึ่งปรากฏว่าใช้เป็นที่คมนาคมติดต่อระหว่างชาวบ้านกับแม่ฮ่องสอน สำหรับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ก็ได้ใช้เส้นทางนี้เช่นเดียวกันโดยใช้ช้างเป็นพาหนะข้ามลำน้ำดังกล่าว

ต่อมาในช่วงพ.ศ. 2457 ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้เปลี่ยนสถานภาพของแขวงแม่ท่าช้างเป็นอำเภอ และเรียกใหม่ว่า “อำเภอหางดง” ซึ่งเรียกตามลักษณะที่มาของดงกรม โดยมองว่าที่ตั้งของอำเภอนี้อยู่ทางท้ายของดงกรมหรือเป็นทางด้านหางของดงกรมนั่นเอง แต่ต่อมาในพ.ศ. 2481 อำเภอหางดงได้ถูกทางราชการลดฐานะลงเป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นกับอำเภอเมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามถึงปีต่อมาคือในพ.ศ. 2490 ก็ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอหางดงดังเดิม

สภาพภูมิประเทศ อำเภอหางดงมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ ดอยปุย และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมและสำหรับอยู่อาศัยเพียงหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมด ลำน้ำธรรมชาติที่ไหลผ่านอำเภอหางดงมีอยู่ 2 สายสำคัญ

สายที่หนึ่งคือแม่น้ำปิง ไหลผ่านทางทิศตะวันออกของอำเภอ มีลักษณะเป็นแนวเส้นแบ่งเขตระหว่างอำเภอสาร์ภักดิ์กับอำเภอหางดงกับอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน ลำน้ำสายนี้มีความยาวประมาณ 20 กิโลเมตร

สายที่สองคือลำน้ำแม่ท่าช้าง เป็นแม่น้ำสายเล็กๆ มีต้นน้ำจากภูเขาในท้องที่ตำบลบ้านปง แม่น้ำสายนี้ไหลผ่านตำบลบ้านปง ตำบลหนองควาย ตำบลบ้านแหวน และตำบลหางดง ก่อนจะไหลต่อไปยังแม่ฮ่องสอน

อำเภอหางดงอยู่ทางทิศใต้ของที่ตั้งอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 108 เดินทางไปประมาณ 15 กิโลเมตร มีขนาดพื้นที่รวมทั้งหมด 302 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 188,750 ไร่

อาณาเขตที่ตั้งของอำเภอหางดงมีลักษณะดังนี้

ทิศเหนือ	มีเขตติดต่อกับอำเภอแมริมและอำเภอเมืองเชียงใหม่
ทิศใต้	มีเขตติดต่อกับอำเภอสันป่าดง
ทิศตะวันออก	มีเขตติดต่อกับอำเภอเมือง, อำเภอสาร์ภักดิ์ จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	มีเขตติดต่อกับอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

โครงสร้างพื้นฐาน - สาธารณูปโภค การคมนาคมที่ใช้ติดต่อกันในระหว่างหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและตัวจังหวัดเชียงใหม่ใช้ระบบการคมนาคมทางบก โดยมีถนนสายหลักเชื่อมติดต่อระหว่างอำเภอ ส่วนการคมนาคมในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านมีทางให้รถเข้าถึงได้สะดวกดีพอใช้ถ้าเป็นช่วงหน้าแล้ง อย่างไรก็ตามถนนในหมู่บ้านจะเป็นถนนลูกรังเป็นส่วนใหญ่ซึ่งจะชำรุดเสียหายมากในฤดูฝน ทำให้การติดต่อคมนาคมไม่สะดวกนักในช่วงฤดูดังกล่าว

ทุกตำบลและหมู่บ้านมีระบบไปรษณีย์ โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา โดยเฉพาะที่หมู่บ้านถวายเป็นที่ตั้งของสำนักงานบริการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และระบบประปาหมู่บ้าน อีกด้วย

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางเศรษฐกิจของอำเภอหางดงมีทั้งการเกษตรกรรมและอาชีพด้านหัตถกรรม การเกษตรกรรมนั้นนิยมปลูกข้าวเหนียวในนาปรัง มีการปลูกถั่วเหลืองเสริมหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวนาปี และยังมีการปลูกกระเทียมในฤดูหนาวอีกด้วย อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าระบบการส่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรมมีไม่เพียงพอก่อให้เกิดปัญหาแก่เกษตรกรอยู่เนืองๆในฤดูแล้ง ในขณะที่ฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมทำให้พืชผลเสียหาย ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านหันมาทำอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริมหรือเปลี่ยนจากอาชีพเกษตรกรไปเลยทีเดียว ส่วนการหัตถกรรมนั้นนิยมทำกันมากที่หมู่บ้านถวายโดยมีการแกะสลักไม้เลียนแบบวัตถุโบราณ

และการทำเครื่องปั้นดินเผา หมูบ้านถวายนี้นับได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียงมากของจังหวัดเชียงใหม่ สามารถผลิตไม้แกะสลัก เครื่องปั้นดินเผาส่งออกจำหน่ายไปยังจังหวัดต่างๆและส่งเป็นสินค้าออกไปต่างประเทศทำรายได้ให้กับหมู่บ้านอย่างเป็นกอบเป็นกำ หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลขุนคอง ระยะทางห่างจากตัวอำเภอหางดงไปประมาณ 3 กิโลเมตร

การปกครองและการแบ่งเขตการปกครอง อำเภอหางดงมีสุขาภิบาล 2 แห่งคือสุขาภิบาลหางดงและสุขาภิบาลหนองตองพัฒนา มีทั้งหมด 11 ตำบลและ 88 หมู่บ้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ตำบลหางดง มี 9 หมู่บ้าน พื้นที่ 4.795 ตารางกิโลเมตร
2. ตำบลหนองแก้ว มี 8 หมู่บ้าน พื้นที่ 8.962 ตารางกิโลเมตร
3. ตำบลหารแก้ว มี 7 หมู่บ้าน พื้นที่ 12.995 ตารางกิโลเมตร
4. ตำบลหนองตอง มี 12 หมู่บ้าน พื้นที่ 14.836 ตารางกิโลเมตร
5. ตำบลขุนคอง มี 8 หมู่บ้าน (บ้านคันแก้ว, บ้านหนองโง, บ้านถวาย, บ้านสาระถิ, บ้านขุนคอง, บ้านกาด, บ้านท่าขุนคอง, และบ้านท่ามะโก๋) พื้นที่ 7.767 ตารางกิโลเมตร
6. ตำบลสบแม่ข่า มี 5 หมู่บ้าน พื้นที่ 4.033 ตารางกิโลเมตร
7. ตำบลบ้านแหวน มี 10 หมู่บ้าน พื้นที่ 15.014 ตารางกิโลเมตร
8. ตำบลสันผักหวาน มี 5 หมู่บ้าน พื้นที่ 11.651 ตารางกิโลเมตร
9. ตำบลหนองควาย มี 8 หมู่บ้าน พื้นที่ 13.666 ตารางกิโลเมตร
10. ตำบลบ้านปาง มี 7 หมู่บ้าน พื้นที่ 137.934 ตารางกิโลเมตร
11. ตำบลน้ำแพร่ มี 9 หมู่บ้าน พื้นที่ 70.347 ตารางกิโลเมตร

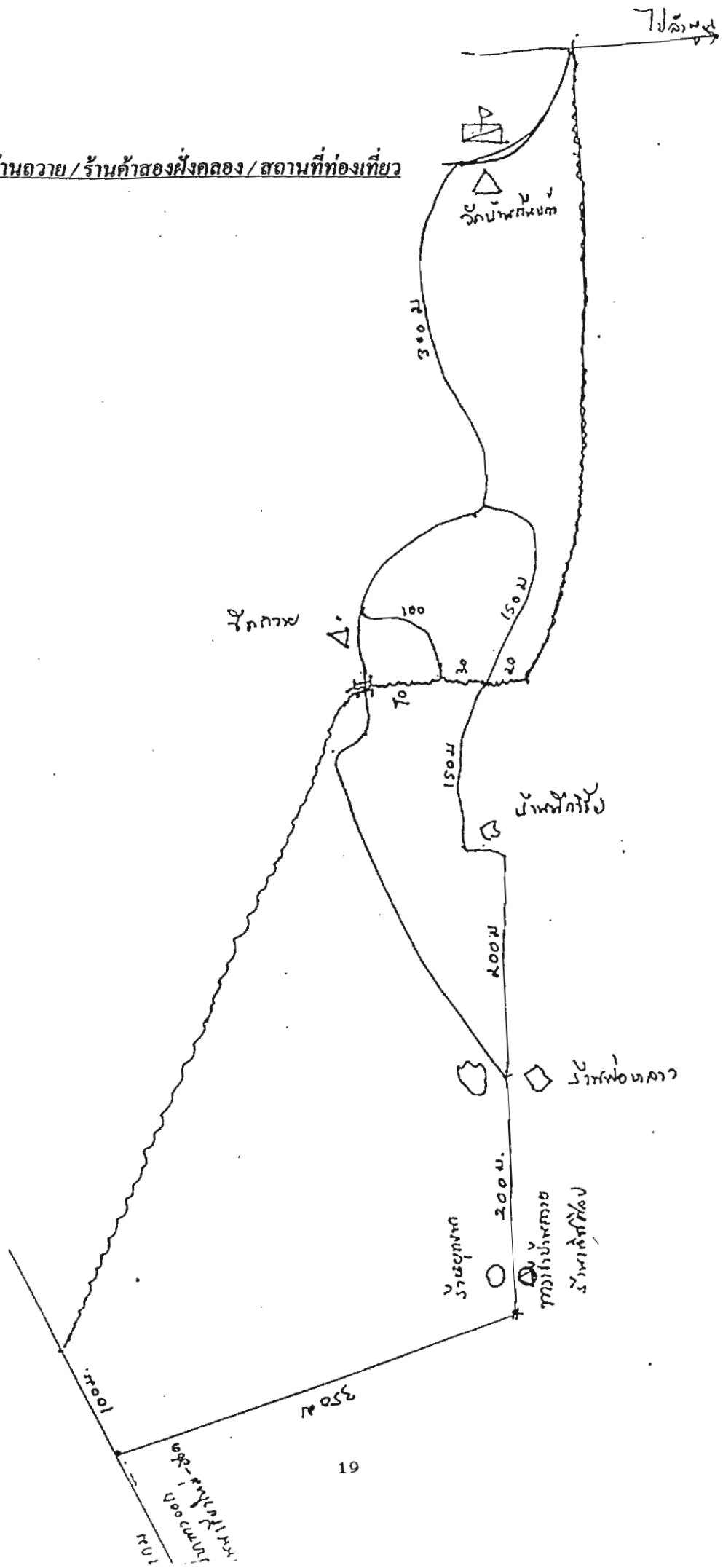
ลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านถวาย

หมู่บ้านถวายเป็นหมู่บ้านหนึ่งในแปดของตำบลขุนคอง ห่างจากตัวอำเภอหางดงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 4 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ประมาณ 19 กิโลเมตร ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านถวายมีประมาณ 140 หลังคาเรือน ดำรงอาชีพด้วยการทำหัตถกรรมไม้แกะสลักและงานไม้ กับการเกษตรกรรม (ทำนา) ลักษณะงานไม้แกะสลักและงานไม้ที่ทำอยู่นั้นเป็นงานเลียนแบบของโบราณ

หมู่บ้านถวายนี้นี้มีไฟฟ้าและประปาเข้าถึงทุกครัวเรือน สภาพบ้านเป็นเรือนไม้สองชั้น มีทั้งเรือนไม้แบบทรงไทยและเรือนไม้ธรรมดา ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นที่อยู่อาศัยและใช้เป็นสถานที่ผลิตงานไม้แกะสลักและงานตกแต่งไม้ นอกจากนี้ยังได้จัดที่สองฝั่งคลองไว้สำหรับเป็นแหล่งจำหน่าย

งานไม้แกะสลักและงานไม้ผลผลิตของชาวบ้านถวายไว้อย่างเป็นสัดส่วนเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชมและซื้อหรือสั่งสินค้า ร้านค้าสองฝั่งคลองนี้จัดเป็นห้องๆเรียงรายอยู่อย่างเป็นระเบียบสองฝั่งคลองชลประทาน ระหว่างคลองมีสะพานเล็กๆทอดเชื่อมสามารถเดินข้ามไปชมสินค้าที่ร้านฝั่งตรงกันข้ามได้ สองฝั่งคลองได้รับการตกแต่งเป็นชุมชนไม้ประดับทำให้ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ แม้ว่าจะขาดการจัดตกแต่งไปบ้างก็ตาม และนอกจากจะมีร้านค้าสองฝั่งคลองให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชมสินค้าแล้ว นักท่องเที่ยวยังสามารถเลือกชมและซื้อสินค้าได้จากบ้านเรือนภายในหมู่บ้านอีกด้วยซึ่งส่วนใหญ่จะมีการวางสินค้าพวกไม้แกะสลัก ผ้าฝ้ายทอสีสวย และเครื่องปั้นดินเผาจำหน่ายโดยทั่วไป ปัจจุบันคณะกรรมการร้านค้าสองฝั่งคลองของหมู่บ้านถวายมีมติให้เก็บค่าเช่าร้านค้าจากชาวบ้านที่มาเช่าร้านเป็นเงินห้องละ 300 บาทซึ่งเงินที่เก็บได้นี้ส่วนหนึ่งคณะกรรมการใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการตกแต่งทำให้สถานที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และส่วนใหญ่เก็บเพื่อส่งให้กับชลประทานเจ้าของคลอง

✓

ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหมู่บ้านถวายเป็น

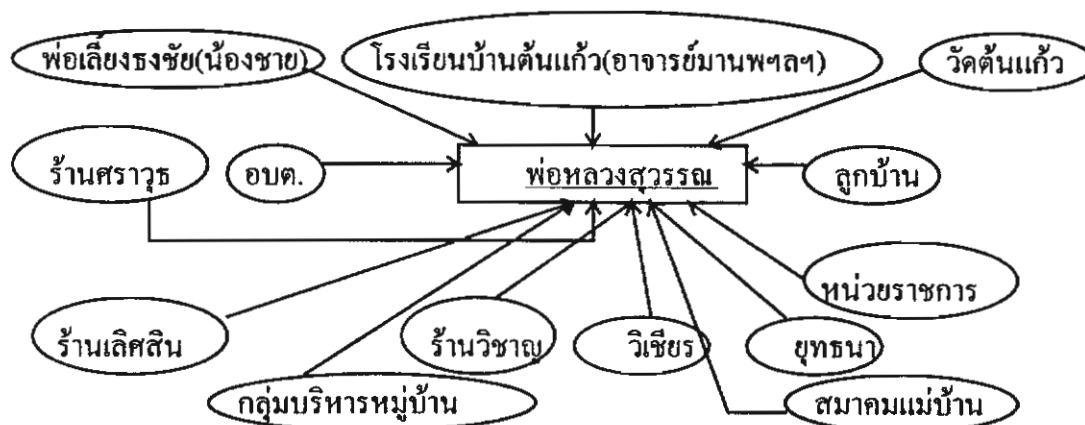
จากการสอบถาม สัมภาษณ์และการสังเกตผู้วิจัยพบว่าคนในหมู่บ้านถวายเป็นส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องร่วมนามสกุลเดียวกัน หรือไม่ก็ผูกพันกันในฐานะเขยสะใภ้ และคนคุ้นเคยกัน อย่างเช่นครอบครัวของพ่อเลี้ยงบุญเลิศ พ่อเลี้ยงยุทธนาและร้านสีบุญเรือง เมื่อผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลนั้นพบว่าครอบครัวของพ่อเลี้ยงบุญเลิศเจ้าของกิจการร้านค้าและโรงงานผลิตไม้แกะสลักที่ใหญ่มากที่สุดแห่งหนึ่งของหมู่บ้านถวายเป็นพี่ชายแท้ๆของ เจ้าของกิจการร้านค้าไม้แกะสลักสีบุญเรือง และเป็นพี่เขยของเจ้าของกิจการร้านยุทธนาซึ่งล้วนแต่เป็นกิจการใหญ่ๆมีคนงานมากมายและมีที่ดินทำเป็นศูนย์การค้าในบ้านถวายเป็นและในหมู่บ้านติดต่อกับบ้านถวายเป็น ดังนั้นทั้งสามครอบครัวจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อมีกิจการงานอะไรก็มักจะแจกจ่ายให้แก่กันและร่วมมือกันเป็นอย่างดีแม้ว่าลักษณะของสินค้าจะแตกต่างกันออกไปบ้างก็ตาม เช่นพ่อเลี้ยงบุญเลิศจะเน้นสินค้าพวกไม้แกะสลักและการรับเหมาผูกเรือนไม้ทรงไทย ในขณะที่พ่อเลี้ยงยุทธนาจะเน้นสินค้าพวกเครื่องปั้นดินเผา ทั้งแบบสมัยใหม่และแบบโบราณเป็นต้น นอกจากครอบครัวพ่อเลี้ยงบุญเลิศ - สีบุญเรือง - ยุทธนาแล้ว ยังมีอีกหลายตระกูลที่เป็นพี่น้องกันและทำอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ เช่นตระกูลโพธิ์ซึ่งเป็นของพ่อหลวงสุวรรณ และพ่อเลี้ยงธงชัย หรือตระกูลอัมแก้วซึ่งเป็นตระกูลของพ่อใจมาหนึ่งในสามปรมาจารย์ผู้นำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้เข้ามาเผยแพร่ให้ชาวบ้านถวายเป็นรับช่วงทำต่อจนกลายเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ พ่อใจมามีลูกหลานสืบทอดงานไม้แกะสลักอยู่หลายคนแม้แต่บางคนที่ทำอาชีพอื่นก็มีฝีมือทางช่างแกะสลักไม้และหาโอกาสมาช่วยทำงานไม้แกะสลักเสมอเมื่อกลับมาเยี่ยมบ้าน เช่นเดียวกับลูกหลานบ้านพ่อหนานแดง พันธสา ซึ่งได้แก่นายบุญผล พันธสาซึ่งเป็นช่างแกะไม้ฝีมือยอดเยี่ยมประจำหมู่บ้านถวายเป็นสืบทอดงานฝีมือที่ละเอียดอ่อนเดิมไปด้วยศิลปะที่เป็นที่นิยมของทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ได้รับเชิญให้ไปแสดงฝีมือการแกะสลักไม้ถึงประเทศญี่ปุ่นเป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังมีลูกหลานสายพ่อเฮือน พันธสาสมัครมีนายทิมเป็นคนที่ทำงานไม้แกะสลักสืบต่องานสายพ่อเฮือน

การเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านถวายเป็นหลายคนจบการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนเดียวกันคือโรงเรียนบ้านต้นแก้วดังนั้นจึงรู้จักกันมาก่อน พ่อเดิบโตเป็นผู้ใหญ่ต่างคนจึงแยกย้ายกันไปทำงานและมีครอบครัวแต่เวลาว่างของหมู่บ้านหรืองานของโรงเรียนก็จะมาช่วยงานกันเป็นอย่างดี ที่มีฐานะคืออย่างพ่อเลี้ยงบุญเลิศและพ่อเลี้ยงชัยและแม่เลี้ยงพรรณเจ้าของร้านสราวุธก็จะรับเป็นกรรมการและคอยให้ความอุปถัมภ์โรงเรียน

ผู้ใหญ่วัยหรือพ่อหลวงก็เรียนจบจากโรงเรียนบ้านต้นแก้ว เป็นผู้มีอิทธิพลดี ขยันขันแข็งและมีความจริงใจเป็นที่รักของชาวบ้าน ทั้งยังสละเวลาทำงานให้การพัฒนาหมู่บ้านอย่าง

ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยดังนั้นจึงได้รับความนิยมนจากลูกบ้านเป็นอย่างมาก จากการบอกเล่าของลูกบ้านพบว่าเวลาที่หมู่บ้านมีงาน พ่อหลวงจะเป็นศูนย์กลางในการแบ่งงานและผู้มีส่วนร่วมในการทำงานของหมู่บ้านมีดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ สังคมมิติแสดงกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆในหมู่บ้าน

นอกจากลักษณะความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้องกันแล้ว ชาวบ้านดวายยังมีความสัมพันธ์กันในเชิงพึ่งพาอาศัยกันทางการผลิตงานไม้แกะสลักและงานไม้เอกลักษณ์หนึ่งด้วย จากการสังเกตและการสัมภาษณ์พบว่าการทำงานไม้แกะสลักก็ดี หรือการตกแต่งงานไม้ก็ดี ชาวบ้านดวายทั้งหมู่บ้านจะช่วยกันทำในลักษณะของอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่นนายชัยมีฝีมือทางการหั่นไม้มังกรก็จะแกะท่อนไม้ขนาดหนึ่งฟุตให้เป็นรูปมังกร โดยการแกะชิ้นหุ่นนี้จะทำแบบหยาบๆ พอเห็นเป็นรูปมังกร แล้วจะส่งต่อให้ครอบครัวที่สองซึ่งเป็นญาติกันรับซื้อไปขัดตกแต่งให้สมบูรณ์ ซึ่งอาจจะนำไปขายได้เลยหรือ ส่งต่อให้อีกครอบครัวหนึ่งรับไปตกแต่งทาสี ติดกระจก ปิดทองก็ได้ แล้วจึงส่งไปให้ครอบครัวอื่นๆรับไปขายปลีกหรือขายส่งต่อไป ดังนั้นสินค้าแต่ละชิ้นที่เห็นอยู่ในบ้านดวายไม่ได้ทำสำเร็จรูปจากที่ใดที่เดียวเสมอไป อาจจะเป็นงานที่ได้ผ่านมือของชาวบ้านมาหลายครอบครัวแล้วก็ได้ เท่าที่สัมภาษณ์น้อยคนที่ทำงานตั้งแต่ต้นจนสำเร็จเพียงลำพัง ซึ่งแต่ละคนให้เหตุผลว่าไม่ถนัดในงานทุกด้าน ผู้ชายส่วนใหญ่จะชอบงานแกะไม้มากกว่า ส่วนผู้หญิงจะรับงานมาตกแต่งและทาสี หรือทำเก้าอี้ การมีความถนัดที่แตกต่างกันไปเช่นนี้ทำให้มีการแบ่งงานกันทำและเป็นการทำงานในลักษณะที่เป็นทีม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ลักษณะความสัมพันธ์แบบที่สามคือเป็นเรื่องของการพึ่งพาอาศัยกันเชิงค้าขายในลักษณะของการว่าจ้างทำงานในลักษณะนายจ้างและลูกจ้างซึ่งมีสองลักษณะย่อยๆคือลักษณะแรกเป็นการว่าจ้างแบบจ้างเหมา นับซื้อกันเป็นรายชิ้นงานที่สมบูรณ์แล้วหลังจากแจกจ่ายงานไปให้ทำ

ที่บ้านของลูกจ้างแต่ละคน อีกลักษณะหนึ่งคือการจ้างชาวบ้านถวายเป็นงานที่โรงงานหรือบ้านของนายจ้างให้ค่าจ้างเป็นรายวันหรือเป็นรายชิ้นแล้วแต่จะตกลงกัน ผู้วิจัยพบว่าลักษณะการว่าจ้างในแบบหลังนี้จะมีน้อยกว่าแบบแรกมาก เท่าที่พบเจ้าของโรงงานมักจะจ้างแรงงานจากต่างหมู่บ้านและต่างอำเภอมากกว่าจ้างคนในบ้านถวาย

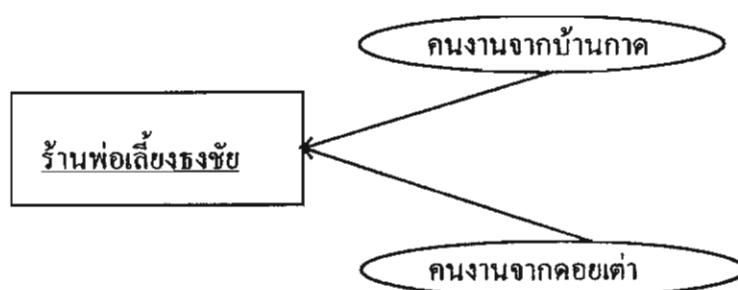
ลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานระหว่างคนบ้านถวากับคนหมู่บ้านอื่น

จากการสังเกต, สัมภาษณ์และสำรวจสำมะโนประชากร (ประกาศอำเภอหางดง บ้านเลขที่ 1 - 140) ทำให้พบว่า คนในหมู่บ้านถวายแม้จะมีอาชีพทำไม้และหรือแต่งไม้ทำสีเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรองถึงร้อยละ 95 ก็ตาม แต่ไม่ใช่ทุกคนจะเป็นเจ้าของกิจการหรือทำงานเป็นอาชีพอิสระทุกคนครัวเรือนไป ประมาณร้อยละ 70 เป็นลูกจ้างให้กับเจ้าของธุรกิจค้าไม้และสลักซึ่งเป็นคนบ้านถวายด้วยกัน หรือเป็นเชลยของบ้านถวายและการเป็นลูกจ้างนี้ก็มีทั้งที่เป็นลูกจ้างแบบทำงานภายในโรงงานหรือในร้านของเจ้าของธุรกิจและทำงานเป็นลูกจ้างอยู่ที่บ้านของตนเอง ในลักษณะของการรับงานจากเจ้าของธุรกิจมาทำที่บ้านโดยต้องออกค่าใช้จ่ายในการซื้อวัสดุอุปกรณ์เอง ไม่ได้รับค่าจ้างแรงงานแต่จะได้เงินตามจำนวนชิ้นของงานที่ส่งให้กับเจ้าของธุรกิจเป็นลักษณะการจ้างเหมา ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านถวายนิยมทำงานในลักษณะการจ้างเหมานี้เป็นส่วนใหญ่ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะชาวบ้านถวายนิยมทำงานอยู่ที่บ้านเพื่อดูแลครอบครัวหรือทำงานอื่นๆเช่นทำนา หรือค้าขายเล็ก ๆ น้อยๆ ประกอบด้วยซึ่งถ้าไปเป็นลูกจ้างทำงานที่โรงงานตั้งแต่เช้าถึงเย็นอย่างเช่นกรณี (นางรัชณี เมืองแก้ว) จะไม่สามารถทำงานอื่นๆได้อีก

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงแรงงานในธุรกิจของชาวบ้านถวายทำให้เห็นถึงขอบข่ายความเชื่อมโยงระหว่างคนในหมู่บ้านถวากับหมู่บ้านใกล้เคียง โดยที่หมู่บ้านถวายจะทำหน้าที่เป็นเสมือนจุดศูนย์กลางดึงแรงงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาทำงาน

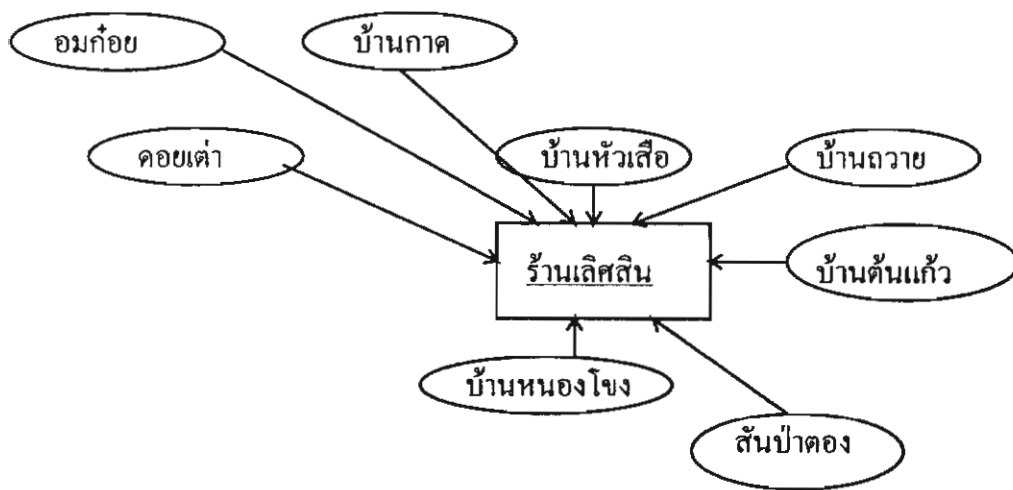
ถ้าจะทำสังคมมิติแสดงความสัมพันธ์เชิงแรงงานของหมู่บ้านถวากับหมู่บ้านอื่นๆจะเป็นได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒ สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านพ่อเลียงธงชัย

จากข้อมูลที่ได้พ่อเลี้ยงธงชัยมีคนงานบ้านถวายเป็นอันมากแต่เป็นจำนวนน้อยมาก คนงานส่วนใหญ่จะได้รับแบ่งงานไปทำที่บ้านแล้วให้นำมาส่งให้ที่โรงงานให้ค่าแรงเหมาะสมตามสินค้าที่นำมาส่งให้ สินค้าที่นำมาส่งจะทำสำเร็จมาเรียบร้อยแล้ว พ่อเลี้ยงอาจจะนำมาแต่งอีกเล็กน้อยให้เรียบร้อยแล้วนำออกขายหน้าร้านเลขที่เดียว ในลักษณะนี้ทำให้คนงานภายในโรงงานของพ่อเลี้ยงมีจำนวนไม่มากนักเท่าที่เห็นมีไม่ถึง 30 คน ด้านหลังของโรงงานมีเตาอบไม้ขนาดใหญ่อยู่ ชั้นบนของโรงงานเป็นโกดังเก็บสินค้าที่ทำเสร็จแล้ว

แผนภูมิที่ ๓ สังคมมิติแสดงที่มาของคนงานในร้านเลศสิน

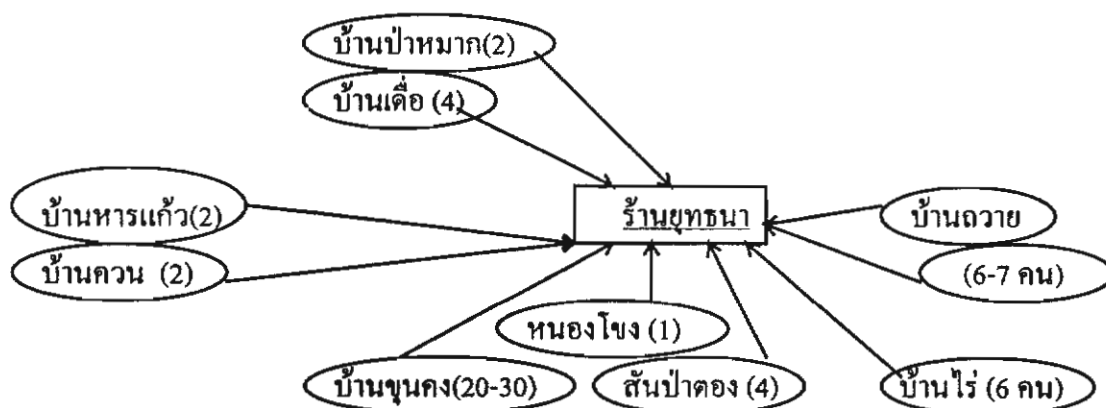

ร้านเลศสินเป็นร้านของพ่อเลี้ยงบุญเลิศซึ่งมีกิจการใหญ่ที่สุดในบ้านถวาย มีที่ดินและร้านค้าให้เช่ามากมาย ตัวพ่อเลี้ยงเองทำงานรับเหมาก่อสร้างบ้านไม้โบราณอีกด้วย โดยรับงานทั่วไปทั้งที่พหยา อุดรธาเป็นต้น สินค้ามากที่มีขายทั้งปลีกและส่งและรับว่าในช่วงที่พลเอกชาติชายเป็นนายกรัฐมนตรีร้านค้าไม้แกะสลักและทำเครื่องเรือนได้รับการส่งเสริมมากกว่าทุกยุคทำให้กิจการเจริญรุ่งเรืองมาก ทั้งที่เคยคิดจะเลิกกิจการไปแล้วในช่วงหนึ่ง แต่ปัจจุบันกิจการไม่ค่อยดี พ่อเลี้ยงมีคนงานจำนวนมากและมาจากทั่วทุกทิศ ปกติพ่อเลี้ยงจะรับคนงานมาฝึกงานเมื่อทำงานเป็นจะลาออกไปทำงานของคนก็ไม่ว่าและมีหลายคนที่อยู่ในลักษณะดังกล่าว เท่าที่คุยกัน พ่อเลี้ยงมีวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการค้าขาย และการทำความเจริญให้หมู่บ้านถวายมาก มีใจกว้างมองว่าการจัดงานศิลปหัตถกรรมที่จะดึงคนเข้ามาซื้อของ สิ่งของในหมู่บ้านนั้นไม่จำเป็นว่าจะจำกัดให้คนขายเป็นคนในหมู่บ้านเท่านั้นถ้าจะมีคนที่อื่นหรือคนในเมืองมาตั้งขายด้วยก็น่าจะทำได้เพื่อให้ลูกค้าที่มาเยี่ยมบ้านถวายมีโอกาสซื้อของอื่นๆด้วย และมองว่าเป็นการทำให้งานใหญ่ขึ้น เป็นที่รู้จักของคนมากขึ้น เมื่อถามถึงเรื่องปัญหาที่คนนอกจะเข้ามาค้าขายแข่งกับคนในบ้านถวาย มาแย่งงานของ บ้านถวายหรือมาเอาเปรียบแรงงานและดึงทรัพยากรออกไปจากหมู่บ้านนั้น พ่อเลี้ยงกลับเห็นว่าถ้าเขาทำได้ก็ต้องให้เขาทำเพราะเรื่องนี้อยู่ที่ฝีมือของแต่ละคนไปจำกัดเขาไม่ได้ คนบ้านถวายต้องรู้จักปรับปรุง

ตัวและแข่งขันกับเขาให้ได้จึงจะถูกต้อง ไม่ใช่ไปกีดกันคนที่ไม่มีฝีมือ เมื่อถามถึงว่าต่อไปจะมีคนแปลกหน้ามากมายมาอยู่ในบ้านถวายเป็นไหมมีแต่คนพื้นบ้านเหมือนก่อน (พ่อเลี้ยงให้คนนอกเข้ามาเช่าที่ทำร้านขายของ ขายที่ดินให้คนนอกด้วย) พ่อเลี้ยงตอบว่าทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และมีการติดต่อค้าขายกันตลอดเวลาย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องถิ่นฐานที่อยู่ของคนซึ่งห้ามกันไม่ได้

พ่อเลี้ยงเป็นประธานกรรมการศิษย์เก่าโรงเรียนบ้านคันแก้ว ซึ่งให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนและให้การสนับสนุนงานของหมู่บ้านมาตลอด

แผนภูมิที่ ๔ สังคมมิติแสดงที่มาของแรงงานในร้านยุทธนา

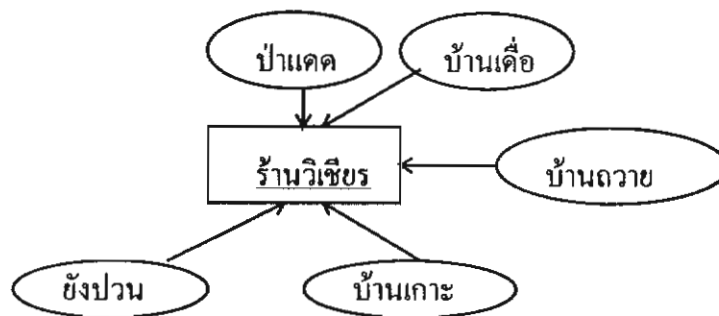
ร้านยุทธนาเป็นโรงงานและโกดังสินค้าสำหรับขายส่งมากกว่าร้านขายปลีก ดังนั้นการจัดวางสินค้าจึงดูไม่เป็นระเบียบนัก มีของมากและหลากหลายมาจากหลายแหล่ง มีทั้งที่มาจากลำพูน สันป่าตอง และสุโขทัย มีทั้งสินค้าที่เป็นไม้ชิ้นใหญ่ๆ จนถึงเครื่องปั้นดินเผา และทองเหลือง มีคนงานมากมาย มีแผนกบรรจุหีบห่อ และส่งของออกนอกเป็นต้น

ร้านยุทธนาเจ้าของไม่ได้เป็นคนบ้านถวายเป็นโดยกำเนิด แต่เป็นน้องเขยของร้านเลิศสินซึ่งเป็นร้านใหญ่อยู่ตรงกันข้ามกับร้านยุทธนา ทั้งสองร้านมีอาณาบริเวณโรงงานใหญ่โตกว้างขวางกว่าร้านอื่นๆ มีที่ดินทำเป็นที่สร้างโกดังเก็บสินค้า และร้านค้าให้คนนอกเช่าด้วย

พ่อเลี้ยงยุทธนาเจ้าของโรงงานอธิบายว่าจำเป็นต้องจ้างคนงานไว้ทำงานที่โรงงานไม่เจกงานออกไปให้ชาวบ้านถวายเป็นแล้วนำงานมาส่งเหมือนกรณีร้านพ่อเลี้ยงธงชัยหรือแม่เลี้ยงพรรณี เจ้าของร้านศราวุธเนื่องจากไม่ต้องการให้ต้นแบบ (model) ของสินค้าที่ออกแบบไว้โดยลูกค้าหรือโดยพ่อเลี้ยงเองกระจายออกไปนอกโรงงาน โดยปกติแล้วเวลาที่ชาวบ้านรับงานไปทำมักจะลอก

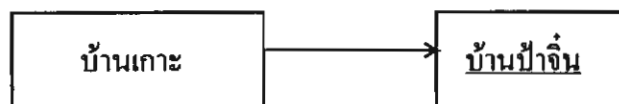
แบบสินค้าไว้แล้วนำสินค้า ที่ทำเพิ่มจากจำนวนที่ทำให้ร้านออกขายเอง ทำให้เจ้าของแบบสินค้าหลายคนไม่พอใจโดยเฉพาะถ้าเป็นพวกชาวต่างประเทศจะถือมาก ดังนั้นเพื่อเป็นการตัดปัญหาจึงจ้างคนงานให้ทำงานให้โรงงานโดยเฉพาะไม่ให้นำงานออกไปทำนอกโรงงาน คนงานส่วนใหญ่ไปเข้าเย็นกลับและมีรถของโรงงานไปรับถึงหมู่บ้าน เช่นหมู่บ้านขุนทองซึ่งมีคนงานแถมมาทำงานที่โรงงานนี้เป็น จำนวนมากที่สุดคือ 60-70 คน

แผนภูมิที่ ๕ สังคมมิติแสดงที่มาของคนงานในร้านวิเชียร

พ่อเลี้ยงวิเชียรเจ้าของโรงงานจะเน้นการทำไม้แกะสลัก และตกแต่งทำสี ปัจจุบันพ่อเลี้ยงทำงานประจำอยู่ที่โรงงานนี้โดยมีภรรยาใหม่ดูแลโรงงานอีกแห่งหนึ่งด้วย และภรรยาคนนี้มีร้านให้เช่าอยู่บริเวณศูนย์การค้าบ้านถวาย นอกหมู่บ้านอีกถึง 24 ห้อง ส่วนภรรยาคนแรกก็ทำงานไม้แกะสลักเช่นเดียวกันแต่ทำเป็นร้านค้าขายไม่ได้ทำเป็นโรงงานใหญ่โตเหมือนกับสามีและภรรยาคนใหม่โดยทำงานที่บ้านและที่ร้านค้าหนึ่งห้องที่ศูนย์การค้าเดียวกัน

แผนภูมิที่ ๖ สังคมมิติแสดงที่มาของคนงานในบ้านป่าจั่น

โรงงานไม้แกะสลักของป่าจั่นนี้อยู่ภายในบริเวณบ้านหลังใหญ่ของป่าจั่นเอง คนงานทำงานกันที่ลานบ้าน และโรงเรือนยาวหน้าบ้าน ส่วนใหญ่เป็นงานขัดไม้ ทำสีให้เรียบและตกแต่งหุ่นไม้มากกว่า ปัจจุบันป่าจั่นไม่ได้ทำไม้เองแต่จะให้ลูก 2 คนรับทำ

คนแรกจะซื้อหุ่นไม้มาทำสี แล้วส่งขาย

คนที่สองรับงานของคนที่น่าหุ่นมาให้ทำ ไม่ได้ไปซื้อหุ่นมาทำ

จากการสอบถามคนงานในบ้านป่าจั่นได้ความว่าสินค้าส่วนใหญ่ และลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวจีน

ลักษณะของเส้นทางการค้าขายติดต่อ

ผู้วิจัยพบว่าลักษณะการค้าขายของชาวบ้านถวายเป็นสองประเภทคือ ค้าขายหน้าบ้าน หรือหน้าร้านให้กับลูกค้าที่เป็นพวกนักท่องเที่ยวที่เข้ามาหาซื้อสินค้าของฝาก หรือต้องการจะนำสินค้านั้นไปใช้เองไม่ว่าจะเป็นพวกเครื่องแต่งบ้าน เช่นพวกตุ๊ก โต๊ะ ที่วางโทรศัพท์ และพวกตุ๊กตาไม้ตัวใหญ่น้อย ซึ่งลักษณะการค้าขายประเภทแรกนี้ถ้าไม่ได้เข้ามาศึกษาอยู่ด้วยแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) แล้วจะเข้าใจว่าชาวบ้านถวายส่วนใหญ่ทำการค้าขายแบบนี้เป็นหลัก

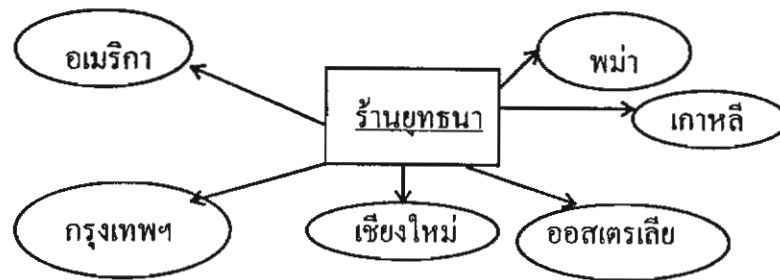
ลักษณะการค้าขายประเภทที่สองคือแบบขายส่งเป็น lot ใหญ่ๆให้กับลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ จากการเข้ามาศึกษาอยู่แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการศึกษาภาคสนาม (Field Method) เป็นเวลาประมาณ 6 เดือน ผู้วิจัยพบว่าชาวบ้านถวายส่วนใหญ่ทำการค้าประเภทที่สองนี้มากกว่าประเภทแรก สินค้าที่เหลือจากประเภทที่สองนี้จะนำออกขายหน้าร้าน หรือออกแสดงหน้าร้านเพื่อเป็นตัวอย่างให้ลูกค้าสั่งซื้อ จริยอยู่ที่ผู้ค้าขายประเภทที่สองจะอยู่ในลักษณะของพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยงหรือเป็นร้านค้าใหญ่ๆ แต่ก็ต้องพึ่งแรงงานของชาวบ้านถวายเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงมีการกระจายงานไปให้ชาวบ้านทำที่บ้านตามแบบของตัวอย่างที่ลูกค้าสั่ง (order) ที่รับมาอีกทีหนึ่ง ซึ่งเราจะเห็นว่าแบบของสินค้าจะมีแตกต่างกันเป็นช่วงๆ เช่นปี 2538-2539 จะเป็นสินค้าพวกหุ่นแมวสีไม้หรือลงฝุ่นทองและเขียว ในขณะที่ปี 2540 พบตุ๊กตาหุ่นสุนัขแบบต่างๆและขนาดต่างๆ ส่วนในปี 2541 พบตุ๊กตาเศียรพระสมัยต่างๆเป็นต้น และแต่ละช่วงจะพบสินค้าแบบเดียวกันเกือบทุกร้านในร้านถวายแสดงให้เห็นถึงการทำงานที่ประสานกันเป็นเครือข่าย

สำหรับลูกค้าของชาวบ้านถวายมีมากมายจากหลายแหล่ง ภายในประเทศมีอาทิเช่นพ่อค้าจากพัทลุง ภูเก็ต ภายในเมืองเชียงใหม่เอง และจากกรุงเทพฯ ซึ่งสังเกตได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆของประเทศทั้งนั้น ส่วนลูกค้าในต่างประเทศมีอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก เยอรมัน สวีเดน เกาหลี ไต้หวัน ฮองกง แคนาดา ออสเตรเลียเป็นต้น แต่ละประเทศจะสั่งสินค้าคล้ายๆกันหากแต่รสนิยมของการสั่ง และการตกแต่งจะแตกต่างกันไป ซึ่งผู้ทำจะต้องรู้จักสังเกตและทำให้เป็นที่พอใจของลูกค้าแต่ละราย

ตัวอย่างลูกค้าของร้านยุทธนาซึ่งเป็นร้านใหญ่ มีคนงานมากมายและเน้นเรื่องการค้าขายกับต่างประเทศเป็นสำคัญ โดยดูจากการให้ความสำคัญกับเรื่องการสอนแบบของหุ่นมาก ดังนั้นจึงไม่ค่อยเห็นสินค้าที่ร้านยุทธนามีจำกัดกับร้านอื่น พ่อเลี้ยงยุทธนาให้สัมภาษณ์ว่าเรื่อง

ลักษณะที่ชาวต่างประเทศถือเป็นเรื่องสำคัญมากไม่ชอบเห็นรูปแบบของหุ่นที่คนออกแบบไว้ไปปรากฏที่ร้านอื่นๆ พ่อเลี้ยงคนอื่นๆ มักจะถูกต่อว่าเมื่อมีเหตุการณ์ดังกล่าวแต่สำหรับพ่อเลี้ยงยุทธนาระวังเรื่องนี้เป็นพิเศษ

แผนภูมิที่ ๗ แสดงเส้นทางการส่งสินค้าจากร้านยุทธนาไปยังประเทศที่เป็นลูกค้า

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านถวาย

สิ่งที่น่าสังเกตเป็นพิเศษคือลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านถวายโดยเฉพาะพวกที่ทำและค้าขายงานไม้แกะสลักและงานไม้ต่างๆกับสถาบันโรงเรียน ซึ่งในที่นี้คือโรงเรียนบ้านคันแก้ว ผู้วิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์กันในฐานะคนในบ้านถวายด้วยกัน มีพื้นเพ ความเป็นญาติเป็นเพื่อนกันเป็นอย่างมาก โดยที่ชาวบ้านถวายให้ความเกรงใจครูค่อนข้างมากในฐานะที่ช่วยให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนลูกหลานของตน และถือว่าครูเป็นผู้มีการศึกษาสูงกว่าพวกตนเป็นข้าราชการ แต่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในฐานะคนในสถาบันโรงเรียนกับชาวบ้านหรือในฐานะของครูที่จะต้องศึกษารายละเอียดของชุมชนเพื่อนำข้อมูลมาผสมผสานกับเนื้อหาในหลักสูตร ทำให้เนื้อหานั้นๆเป็นประโยชน์ต่อนักเรียนและต่อการพัฒนาหมู่บ้านอย่างแท้จริงนั้นไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ในลักษณะที่กล่าวมาเลย ครูจะเข้าไปติดต่อกับชาวบ้านเมื่อต้องการความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมของทางโรงเรียนหรือของทางการ หรือชาวบ้านต้องการจะใช้สถานที่ของโรงเรียนเพื่อการประชุม เพื่อการศึกษาและฯลฯ ความสัมพันธ์เชิงวิชาการที่ทางโรงเรียนมีกับชาวบ้านเท่าที่สัมผัสพบคือเรื่องการเชิญวิทยากรชาวบ้านเข้ามาพูดในโรงเรียนเป็นครั้งคราว หรือให้นักเรียนไปศึกษาดูงานการทำไม้แกะสลักเพื่อมาทำรายงานหรือฝึกทักษะการทำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้จากผลงานโดยปล่อยให้คนงานทำหน้าที่ฝึกนักเรียนตามลำพัง

การสร้างหลักสูตรและการสอนบนฐานความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างครูในโรงเรียนบ้านคันแก้วและชาวบ้านถวายที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์หมู่บ้านนั้น นอกจากจะเป็นไปในแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ

กันในทางสังคมมีความเป็นมิตรและญาติกันในรูปแบบที่เป็นอยู่ปัจจุบันแล้ว ความสัมพันธ์อีก
ลักษณะหนึ่งที่ควรจะได้ให้ความสนใจคือความสัมพันธ์เชิงวิชาการเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน ซึ่งความ
สัมพันธ์ในลักษณะนี้ผู้เป็นครูจะต้องศึกษาโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง
ของบ้านถวายให้เข้าใจอย่างน้อยในระดับที่สามารถนำข้อมูลมาใช้ปรับหลักสูตรในโรงเรียนให้
สนองตอบต่อลักษณะเฉพาะของบ้านถวายได้ แม้ว่าในระยะแรกๆครูโรงเรียนบ้านดั้นแก้วที่เป็นผู้
ช่วยวิจัยจะมีความเข้าใจสภาพสังคม เศรษฐกิจและโครงสร้างทางการเมืองภายในบ้านถวายมาก
กว่าผู้วิจัยก็ตาม แต่เมื่อศึกษาลงลึกไปได้ระยะหนึ่งแล้ว ผู้ช่วยวิจัยยอมรับว่าสิ่งที่พบเห็นและเข้าใจ
ต่างไปจากที่คิดว่ารู้เป็นอย่างมาก อาทิเช่นเรื่องอาณาเขตของบ้านถวาย ครูยังเข้าใจคลาดเคลื่อน
คิดว่าบริเวณที่มีการค้าขายไม้แกะสลักและงานไม้ทั้งหมดเป็นอาณาเขตของบ้านถวายเนื่องจากเคย
รับรู้มาตลอดว่าบ้านถวายมีชื่อเสียงทางค้าขายไม้ ประกอบกับนักเรียนในโรงเรียนบ้านดั้นแก้วรับ
นักเรียนจากหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะบ้านถวายเท่านั้นดังนั้นจึงมีนักเรียนที่
ครูรู้จักอยู่ในบริเวณใกล้เคียงด้วยเมื่อลงมือทำแผนที่แบ่งอาณาเขตของบ้านถวายจึงรู้ว่าอาณาบริเวณ
ทั้งหมดไม่ใช่หมู่บ้านถวาย แต่เป็นบ้านภาค ฯลฯ และเรียนรู้ต่อไปด้วยว่าการทำไม้แกะสลักนั้น
ครอบคลุมตั้งแต่การแกะไม้ ไปจนถึงการตกแต่งไม้ ทำสี และทำสีเก่าเป็นต้น ได้เรียนรู้ว่าอาชีพ
การทำไม้แกะสลักนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะเรื่องของการแกะสลักไม้ แต่รวมถึงการค้าขาย การต่อรอง
การใช้ภาษาต่างประเทศนานาชาติ การบรรจุหีบห่อแบบมาตรฐาน ไปจนถึงการส่งสินค้า เรียนรู้
ปัญหาต่างๆที่เกิดจากเชื้อรา ด้วงมอด และสภาพอากาศแห้ง ได้เข้าใจถึงสภาพการว่าจ้างงานใน
ลักษณะต่างๆของคนในหมู่บ้าน ประเด็นที่สำคัญยิ่งคือได้รู้สภาพปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้าน อาทิ
เช่นปัญหาการตรวจจับไม้เถื่อนของตำรวจและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ซึ่งชาวบ้านที่บริสุทธิ์ก็พลอยได้รับผล
กระทบจากเจ้าหน้าที่บางคนไปด้วย ได้รับรู้ปัญหาการรุกคืบเข้ามาหาประโยชน์จากชื่อเสียงของบ้าน
ถวายจากคนในเมืองและแม้แต่ชาวต่างประเทศ และปัญหาการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ตัวเองของ
ชาวบ้านให้ทันต่อความเคลื่อนไหวของระบบตลาดโลก (เช่นปริมาณความชื้นที่ตลาดค้าไม้ยอมรับ
ลักษณะของสีและความชอบของลูกค้าประเทศต่างๆ ขนาดและน้ำหนักของหีบห่อที่ได้มาตรฐาน
สากล ฯลฯ)

ดังนั้นการสร้าง “หลักสูตรท้องถิ่น” ที่เพียงแต่นำเอาชิ้นงานไม้แกะสลักและงาน
ไม้ที่เห็นวางขายอยู่ในตลาดบ้านถวายมาเป็นเนื้อหาและทักษะให้นักเรียนในโรงเรียนดั้นแก้วได้
เรียน ได้ยาคาดหวังว่านักเรียนจะได้นำทักษะความรู้นี้ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปในหมู่บ้านถวาย
ไม่น่าจะเป็นทางออกที่ชาวบ้านถวายต้องการ ทั้งนี้เพราะปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของ
ชาวบ้านถวายไม่ได้อยู่ที่การให้ลูกหลานของตนเรียนการแกะสลักไม้จากโรงเรียนเท่านั้น จากการ
สังเกต และสอบถามชาวบ้านผู้วิจัยพบว่าแทบทุกบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่าลูกหลานของตนมี
ทักษะการแกะสลักไม้กันทุกคนเนื่องจากพอสืบตาดำเนินมาก็เห็นพ่อแม่ ญาติพี่น้องทำงานไม้แกะสลัก

กันแล้วและเคยเป็นลูกมือช่วยงานนี้กันมาแล้วทุกคน เรียกได้ว่าเป็นช่างไม้แกะสลักโดยสายเลือดกันแทบทุกคนอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องให้เรียนกันในโรงเรียนอีก สิ่งที่เป็นปัญหาที่แท้จริงอยู่ที่การทำให้หมู่บ้านถวายนคงความเป็นเอกลักษณ์ของการเป็นหมู่บ้านช่างไม้แกะสลัก มีรายได้จากการให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมการทำไม้แกะสลักของชาวบ้านที่ทำกันเป็นอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน หารายได้จากการขายผลิตภัณฑ์จากนักท่องเที่ยว และสื่อสารให้คนทั่วไปเข้าใจสภาพวิถีชีวิตที่แท้จริงของชาวบ้าน ไม่รังเกียจหรือเข้าใจผิดว่าเป็นหมู่บ้านที่ตัดไม้ทำลายป่ามากกว่า

และถ้าจะทำหลักสูตรการทำไม้แกะสลักและงานไม้เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษากันจริงๆแล้ว ก็น่าจะเป็นหลักสูตรที่มีรายละเอียดแยกออกไปว่าจะฝึกให้นักเรียนเป็นช่างแกะสลักไม้หรือเป็นช่างตกแต่งทำสีไม้ หรือเป็นผู้ชำนาญการทำไม้เก่า และอาจจะมียุทธศาสตร์ว่าด้วยการบริหารจัดการทำธุรกิจค้าขายไม้แกะสลักด้วย นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรอะไรก็ตามสิ่งที่จะต้องให้ความรู้ไว้เป็นพื้นฐานทุกหลักสูตรคือความเป็นมาของหมู่บ้านถวาย ซึ่งชาวบ้านมีความภูมิใจว่าเป็นหมู่บ้านเดียวที่ชาวบ้านกว่า ร้อยละ 95 ทำอาชีพช่างไม้แกะสลักและงานไม้ เรียนรู้ประวัติที่มาของการทำอาชีพนี้ เรียนรู้ถึงปัญหาและความเคลื่อนไหวของการทำให้อาชีพนี้คงอยู่ในหมู่บ้านและเป็นแหล่งรายได้สำคัญของหมู่บ้านสืบต่อไป

อนึ่งการสอนหลักสูตรงานแกะสลักไม้และงานไม้ที่จะทำในโรงเรียนนั้นถ้าจะทำให้ได้ผลจะต้องมีครูที่มีความเชี่ยวชาญในการทำงานต่างๆในอาชีพนี้ รู้จักเครื่องมือเครื่องใช้และสามารถใช้เครื่องมือเหล่านี้ได้อย่างชำนาญซึ่งเท่าที่ดูพื้นฐานการศึกษาและประสบการณ์แล้วไม่พบว่ามีความรู้ที่สำเร็จการศึกษามาทางนี้โดยตรง และไม่มีประสบการณ์ทางการประกอบอาชีพด้านนี้มาก่อน นอกจากนี้แล้วจากการสอบถามถึงลักษณะการเรียนรู้และการถ่ายทอดการประกอบอาชีพงานแกะสลักไม้และงานไม้ของชาวบ้านพบว่าการทำงานนี้ได้ดีผู้เรียนจะต้องมีความรักที่จะทำงานนี้เป็นพื้นฐานมาก่อน จะต้องมีความอดทน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ดังนั้นจึงไม่ใช่ว่านักเรียนทุกคนจะสามารถเรียนหลักสูตรนี้ได้ ซึ่งตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษานั้นถ้าผู้เรียนสนใจ อยากเรียนก็สามารถเลือกเรียนได้ แต่สำหรับงานอาชีพงานแกะสลักไม้นี้ผู้เรียนที่สนใจ อยากจะเรียนอาจจะเรียนได้ไม่ดี ไม่ประสบความสำเร็จถ้าไม่มีคุณสมบัติที่กล่าวถึงข้างต้นประกอบเป็นพื้นฐานก่อน พ่อใจมาซึ่งเป็นครูบุญบุกเบิกงานอาชีพนี้ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาการแกะสลักไม้และงานไม้ให้กับลูกศิษย์ในหมู่บ้านกล่าวว่าการทำงานจะรับศิษย์นั้นต้องดูที่ท่าของศิษย์ก่อน ให้งานไปลองทำดู ดูว่าตั้งใจทำงานแค่ไหนและสามารถกลับแล้วฝึกงานที่กำลังทำอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีลักษณะที่กล่าวนี้พ่อใจมาบอกว่าไม่มีประโยชน์ที่จะเรียนต่อ ส่วนเรื่องฝีมือนั้นฝึก

กันได้ ทำไปนานๆเข้าก็จะสวยงามละเอียดอ่อนไปเอง แต่เรื่องความคิดริเริ่ม การต่อลายคิดลายนั่น ต้องคนมีใจรักและมีพรสวรรค์จึงจะทำได้ดี บางคนคิดทุกอย่างแต่ขาดความอดทนก็ทำต่อไม่ได้

เงื่อนไขที่จำเป็นในการศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้าน การที่ครูบ้านต้นแก้วเข้ามาศึกษาชุมชน ร่วมกันกับผู้วิจัยอย่างใกล้ชิดในลักษณะของการทำงานร่วมทีมเดียวกันนั้น ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้ ศึกษาลักษณะการทำงานของครูบ้านต้นแก้ว และศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างครูบ้านต้น แก้วกับชาวบ้านถวายเป็นไปด้วยพร้อมๆกัน

จากการทำงานร่วมกันในระยะแรกนี้ผู้วิจัย พบว่าเงื่อนไขที่จำเป็นที่ครูโรงเรียนบ้านต้น แก้วจะต้องมีเพื่อทำให้การศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้านถวายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมีดังต่อไปนี้

1. เงื่อนไขการสร้างสัมพันธภาพแบบคนในหมู่บ้านโดยร่วมมือกับผู้วิจัยในฐานะคนภายในหมู่บ้าน ปกติแล้วครูโรงเรียนบ้านต้นแก้วมีความคุ้นเคยกับชาวบ้านถวายเป็น อย่างดี ในฐานะคนบ้านใกล้เคียงกันและพูดภาษาเดียวกัน บางคนมีศักดิ์เป็นญาติและบาง คนเรียนจบมาจากที่เดียวกันดังนั้นการเข้าไปสัมผัสภาษาชาวบ้านโดยเข้าไปกับครู วิทยาลัยบ้านต้นแก้วจึงได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และทำให้การสนทนาเป็นไปอย่าง เป็นกันเอง ราบรื่นไม่ติดขัดเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ทั้งยังได้ข้อมูลลึกๆเกี่ยวกับ ปัญหาภายในหมู่บ้านที่ชาวบ้านไว้วางใจปรึกษาทุกกับครูเท่านั้นอีกด้วย และเพื่อแผ้ว มาให้ผู้วิจัยได้รับรู้ไปด้วย

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ปัญหาที่นอกจากถามได้ถึงปัญหาทั่วไปของชาวบ้านและ การขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการจัดงานต่างๆในโรงเรียนแล้ว ครูไม่ได้พยายาม เชื่อมโยงข้อมูลที่ได้เข้าสู่เรื่องของการเรียนการสอนหรือการจัดทำหลักสูตร ไม่ได้ใช้การ จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อเข้าแก้ไขปัญหาก็เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน

ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะครูส่วนใหญ่ยังไม่รู้วิธีการเชื่อมสถานภาพของการ เป็นคนในชุมชน (insider) กับสถานภาพของนักการศึกษาที่รับนโยบายและแนวปฏิบัติมา จากกระทรวงศึกษาธิการ (outsider) ซึ่งสถานภาพทั้งสองมีความแตกต่างกัน กล่าวคือเมื่อ อยู่ในสถานภาพของคนในชุมชนความสัมพันธ์แบบญาติมิตรจะมีน้ำหนักค่อนข้างมากดัง นั้นการมองปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหาจึงมักจะเป็นไปตามเสียงของชาวบ้านที่มอง ปัญหาจากภายใน เป็นการมองปัญหาเฉพาะจุดใดจุดหนึ่งไม่ได้มองอย่างเป็นกลางหรือ

มองภาพกว้างๆของปัญหา ในขณะที่เมื่ออยู่ในสถานภาพของนักศึกษาหรือคนนอกจะ
ใช้หลักการมองภาพกว้างๆของปัญหา มองตามแบบของข้าราชการส่วนกลาง ไม่ได้ใช้
รายละเอียดปลีกย่อยของชุมชน โดยเฉพาะการมองปัญหาจากมุมมองของคนใน ดัง
นั้นเมื่อพูดคุยกับชาวบ้านจึงดูเหมือนครูรับรู้ปัญหาของชาวบ้านได้ดีในระดับหนึ่ง แต่เมื่อ
มาจัดเรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนครูกลับไม่นำปัญหาเหล่านั้นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง
ของการเตรียมหลักสูตรอย่างแท้จริง ซึ่งอาจจะเป็นเพราะยังไม่สามารถวิเคราะห์สภาพของ
ปัญหาได้อย่างลุ่มลึกเท่าที่ควร ครูจึงควรศึกษาเรื่องการสร้างสัมพันธภาพกับชาวบ้านใน
ลักษณะผสมผสานระหว่างคนในและคนนอกชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทุกด้าน
หรืออาจจะใช้วิธีการทำงานแบบเป็นทีมประสานกันระหว่างครูซึ่งในที่นี้คือคนในชุมชน
กับนักวิชาการหรือนักวิจัยจากภายนอกชุมชน เรื่องข้อได้เปรียบเสียเปรียบของการสร้าง
สัมพันธภาพระหว่างคนในกับชาวบ้านนั้น ลำลี ทองธิว (2526) กล่าวไว้ดังนี้

ตัวกลางการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสมาชิกภายในสังคมมีข้อได้เปรียบที่ว่าเขาจะรู้
กลไกและโครงสร้างภายในของสังคมนั้นดี สามารถสื่อความเข้าใจกับสมาชิกของสังคม
ได้อย่างสะดวกทั้งนี้เพราะมีค่านิยมและความเชื่อร่วมกัน นอกจากนี้ยังสามารถรับรู้ถึง
ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกในสังคมได้อย่างชัดเจน ทั้งยังมีความคุ้นเคย
เป็นที่ยอมรับของสมาชิกอื่นๆเป็นอย่างดีอยู่แล้ว ไม่ต้องใช้เวลาในการสร้างสัมพันธภาพ
แต่อย่างไร

ข้อเสียเปรียบของตัวกลางการเปลี่ยนแปลงที่เป็นสมาชิกภายในสังคมก็มีอยู่บ้าง
กล่าวคือส่วนใหญ่ตัวกลางการเปลี่ยนแปลงแบบนี้มักจะมองในรายละเอียดปลีกย่อยมาก
กว่าจะมองภาพรวมของสังคม มองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งของสังคมมากเกินไป อีกประการ
หนึ่งก็คือตัวกลางการเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะขาดความรู้ความชำนาญในเรื่องเกี่ยวกับนวัต
กรรม อาจจะต้องใช้เวลาในการอบรมและจัดประสบการณ์ให้จนกว่าจะคุ้นเคยกับนวัตกรรม
พอที่จะทำการเผยแพร่ได้ เขาอาจจะไม่รู้ลึกสะดวกใจในการทำหน้าที่ตัวกลางการเผยแพร่
ทั้งนี้เพราะอาจจะต้องทำหน้าที่เดิมในสังคมอยู่ และมีผู้บังคับบัญชาที่คอยดูแลหรือขัดขวาง
การใช้เวลาและกำลังงานในการทำหน้าที่ใหม่นี้และประการท้ายสุดก็คือตัวกลางการเผย
แพร่ที่เป็นสมาชิกภายในสังคมอาจจะไม่ได้รับความไว้วางใจหรือเชื่อถือจากบุคคลข้างเคียง
ทั้งนี้เพราะความคุ้นเคยหรือการที่มีสถานะเท่าเทียมกันมาก่อน (ลำลี ทองธิว, 2526, หน้า
194-195)

ในขณะที่เดียวกันการเป็นคนภายนอกชุมชนก็มีทั้งข้อได้เปรียบและเสียเปรียบ ข้อได้เปรียบคือบุคคลภายนอกชุมชนมักจะสามารถมองปัญหาได้กว้างกว่าคนภายใน ทั้งนี้เพราะไม่มีความผูกพันด้านญาติมิตรกับคนในชุมชนมากพอที่จะมีอารมณ์และความรู้สึกอ่อนไหวไปกับเหตุการณ์และปัญหาเล็กๆน้อยๆ หรือใช้ความรู้สึกส่วนตัวในการมองและวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นคนภายนอกจะสามารถรับรู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนในมุมมองที่คนภายในไม่เคยเห็นมาก่อนได้ชัดเจนและมีความเป็นกลางพอสมควร อย่างไรก็ตามข้อเสียเปรียบของคนภายนอกก็มีไม่น้อย กล่าวคือการเป็นคนภายนอกทำให้ไม่รู้จักสมาชิกในสังคมตลอดจนไม่รู้จักโครงสร้างและกลไกภายในสังคมดีพอทำให้ไม่สามารถสื่อสารกับคนในชุมชนได้อย่างสะดวกและเป็นกันเองดังนั้นการที่จะได้ข้อมูลดีๆเกี่ยวกับชุมชนจึงทำได้ไม่มากนัก อีกทั้งการเป็นคนภายนอกนั้นบ่อยครั้งที่มีอารมณ์เป็นกลางเสียจนไม่ได้มีความรู้สึกร่วมกับคนภายใน

จากประสบการณ์การเข้าไปเก็บข้อมูลของผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน พบว่าการติดต่อเข้าสัมภาษณ์ชาวบ้านทำได้ไม่มากนักเนื่องจากชาวบ้านยังไม่แน่ใจในวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และยังไม่เชื่อใจในความเป็นนักวิชาการของผู้วิจัยดังนั้นแม้ผู้วิจัยจะมีผู้ช่วยวิจัยที่สามารถใช้ภาษาถิ่นซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นช่วยสื่อสารให้ก็ยังไม่ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ละเอียดตามความต้องการ จนกระทั่งออกเก็บข้อมูลร่วมกับครูโรงเรียนบ้านดั้นแก้วซึ่งเป็นคนในชุมชนเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของชาวบ้านจึงสามารถพูดคุยสนทนากับชาวบ้านได้อย่างสนิทใจ และในช่วงหลังๆถึงกับได้รับเชิญให้ร่วมวงกินข้าวด้วยเสมือนคนภายในครัวเรือนเดียวกัน ทั้งยังได้รับเชิญให้เข้าร่วมในงานพิธีต่างๆของชาวบ้านเช่นการขึ้นบ้านใหม่เป็นต้น ทั้งยังมีเหตุการณ์หลายอย่างระหว่างการออกสัมภาษณ์ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงความจำเป็นในการมีคนภายในท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมการวิจัย โดยเฉพาะเมื่อต้องการเก็บข้อมูลจากบุคคลสำคัญๆในชุมชน กล่าวคือผู้วิจัยได้พยายามติดต่อเพื่อขอเข้าสัมภาษณ์พ่อเลี้ยงคนหนึ่งซึ่งคือนักธุรกิจคนสำคัญมากคนหนึ่งแต่ได้รับการปฏิเสธตลอดมา จนครั้งที่สี่จึงได้เข้าสัมภาษณ์ด้วยการประสานงานให้ของครูบ้านดั้นแก้ว ผู้วิจัยพบว่าพ่อเลี้ยงยอมให้เข้าสัมภาษณ์ทั้งให้การต้อนรับเป็นอย่างดีเนื่องมาจากมีความเกรงใจครูใหญ่บ้านดั้นแก้ว และพบว่าพ่อเลี้ยงเป็นประธานนักเรียนเก่าของโรงเรียนบ้านดั้นแก้วอีกด้วย และเหตุการณ์เช่นเดียวกันนี้ได้เกิดขึ้นอีก 2-3 ครั้งด้วยกัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้รับความร่วมมือจากครูบ้านดั้นแก้วในการวางแผนเก็บข้อมูลจากบุคคลกลุ่มต่างๆภายในชุมชนทั้งนี้เพราะครูบ้านดั้นแก้วเข้าใจถึงโครงสร้างและเครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนเป็นอย่างดีพอที่จะวางตัวบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดในเรื่องที่ผู้วิจัยต้องการ ทั้งยังได้ร่วมมือสร้างคำถามประสานรับกับวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลได้เป็นอย่างดี

หลังจากที่ทำการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะของงานไม้แกะสลักและงานไม้ ตลอดจนข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและเครือข่ายความสัมพันธ์ของงานในอาชีพต่างๆของชาวบ้านถวาย ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยซึ่งหมายรวมถึงครู โรงเรียนบ้านคันแก้วตกลงที่จะแบ่งกลุ่มตัวอย่างประชากรออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ

กลุ่มที่หนึ่งเป็นชาวบ้านถวายที่ทำงานแกะสลักไม้และงานไม้โดยตรงทั้งนี้เพื่อศึกษาขั้นตอนการทำหุ่นไม้โดยละเอียด ตั้งแต่การได้ไม้มาจนถึงการแกะสลักและขัดเกลางานได้หุ่นไม้ที่สมบูรณ์ และถามรายละเอียดของขั้นตอนที่เป็นปัญหาทั้งในเรื่องของการแกะสลักและปัญหาอื่นๆ

กลุ่มที่สองเป็นชาวบ้านถวายที่ประกอบอาชีพการทำสีและตกแต่งงานไม้แกะสลักและงานไม้ต่างๆ ซึ่งได้ศึกษาถึงเครื่องมือและขั้นตอนในการทำงานประดับตกแต่งและการออกแบบลวดลายตามแบบโบราณและแบบที่ลูกค้าสั่ง รวมไปถึงขั้นตอนการทำไม้ให้ดูเก่าและทำลายสีให้ดูแตกลายงา

กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ทำอาชีพค้าขายไม้แกะสลักและงานไม้ต่างๆซึ่งคนในกลุ่มหลังนี้จะป็นนักธุรกิจมากกว่าช่างแกะสลักไม้หรือช่างแต่งสีไม้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าจากการสอบถามตัวอย่างประชากรในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ยอมรับว่าเคยประกอบอาชีพทางเป็นช่างแกะสลักไม้หรือทำงานแต่งไม้มาก่อนที่จะมาประกอบอาชีพนักธุรกิจ

การเลือกตัวอย่างประชากรที่จะทำการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลในกลุ่มที่หนึ่ง สอง และสาม นั้นคณะผู้วิจัยตกลงว่าจะเลือกศึกษาในรายละเอียดเฉพาะผู้ที่ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้านถวาย และหมู่บ้านใกล้เคียงโดยอาศัยข้อมูลจากครู โรงเรียนบ้านคันแก้วซึ่งเป็นคนในชุมชน และจากการบอกเล่าของพ่อหลวงประกอบกับการสังเกตจำนวนการรับศิษย์ของบุคคลนั้นๆ กล่าวคือผู้ที่มิชื่อเสียงมากๆจะมีคนในชุมชนและต่างชุมชนเข้ามาขอเรียนวิชาการแกะสลักไม้หรือมาขอฝึกงานด้วยเป็นจำนวนมาก ส่วนการเลือกตัวอย่างประชากรในกลุ่มที่สามนั้นมีลักษณะพิเศษเพิ่มเติมจากกลุ่มที่หนึ่งและสองคือเลือกผู้ที่มิเครือข่ายติดต่อกับลูกค้าเป็นจำนวนมากและจากหลายประเทศ ซึ่งการกำหนดเกณฑ์การเลือกตัวอย่างประชากรที่จะทำการศึกษาในลักษณะดังกล่าวทั้งหมดก็เพื่อจุดประสงค์จะนำข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานในอาชีพแต่ละอย่างมาลำดับขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรและการสอนตามแบบของ DACUM ที่กำหนดให้ผู้เชี่ยวชาญที่ประสบความสำเร็จเป็นผู้ให้ขั้นตอนการทำงานและตรวจสอบการทำงานของผู้ต้องการจะศึกษางานในอาชีพนั้นๆ (Adams, 1975 อ้างถึงในสำลี ทองธิว, 40 หน้า 83-85)

เมื่อพิจารณาทั้งข้อได้เปรียบและเสียเปรียบของการเป็นคนในชุมชนของหมู่บ้าน ดันแก้วในด้านการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหมู่บ้าน ถวาย การร่วมมือกันระหว่างครูโรงเรียนบ้านดันแก้วในฐานะคนในหมู่บ้านกับผู้วิจัยซึ่งเป็นคน ภายนอกจึงเป็นแนวทางสำหรับการแก้ปัญหาได้เป็นอย่างดี สำหรับในกรณีหมู่บ้านถวายนี้ใน ระยะแรกครูโรงเรียนบ้านดันแก้วเป็นผู้ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสมาชิกในหมู่บ้าน ช่วยชี้ตัวบุคคล สำคัญที่เป็นกุญแจในการเข้าถึงประชาชนซึ่งในที่นี้คือพ่อหลวงสุวรรณและพ่อเลี้ยงธงชัย ตลอดจน พ่อใจมา กับทั้งให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิต โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจของคนใน หมู่บ้านในขณะที่ผู้วิจัยในฐานะคนภายนอกได้ให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีที่ใช้ในการเก็บข้อมูล อย่างเป็นระบบ การนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์และหาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยใช้การศึกษาเข้า ช่วย นอกจากนี้ยังได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรงานอาชีพในท้องถิ่นและการสร้าง หลักสูตรเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านเพิ่มสถานะภาพความเป็นผู้เชี่ยวชาญให้กับครูโรงเรียนบ้านดันแก้ว ในสายตาของชาวบ้านถวายอีกด้วย ดังนั้นการสร้างทีมงานระหว่างคนภายในชุมชนและคนนอก ชุมชนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับงานวิจัยนี้

2. เงื่อนไขที่สองคือการเน้นให้ครูโรงเรียนบ้านดันแก้วติดต่อสื่อสารกับชาวบ้านถวายใน ลักษณะโฮโมฟีลี (Homophily) หรือการติดต่อสื่อสารในลักษณะแนวราบ โดยสื่อสาร กับชาวบ้านผู้รับข่าวสารข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับครูทั้งในด้านทัศนคติ ความเชื่อ และภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร เมื่อครูบ้านดันแก้วลงเก็บข้อมูลพร้อมๆกันกับผู้วิจัย ในระยะแรกๆ ผู้วิจัยสังเกตเห็นความเป็นกันเองและความสะดวกใจที่จะทำการติดต่อ สื่อสารกันระหว่างครูกับชาวบ้าน ข้อมูลที่ได้จึงค่อนข้างลึกให้รายละเอียดมากและมี คุณภาพ ได้แม้แต่ข้อมูลที่สงวนรักษาไว้เป็นความลับเฉพาะรู้กันแต่ในกลุ่มชาวบ้าน เท่านั้น

ตามหลักทฤษฎีแล้วลักษณะความสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างครูกับชาว บ้านไม่น่าจะเป็นไปได้เนื่องจากสถานภาพทางสังคมที่ดี หรือระดับการศึกษาระหว่างครู กับชาวบ้านมีความแตกต่างกันอยู่พอสมควร ซึ่งตามหลักการแล้วความสัมพันธ์น่าจะเป็น ในลักษณะแนวตั้งหรือ เฮเทอโรฟีลี (Heterophily) มากกว่านั้นคือในกรณีที่ผู้รับและส่ง ข่าวสารข้อมูลมีความแตกต่างกันในด้านสถานภาพ แต่สำหรับกรณีชุมชนชาวบ้าน ถวายนั้นมีลักษณะพิเศษตรงที่ชาวบ้านมีความเป็นกันเอง มีความเป็นญาติมิตรกันเกือบทั้ง หมู่บ้านจึงทำให้ความแตกต่างทางสถานภาพนี้ไม่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาว บ้าน และแม้แต่ระหว่างชาวบ้านระดับผู้นำหรือผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกับลูกบ้านทั่วไป และที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นคือชาวบ้านต่างก็ประกอบอาชีพเดียวกัน หรือประกอบอาชีพที่ต้อง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (การแกะสลักไม้ การแต่งไม้ การตกแต่งสี และการทำธุรกิจค้า

ขายงานไม้แกะสลัก) ดังนั้นเมื่ออาชีพหนึ่งประสบปัญหาจะทำให้อาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้องพลอยได้รับผลกระทบไปด้วยเป็นลูกโซ่ ความผูกพันเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเช่นนี้ทำให้ต่างต้องให้ความสำคัญกับตนเองและเอื้ออาทรต่อปัญหาของกันและกันอย่างเหนียวแน่น ดังนั้นลักษณะของการสื่อสารติดต่อซึ่งกันและกันของชาวบ้านถวายเป็นอยู่ในลักษณะโฮโมฟีลีมากกว่าเฮเทอโรฟีลี เรื่องนี้ตรงกับข้อค้นพบของโรเจอร์สและสเวนนิ่ง (Rogers and Svenning, 1969) เกี่ยวกับลักษณะสังคมแบบต่างๆที่ปรากฏรูปแบบของความสัมพันธ์แบบโฮโมฟีลีและเฮเทอโรฟีลี โดยพบว่าในสังคมหมู่บ้านแบบโบราณที่ชาวบ้านยังมีความเป็นญาติมิตร และยังพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่จะมีลักษณะการติดต่อสื่อสารแบบโฮโมฟีลี ในขณะที่ในสังคมที่เริ่มมีอิทธิพลจากภายนอกเข้าไปแทรกแซงวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน หรือหมู่บ้านที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะอย่างในประเทศอินเดียจะมีลักษณะการติดต่อสื่อสารแบบเฮเทอโรฟีลี ซึ่งในกรณีชาวบ้านถวายที่ชาวบ้านยังต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและมีความผูกพันกันญาติมิตรอย่างใกล้ชิดจึงมีลักษณะของโฮโมฟีลีอยู่และลักษณะดังกล่าวได้ครอบคลุมมาถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวบ้านอีกด้วย

การที่ครูและชาวบ้านถวาย ทั้งชาวบ้านในกลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการเช่นพ่อหลวงและกลุ่มอบต. ของหมู่บ้าน และกลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการเช่นพ่อใจมา ตลอดจนชาวบ้านโดยทั่วไปมีความสัมพันธ์กันในลักษณะ โฮโมฟีลีนี้ทำให้การเข้าถึงชาวบ้านถวายของคณะผู้วิจัยพลอยสะดวกไปด้วย โดยที่ครูโรงเรียนบ้านต้นแก้วได้ร่วมกันกับผู้วิจัยจัดประชุมคณะผู้บริหารหมู่บ้านถวายขึ้นเป็นการแนะนำตัวให้ผู้บริหารหมู่บ้านรู้จักและยอมรับคณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคนภายนอก (ดูรายละเอียดของข้อมูลระหว่างการประชุมในภาคผนวก ก.)

๓. เงื่อนไขการใช้การประชุมกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านเป็นเวทีแสดงวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนของการเข้ามาเก็บข้อมูลในลักษณะลึกในหมู่บ้านของคณะผู้วิจัย ตลอดจนการใช้การประชุมค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชาวบ้านและศึกษาจุดแข็งแข็งของชาวบ้านจากการมุมมองการรับรู้ของชาวบ้านในระดับผู้บริหาร

เหตุผลของการจัดประชุมกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านถวายเพื่อรับรู้การเข้ามาทำงานวิจัยของคณะผู้วิจัยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกหมู่บ้านนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน ประการแรกคือการทำวิจัยในฐานะบุคคลภายนอกนั้นย่อมได้รับการมองอย่างไม่ไว้วางใจจากชาวบ้านเนื่องจากไม่แน่ใจในวัตถุประสงค์ของการเข้าเก็บข้อมูลจากชาวบ้านในลักษณะบ้านต่อ

บ้าน ตลอดจนการเก็บภาพชีวิตประจำวันและการทำงานของชาวบ้าน ดังนั้นเพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างเปิดเผย และได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการให้ข้อมูลในระดับลึกจึงจำเป็นต้องแสดงตัวให้ชาวบ้านรู้จัก รายงานถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย อธิบายถึงที่มาและที่ไปของข้อมูลที่ได้และที่สำคัญคือจะต้องอธิบายถึงสิ่งที่ชาวบ้านจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการเก็บข้อมูลพื้นฐานในรอบแรกเพื่อศึกษาสภาพภูมิประเทศและลักษณะของชาวบ้าน รวมทั้งการศึกษาเพื่อคัดเลือกผู้ช่วยวิจัยที่เป็นคนภายในหมู่บ้านก่อนทำการวิจัยนั้นผู้วิจัยพบว่าก่อนหน้าที่คณะผู้วิจัยชุดปัจจุบันจะเข้ามาทำการวิจัย ได้มีคณะนักวิจัยหลายกลุ่ม จากหลายสถาบันได้เข้ามาเก็บข้อมูลในลักษณะคล้ายคลึงกับผู้วิจัยมาบ้างแล้วซึ่งการเก็บข้อมูลทางการวิจัยของนักวิจัยเหล่านี้ต่างมุ่งเป้าศึกษาการทำไม้แกะสลักและงานไม้ ตลอดจนศิลปะงานไม้แกะสลัก แต่เป็นการวิจัยในลักษณะทั่วไปไม่ได้เจาะลึกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ไม่ได้ศึกษารายละเอียดของความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับการดำเนินอาชีพงานไม้แกะสลักและงานอาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญคือเมื่อศึกษาไปแล้วไม่อาจบอกได้ว่าจะนำผลที่ศึกษาได้นั้นไปทำอะไรให้เป็นรูปธรรมต่อให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้านและต่อการพัฒนาหมู่บ้าน และที่เป็นปัญหามากคือคำถามบางคำถามที่ใช้ในการวิจัยถูกตีความโดยชาวบ้านว่านักวิจัยกำลังต้องการข้อมูลเพื่อนำความเดือดร้อนทางกฎหมายมาสู่ชาวบ้าน นอกจากนี้การหมุนเวียนเปลี่ยนกันเข้ามาศึกษาหาข้อมูลของนักวิจัยมักจะเข้ามาแบบไม่มีรูปแบบ และไม่เป็นเวลาทำให้ชาวบ้านเสียเวลาในการประกอบอาชีพซึ่งอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ และการทำธุรกิจเกี่ยวกับการค้าขายงานที่ได้ต้องการเวลาและสมาธิเป็นอย่างมาก การเข้ามาสอบถามเก็บข้อมูลของนักวิจัยจึงไม่เป็นที่ต้อนรับ คำตอบที่ได้มักจะไม่มีความแม่นยำตรงหรือเชื่อมั่นเท่าไรนัก ชาวบ้านยอมรับว่าบางครั้งตอบไปเพื่อให้แล้วเสร็จจะได้มุ่งทำงานประจำวันของตนต่อไป ดังนั้นเมื่อคณะผู้วิจัยชุดปัจจุบันเข้าไปแนะนำตัวว่าต้องการจะมาเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยจึงไม่ได้รับการต้อนรับจากชาวบ้านเท่าไรนัก จนกระทั่งได้ครูโรงเรียนบ้านต้นแก้วเป็นผู้นำทางเข้าไป ทำการแนะนำให้ชาวบ้านถวายในระดับกลุ่มผู้บริหารและผู้นำทางความคิดรู้จัก ได้มีโอกาสอธิบายถึงที่มาและที่ไปของการทำวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบการวิจัยภาคสนาม (Field Study) ที่คณะผู้วิจัยจะต้องใช้การเก็บข้อมูลแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม(Participation Observation) โดยต้องเข้าไปมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกับชาวบ้านถวายทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านถวายเสมือนคนบ้านเดียวกันเป็นระยะเวลาถึง ๖ เดือน การอธิบายให้เข้าใจซึ่งกันและกันจึงทำให้ชาวบ้านมองคณะผู้วิจัยในสายตาที่ดีขึ้น

ประการที่สองคือการประชุมในครั้งแรกนี้เป็นการประชุมชาวบ้านระดับผู้นำหมู่บ้านทั้งที่เป็นผู้นำแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งได้แก่พ่อหลวง อาจารย์ใหญ่ ตัวแทนจากองค์การบริหารตำบลเขตต่างๆในหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มพ่อเลี้ยงนักธุรกิจ กลุ่มบริหารร้านค้าสองฝั่งคลอง และตัวแทนตลอดจนช่างไม้แกะสลักประจำหมู่บ้าน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในระยะทางสถานภาพทางสังคมคือเป็นผู้ที่ชาวบ้านยอมรับและนับถือว่าเป็นผู้นำทางความคิด ในเรื่องนี้อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านต้นแก้วซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ช่วยวิจัยได้ร่วมมือกันกับผู้วิจัยกำหนดตัวบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือและยึดเป็นแนวทางในการดำเนินตามพฤติกรรมและความคิด นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังคำนึงถึงหลักการโฮโมฟีลีระหว่างคณะผู้วิจัยกับกลุ่มผู้นำชาวบ้านด้วย กลุ่มชาวบ้านในการประชุมนี้เป็นผู้ที่มีลักษณะเด่นชัดต่างจากชาวบ้านทั่วไปในเรื่องของการมีวิสัยทัศน์กว้างไกลกว่าชาวบ้านเนื่องจากต้องทำงานติดต่อกับสังคมนอกหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการบ้านการเมือง หรือการติดต่อค้าขาย และแม้แต่การประชาสัมพันธ์กับสื่อมวลชนและนักวิชาการ สิ่งที่มีความตรงกันเป็นอย่างมากระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มผู้นำชาวบ้านคือความคิดในการพัฒนาหมู่บ้านถวายนบนฐานของจุดแข็งแรงของหมู่บ้านนี้ มีความตั้งใจและจริงจังในการร่วมมือกันทำให้ชาวบ้านถวายนกลายเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมงานไม้แกะสลักและงานไม้ที่มีชื่อเสียงสืบต่อไป ทำให้ชาวบ้านถวายนมีรายได้จากการทำอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้มากขึ้นหลังจากที่ซบเซาลงเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจไม่ดี ประกอบกับมีคู่แข่งทางการค้าจากจังหวัดอื่นๆมากขึ้น

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงโฮโมฟีลีระหว่างผู้วิจัยกับผู้บริหารหมู่บ้านถวายนและผู้นำทางความคิดเหล่านี้ทำให้การประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการแนะนำตัวผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยทุกคนเป็นไปอย่างราบรื่น แม้ว่าจะมีการซักถามที่มาและที่ไปของการวิจัยนี้ และถามถึงภูมิหลังที่มาของผู้วิจัยอย่างละเอียดก็ตาม แต่การได้มีการทำความรู้จักและชี้แจงข้อสงสัยต่างๆของกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านเหล่านี้ทำให้แต่ละฝ่ายได้รู้จักกันและกัน รู้ถึงเป้าหมายและสิ่งที่จะดำเนินการต่อไปในการวิจัยอย่างเปิดเผยทำให้เกิดความสะดวกใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย

การประชุมระหว่างกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านถวายนกับคณะผู้วิจัยนอกจากจะทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกันดังกล่าวนำข้างต้นแล้ว การประชุมนี้ยังทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงปัญหาภายในชุมชนอีกด้วยซึ่งการรู้ปัญหานี้เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยรู้ถึงจุดอ่อนและจุดแข็งแรงของชุมชน ตลอดจนรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน เนื่องจากในการประชุมนี้มีผู้บริหารบ้านถวายนมาร่วมประชุมอยู่ด้วยกันหลายกลุ่ม และมีผู้นำแบบไม่เป็นทางการ

ของชาวบ้านถวายเป็นประเพณีและร่วมสังเวยการอยู่ด้วยเป็นจำนวนมากพอสมควร ดังนั้นเมื่อมีการนำปัญหาหนึ่งๆขึ้นมาเป็นตัวอย่างประกอบการอภิปราย ก็จะมี บางกลุ่มให้การสนับสนุนและบางกลุ่มเสนอการแก้ไขโดยนำประสบการณ์ของตนเป็นแหล่งอ้างอิง มีบ่อยครั้งที่ทุกคนเห็นตรงกันกับปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในหมู่บ้านถวายและเห็นตรงกันว่าจะต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วนถ้าต้องการให้หมู่บ้านถวายคงความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านหัตถกรรมงานไม้แกะสลักและงานไม้ ถ้าต้องการให้ชาวบ้านทุกคนมีรายได้เพียงพอไม่ต้องละทิ้งงานอาชีพดั้งเดิมของหมู่บ้านออกไปหางานทำในเมือง สำหรับวิธีการแก้ไขปัญหานี้ได้มีการเสนอกันหลากหลายตามค่านิยมและความเชื่อพื้นฐานของแต่ละคนแต่ละกลุ่มซึ่งผู้วิจัยในระยะแรกก็ได้ร่วมเสนอแนวคิดในการแก้ปัญหาเหล่านี้ด้วยเช่นกัน โดยที่เนื่องจากพื้นฐานของผู้วิจัยเป็นนักการศึกษาและนักหลักสูตรจึงได้เสนอให้ใช้ การศึกษาและการสร้างหลักสูตรงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้เป็นเครื่องมือในการสร้างทักษะให้กับสมาชิกรุ่นใหม่ในหมู่บ้านผ่านทางสถาบันโรงเรียนประจำหมู่บ้าน แม้ว่าการแก้ปัญหานี้ครูโรงเรียนบ้านคันแก้วและกลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านหลายกลุ่มให้การสนับสนุนแต่ก็มีอีกหลายกลุ่มไม่เห็นด้วย ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอ้างว่าปกติเด็กๆภายในหมู่บ้านถวายมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับการทำไม้แกะสลักและงานไม้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว โดยอาศัยฝึกทำกับผู้ใหญ่ในบ้าน ช่วยงานอาชีพของครอบครัวอยู่เป็นประจำทุกวันดังนั้นจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องไปฝึกเรียนที่โรงเรียนให้เสียเวลาอีก แต่ก็ยอมรับว่าความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ของหมู่บ้านถวายนั้นเด็กรุ่นใหม่ไม่รู้จัก ไม่รู้ถึงเหตุผลอันสำคัญของการหันมายึดอาชีพงานไม้แกะสลักของคนรุ่นปู่รุ่นพ่อดังนั้นจึงไม่ได้มีความรู้สึกภาคภูมิใจหรือหวงแหนรักษาอาชีพงานนี้ให้คงอยู่ต่อไปเป็นเอกลักษณ์ของความพยายามปรับตัวให้อยู่รอดของคนรุ่นลูกเบิก นอกจากนี้บางกลุ่มได้อภิปรายชี้ให้เห็นว่าถึงจะมีการทำงานไม้แกะสลักและงานไม้กันเป็นทุกครัวเรือนแต่ก็ไม่ว่าจะทำให้บ้านถวายพัฒนาได้ตามที่มุ่งหวังไว้ทั้งนี้เพราะสภาพในปัจจุบันไม่ได้มีแต่เพียงบ้านถวายเท่านั้นที่ยึดอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ ขณะนี้มีหลายหมู่บ้านและหลายจังหวัดที่หันมายึดอาชีพดังกล่าวและเป็นคู่แข่งทางการค้าที่น่าหนักใจของชาวบ้านถวายโดยเฉพาะกลุ่มที่เข้ามาเช่าหรือซื้อที่ค้าขายติดกับหมู่บ้านถวาย ใช้ป้ายชื่อหมู่บ้านถวายเพื่อดึงดูดลูกค้าแข่งกับชาวบ้านถวายจริงๆ ดังนั้นทางแก้ปัญหานี้จึงน่าจะเป็นวิธีอื่นที่ไม่ใช่เพียงการสร้างหลักสูตรอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้เพื่อสร้างทักษะให้ผู้เรียนรู้จักและสามารถประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้

ปัญหาหนักอีกปัญหาหนึ่งที่มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางคือปัญหาเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า โดยที่ชาวบ้านได้บรรยายถึงความคับข้องใจที่ถูกมองว่าเป็นพวกตัดไม้ทำลาย

ป่าเพื่อนำไม้ที่ได้มาแปลงเป็นไม้แกะสลักและผลิตภัณฑ์งานไม้ต่างๆ ในขณะที่เดียวกันก็มี การส่งเสริมให้งานไม้แกะสลักและงานไม้ฝีมือชาวบ้านกลายเป็นสินค้าออกจำหน่ายได้ มหาศาลให้กับประเทศ และใช้เป็นตัวอย่างงานศิลปชั้นยอดที่เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาว เชียงใหม่ ความขัดแย้งระหว่างการส่งเสริมงานไม้แกะสลักในเชิงช่างศิลปะในขณะที่มีการ ควบคุมโดยใช้กฎหมายขัดขวางการทำงานหรือแม้แต่กดดันกดดันทำให้ชาวบ้านถวายนางตัว ลำบาก และเท่าที่อภิปรายกันนั้นผู้วิจัยพบว่ามีการครอบครัวยุติงานอาชีพนี้หันไปประกอบ อาชีพอื่นเช่นค้าขายอาหาร หรือของใช้เล็กๆน้อยๆแทนทั้งนี้เพื่อหนีปัญหาการกดดันกดดัน ควบคุมของทางการ

จากการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางและเปิดเผยเช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยได้รับทราบปัญหา ที่แท้จริงจากชาวบ้านแทนการมองปัญหาจากภายนอก ซึ่งก่อนที่จะเข้ามาศึกษาหมู่บ้าน ถวายนางตัวผู้วิจัยในฐานะนักการศึกษาและนักสร้างหลักสูตรตั้งวัตถุประสงค์ไว้ว่าเพื่อเข้ามา เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้ แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาสร้างหลักสูตรร่วมกับโรงเรียนบ้านดั้นแก้วให้นักเรียนในหมู่บ้านได้เรียน จะได้สามารถนำความรู้ และทักษะที่ได้ไปประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้สืบสานต่อคนรุ่นก่อนๆซึ่ง การประกอบอาชีพนี้น่าจะทำให้ชาวบ้านสามารถมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีสภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยไม่ต้องพึ่งพาสังคมภายนอกมากนัก แต่เมื่อมาฟังปัญหา ข้อ คิดและข้อขัดข้องต่างๆในการประกอบอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ของชาวบ้านถวายนางตัว แล้ว ผู้วิจัยในฐานะคนภายนอกจึงต้องนำเอาข้อมูลที่ได้นำมาพิจารณาเพื่อปรับเปลี่ยน วิธีการสร้างหลักสูตร ตลอดจนเนื้อหาและโครงสร้างของหลักสูตรที่เตรียมไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัย ตัดสินใจว่าข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์และปรับเปลี่ยนหลักสูตรเดิมจำเป็นจะต้องมาจากการ มีส่วนร่วมของคนภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่ครูโรงเรียนบ้านดั้นแก้ว กลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านไป จนถึงชาวบ้านถวายนางตัว และจะต้องรับฟังข้อเสนอวิธีการแก้ปัญหาของกลุ่มต่างๆไม่เลือก เฉพาะบางกลุ่ม และถ้าการแก้ปัญหาไม่สอดคล้องกันไม่สามารถหาข้อสรุปที่ลงตัวได้ผู้ วิจัยตัดสินใจจะใช้การเข้าถึงกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและการตัดสินใจของชาวบ้านเพื่อ ช่วยชักจูงโน้มน้าวให้ชาวบ้านคล้อยตามและยอมรับวิธีการแก้ปัญหานี้ไปก่อนระยะหนึ่ง ซึ่งเรื่องนี้ สาลี ทองธิว (๒๕๒๙) ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

ตัวกลางการเผยแพร่จะต้องพยายามหาบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลที่สามารถ ชักจูงคนอื่นๆในสังคมได้เป็นหลัก กล่าวคือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะเป็นเสมือนตัว กุญแจที่จะนำตัวกลางการเผยแพร่และนวัตกรรมเข้าไปสู่สมาชิกอื่นๆในสังคมได้ง่ายขึ้น และเร็วขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการทุ่นเวลากับการที่ตัวกลางเผยแพร่จะต้องทำสัมพันธภาพกับ

ทุกๆคนในสังคมโดยตรง และในบางครั้งการทำสัมพันธภาพในลักษณะดังกล่าวอาจจะทำให้ตัวกลางการเผยแพร่ต้องไปกระทบต่อความขัดแย้งซึ่งอาจจะมีอยู่เดิมระหว่างบุคคลต่างๆได้ง่าย และเป็นข้อที่ตัวกลางการเผยแพร่จะต้องหลีกเลี่ยงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ลำลี ทองธิว , ๒๕๒๗, หน้า ๑๒๒ - ๑๒๓)

ในที่สุดผู้วิจัยได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาโดยการเสนอให้มีการทำหลักสูตรมัคคุเทศก์งานไม้แกะสลักและงานไม้ ซึ่งดัดแปลงมาจากหลักสูตรอาชีพงานไม้แกะสลักและงานไม้ที่ผู้วิจัยตั้งใจไว้ในตอนแรก หลักสูตรมัคคุเทศก์งานไม้แกะสลักและงานไม้นี้มีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านหัตถกรรมงานไม้แกะสลักและงานไม้บ้านถวาย รู้จักประวัติของปราชญ์ผู้ชำนาญศิลปะงานไม้แกะสลักเข้ามาสู่หมู่บ้านที่ทำให้หมู่บ้านนี้มีเอกลักษณ์และชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ นอกจากนี้ยังให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทำไม้แกะสลักและงานไม้ตลอดจนงานอาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้อง รู้จักภูมิทัศน์ของบ้านถวายพอที่จะน่านักท่องเที่ยวและลูกค้าจากภายนอกเข้าเยี่ยมชมและอธิบายรายละเอียดขั้นตอนการทำไม้แกะสลักของชาวบ้านถวายตามบ้านและแหล่งผลิตงานไม้แกะสลักได้ ซึ่งหลักสูตรมัคคุเทศก์งานไม้แกะสลักและงานไม้นั้นนอกจากจะต้องอาศัยความร่วมมือของครู โรงเรียนบ้านต้นแก้วในการให้ความรู้แก่นักเรียนที่จะทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์และความรู้เกี่ยวกับขั้นตอนการทำงานไม้แกะสลักแล้ว ยังต้องอาศัยการประสานงานกับชาวบ้านถวายด้วยเพื่อให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและลูกค้าที่จะเข้ามาเยี่ยมชมวิถีชีวิตและการผลิตงานไม้แกะสลัก อาทิเช่นกลุ่มอบต. และกลุ่มผู้บริหารร้านค้าสองฝั่งคลองจะต้องช่วยจัดสถานที่ และปรับถนนหนทางทำภูมิทัศน์ให้สวยงาม ร่มรื่นให้เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวและลูกค้า ควบคุมราคาและคุณภาพของสินค้า ในขณะที่ชาวบ้านที่เลิกการทำอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้ไปแล้วจะอำนวยความสะดวกในเรื่องจัดหาที่พักและดูแลจำหน่ายเครื่องคั้มและอาหารการกินให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวเหล่านี้

เป็นที่น่าสังเกตว่าแนวทางการแก้ปัญหานี้ได้รับการสนองตอบเป็นอย่างดีจากพ่อหลวงสุวรรณ โดยที่พ่อหลวงรับว่าเคยมีความคิดในทำนองเดียวกันนี้แต่ยังไม่มีโอกาสลงมือทำให้เป็นรูปธรรม เมื่อมาฟังแนวคิดจากผู้วิจัยจึงมีความคิดร่วมและพร้อมที่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ทั้งยังได้เสนอให้มีการจัดรถพ่วงรับนักท่องเที่ยวและลูกค้าที่จะเข้าเยี่ยมชมการผลิตไม้แกะสลักตามบ้านของชาวบ้าน และแวะซื้อสินค้าของฝากที่ร้านค้าสองฝั่งคลองเพื่อที่ลูกค้าจะได้ไม่ต้องกังวลเรื่องการเดินทางลัดเลาะไปตามซอยเล็กๆของหมู่บ้านหรือหาที่จอดรถภายในหมู่บ้านอีกด้วย และมีการเสนอแนะให้ดัดแปลงบ้านที่ปัจจุบันร้าง

ลงเนื่องจากเจ้าของบ้านย้ายไปทำมาหากินที่อื่นเป็นบ้านเช่าระยะสั้นทำนองบ้านพักพร้อมอาหารเช้า (hostel) ให้นักท่องเที่ยว และนักศึกษาที่ต้องการเข้ามาศึกษาวิธีการทำไม้แกะสลักและศึกษาวิถีชีวิตแบบชาวบ้านถวายเป็นบ้านได้พักพิง ซึ่งหมายความว่าชาวบ้านถวายทั้งหมู่บ้านตั้งแต่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน และชาวบ้านร้านค้าในหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านถวายโดยอาศัยจุดแข็งของการเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมที่ชาวบ้านกว่าร้อยละ ๘๐ ประกอบอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้ เป็นหมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตของการเป็นช่างไม้แกะสลักอย่างแท้จริงแตกต่างไปจากหมู่บ้านอื่นๆเป็นจุดขายของหมู่บ้านอย่างแท้จริงแทนการมุ่งเน้นขายแต่ผลผลิตงานไม้แกะสลักและงานไม้ซึ่งสามารถซื้อหาได้จากตลาดสินค้าไม้แกะสลักโดยทั่วไป ที่สำคัญที่สุดคือมีการมองว่ารายได้ที่ได้จากการประกอบกิจการทั้งหลายส่วนหนึ่งจะกันไว้สำหรับพัฒนาหมู่บ้านไม่ต้องพึ่งแต่งบประมาณของภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่รายได้ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับชาวบ้านถวายที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวดังกล่าว

การได้มาซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาที่ผู้วิจัยนำเสนอให้กลุ่มผู้บริหารหมู่บ้านอภิปรายนั้นได้มาโดยการรับฟัง และวิเคราะห์ข้อมูลจากการรับฟังการอภิปรายถึงปัญหาต่างๆ รับฟังการเสนอข้อมูล ข้อขัดแย้งและข้อคิดเห็นจากกลุ่มต่างๆ ในขณะเดียวกันก็สังเกตจุดอ่อนและจุดแข็งของชาวบ้านถวายซึ่งผู้วิจัยพบว่าการได้มาซึ่งทางแก้ปัญหาในลักษณะนี้ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากที่ประชุมทั้งนี้เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับลักษณะปัญหาและความต้องการของชาวบ้านถวาย ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากพ่อหลวงซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลทางความคิดของลูกบ้านค่อนข้างมาก ในเรื่องนี้สำลี ทองธิว (๒๕๒๗) ได้อธิบายไว้ดังนี้

การวิเคราะห์ปัญหาของประชากรในที่นี้หมายถึงการที่ทั้งตัวกลางการเผยแพร่และประชากรช่วยกันศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ศึกษารายละเอียดข้อมูลของผลกระทบที่ปัญหานั้นสร้างขึ้น ความเป็นมาของปัญหาและตัวต้นตอของปัญหานั้นๆ ตัวกลางการเผยแพร่อาจจะต้องทำงานหนักในขั้นวิเคราะห์ปัญหานี้เพราะจะต้องเริ่มจากการรู้สึกเดือดร้อนไปกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชากร และค่อยๆชี้ให้ประชากรเห็นถึงผลกระทบของปัญหาไปจนกระทั่งช่วยกันระบุด้านตอของปัญหานั้นหลังจากนั้น กระบวนการทั้งหมดที่กล่าวมาจะช่วยทำให้ประชากรสามารถบอกได้ว่าปัญหาหรือความต้องการของเขาคืออะไรกันแน่

ในการวิเคราะห์ปัญหานั้น ควรจะเริ่มจากการรับฟังปัญหาที่ประชากรมองเห็น และคิดว่าเป็นต้นเหตุของความเดือดร้อนที่ได้รับอยู่ แต่ก็ควรจะทำการศึกษาถึงปัญหาอื่นๆ

ที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปด้วย เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา การหาทาง
แก้ปัญหาต่อไป.....

นอกจากการระบุปัญหาและข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในสังคมแล้ว ตัวกลางการเผยแพร่มีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือจะต้องชี้ให้ประชากรมองเห็นความสามารถ จุดเด่น
และพลังของตนในการแก้ปัญหานั้นด้วย การชี้ให้เห็นถึงความสามารถและจุดเด่นของ
ประชากรควบคู่ไปกับการระบุปัญหานั้นจะทำให้การศึกษาสภาพปัญหาชัดเจนมากขึ้น
อีก..... (ลำลี ทองธิว, ๒๕๒๓, หน้า ๑๒๘)

๔. เงื่อนไขความสามารถในการระบุตัวผู้นำทางความคิดที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำทางความคิดนั้น

เนื่องจากครูโรงเรียนบ้านคันแก้วเป็นคนในพื้นที่ รู้จักกับผู้บริหารหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นอย่างดี ทั้งยังมีความสัมพันธ์ในฐานะญาติและเพื่อน
ร่วมโรงเรียนเดียวกันกับผู้บริหารและชาวบ้านหลายคนอีกด้วยดังนั้นจึงสามารถระบุได้ไม่
ยากนักว่าผู้บริหารคนใดบ้างที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อกลุ่มผู้บริหารด้วยกัน และต่อชาว
บ้านส่วนใหญ่ดังนั้นจึงสามารถระบุได้ว่าผู้วิจัยควรเข้าไปทำความรู้จักและขอความร่วมมือ
จากใครได้บ้าง ทั้งนี้เพราะการเข้าไปทำให้ผู้นำทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อผู้บริหารและ
ลูกบ้านยอมทำให้การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยเป็นไปได้สะดวกยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามเท่าที่สังเกตผู้วิจัยพบว่าแม้ว่าครูโรงเรียนบ้านคันแก้วไม่คุ้นกับการเข้าไปหา
ผู้บริหารหมู่บ้านในลักษณะการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านแต่เมื่อผู้วิจัยซึ่งไปด้วย
กันกับครูได้ใช้คำถามตามแบบบันทึกข้อมูลภาคสนามที่ได้เตรียมไปไว้ระยะหนึ่งครู
โรงเรียนบ้านคันแก้วก็สามารถช่วยใช้คำถามเหล่านั้นในการซักถามหาข้อมูลจากชาวบ้าน
และผู้บริหารได้เป็นอย่างดี และจากการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้บริหารหมู่บ้านเหล่านี้เป็น
พื้นฐานอยู่แล้วจึงยิ่งทำให้การศึกษาข้อมูลเป็นไปอย่างเป็นกันเองและได้ข้อมูลในระดับลึก
ทั้งยังทำให้ผู้บริหารหมู่บ้านเห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้และรับจะช่วยเหลือ
สื่อสารถ่ายทอดให้ลูกบ้านช่วยกันให้ข้อมูลต่อไปอีกด้วย

จากการสังเกตผู้วิจัยยังพบอีกด้วยว่าการเข้าพบผู้นำทางความคิดและผู้มีอิทธิพลใน
หมู่บ้านนั้นไม่ใช่เรื่องที่สามารถทำได้โดยง่าย ดังนั้นการมีสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้นำเหล่านี้
จึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ยกตัวอย่างเช่นครูโรงเรียนบ้านคันแก้วที่เป็นผู้ช่วยวิจัยนั้นมีอยู่คนหนึ่ง
เป็นครูที่อาวุโสหน่อย ไม่ได้มีสัมพันธภาพกับผู้นำทางความคิดเหล่านี้เป็นอย่างดีดังนั้นเมื่อ
พาผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลจากผู้มีอิทธิพลเหล่านี้จึงมักได้รับการปฏิเสธหรือมีเหตุอ้างความ

ไม่สะดวกต่างๆ จนในที่สุดต้องขอให้ครูที่รู้จักเป็นการส่วนตัวกับผู้นำทางความคิดเป็นผู้ นำพาไปจึงมีโอกาสดูได้ศึกษาสัมภาษณ์กัน นอกจากนี้การได้สัมภาษณ์ผู้นำทางความคิดที่มีอิทธิพลทำให้สถานภาพทางสังคมของผู้วิจัยในสายตาของลูกบ้านดีขึ้นมากโดยที่ลูกบ้าน ต่างก็ให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยเป็นอันดีในเวลาต่อมาซึ่งในเรื่องนี้ตามทฤษฎีการเผยแพร่ ความคิดใหม่ๆอธิบายไว้ว่าชาวบ้านโดยทั่วไปนั้นแม้จะเห็นด้วยกับการยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการใช้นวัตกรรมใหม่ๆในหมู่บ้านแต่ก็ไม่กล้าแสดงตนว่ายอมรับโดยมักจะให้ผู้ นำของหมู่บ้านยอมรับก่อนเป็นด่านแรกจึงกล้ายอมรับหรือสนับสนุนอย่างออกหน้า ดังนั้นการที่ผู้นำหมู่บ้านยอมให้เข้าพบเพื่อการสัมภาษณ์ก็ดี ตลอดจนการให้ความร่วมมือกับ การนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่หมู่บ้านก็ดีจึงทำให้การเข้าสัมภาษณ์ การสังเกตการทำงาน และการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการนำหมู่บ้านไปสู่การเปลี่ยนแปลงจึงทำได้ดีขึ้น

ลำลี ทองธิว (๒๕๒๗, หน้า ๔๓) กล่าวถึงอิทธิพลของผู้นำทางความคิด กับชาวบ้านซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของกรณีชาวบ้านถวายเป็นดังนี้

กลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมก่อนผู้อื่น (Early adopters) เป็นพวกที่มีลักษณะและ คุณสมบัติที่คล้ายกันกับประชากรอื่นๆในสังคม..... พวกนี้มีฐานะทางสังคมค่อนข้าง สูงเป็นผู้นำทางความคิดในสังคมนั้น ประชากรในกลุ่มอื่นๆจะสังเกตพฤติกรรมท่าทีของ พวกกลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมก่อนผู้อื่นและใช้เป็นแนวทางในการยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม ตัวกลางการเผยแพร่ข่าวสารจะยึดประชากรในกลุ่มนี้เป็นพวกแรกที่จะทำความ คู่กันเคยด้วยและพยายามชักจูงให้ประชากรในกลุ่มนี้ยอมรับนวัตกรรมทั้งนี้เพราะถ้าสามารถ ยึดประชากรกลุ่มผู้ยอมรับนวัตกรรมก่อนผู้อื่นเป็นพวกได้แล้ว การเผยแพร่ข่าวสารไปยังกลุ่มประชากรที่เหลือก็จะง่ายขึ้น

๕. เงื่อนไขความรู้ความสามารถในการเก็บข้อมูลในลักษณะการวิจัยภาคสนาม
บันทึกข้อมูลที่ได้และตีความข้อมูล ความสามารถในการเก็บข้อมูลนี้ครอบคลุมถึงการ ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนที่ต้องการศึกษา การ สร้างเครื่องมือเพื่อการเก็บข้อมูลซึ่งได้แก่การสร้างแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การทำ สังคมมิติ การทำแผนที่หมู่บ้าน การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึกข้อมูลภาคสนาม

จากการทำงานร่วมกับครูโรงเรียนบ้านคันแก้วทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงจุดอ่อนในแง่ความรู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมาและพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมในแง่ลึก แม้ว่าครูโรงเรียนบ้านคันแก้วจะเป็นคนในท้องถิ่นแต่เนื่องจากการเป็นคนในท้องถิ่นจึงทำให้มองสภาพชุมชนในสายตาของคนในชุมชนคนหนึ่งเท่านั้นซึ่งตามหลักสังคมศาสตร์แล้ว

ชุมชนหนึ่งๆย่อมประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม หลากอาชีพดังนั้นจึงมีมุมมองและปัญหาที่แตกต่างกันออกไปแม้ว่าสภาพโดยทั่วไปจะมีความคล้ายคลึงกันก็ตาม สิ่งที่ครูผู้วิจัยมักจำกัดอยู่เฉพาะในวงที่เกี่ยวข้องกับครู ในที่นี้คือเรื่องของนักเรียน เรื่องการขอความร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมภายในโรงเรียน เรื่องการใช้โรงเรียนเพื่อทำกิจกรรมวันสำคัญ หรือจัดกีฬาสันทนาการให้ชาวบ้าน เรื่องการติดต่อประสานงานระหว่างสถาบันโรงเรียน กระทรวงและบ้านเพื่อจัดการศึกษาให้กับนักเรียน ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยต้องการรู้ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านถวาย รู้ถึงจุดเริ่มต้นของการเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมงานไม้แกะสลัก ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างงานอาชีพนี้กับงานอาชีพอื่นๆและคุณค่าทางวัฒนธรรมของงานอาชีพงานไม้แกะสลักจึงต้องศึกษาจากเอกสารของจังหวัดและจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านรุ่นบุกเบิกงานไม้แกะสลัก อย่างไรก็ตามครูบ้านต้นแก้วก็ได้ตระหนักถึงความจริงเกี่ยวกับจุดอ่อนนี้และได้พยายามปรับตัวโดยการเต็มใจทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ร่วมกับผู้วิจัยอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าครูโรงเรียนบ้านต้นแก้วมีจุดอ่อนในแง่ระเบียบวิธีวิจัย โดยเฉพาะวิธีวิจัยภาคสนาม (Field Study) ซึ่งรวมถึงการสร้างและใช้เครื่องมือประเภทแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกตในการเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูล และการตีความข้อมูล ซึ่งเงื่อนไขข้อนี้จะเป็นสิ่งที่สำคัญมากเงื่อนไขหนึ่งในการศึกษาข้อมูลลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน จุดอ่อนนี้อาจจะเนื่องมาจากหลักสูตรฝึกหัดครูในปัจจุบันไม่ได้เอื้อต่อการเตรียมครูให้มีความรู้และทักษะในด้านนี้เท่าที่ควร จากงานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการทางวิชาชีพของครูประถมศึกษา (สำลี ทองธิว, 2541) พบว่าสถาบันฝึกหัดครูส่วนใหญ่เน้นการฝึกปฏิบัติการสอนของนิสิตนักศึกษาในห้องเรียนเท่านั้น จุดมุ่งหมายหลักของการฝึกคือการทำให้นักศึกษาครูมีทักษะการสอน สามารถควบคุมชั้นเรียนและปฏิบัติงานครูที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกงานครูในลักษณะนี้ทำให้สิ่งที่สำคัญที่สุดของงานครูด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชุมชนถูกละเลยไปโดยสิ้นเชิง ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาไม่ได้รับการฝึกให้รู้จักการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนที่ต้องเข้าไปทำงานอยู่ด้วยระหว่างฝึกสอนในโรงเรียน ไม่รู้จักการหาข้อมูลที่จำเป็นในชุมชนเพื่อนำมาปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับนักเรียนซึ่งจะต้องใช้ชีวิตอยู่ภายในชุมชนนั้น ข้อมูลที่นักศึกษานำมาใช้เป็นประจักษ์จำกัอยู่เพียงการศึกษาภูมิหลังทางครอบครัว ความสนใจของนักเรียนและสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างสื่อการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนเท่านั้น ส่วนเรื่องความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านการเรียนรู้จักวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่โรงเรียนที่กำลังทำการฝึกสอนตั้งอยู่ถูกละเลยไปอย่างน่าเสียดาย นักศึกษาไม่รู้จักสิ่งที่คนในชุมชนนั้นให้คุณค่า ไม่รู้ปัญหาในชุมชนไม่รู้ถึงความแตกต่างระหว่างข้อมูล ความรู้หรือ

ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่โรงเรียนให้กับสิ่งที่ชุมชนรู้อยู่แล้ว ดังนั้นการที่สถาบันฝึกหัดครู มุ่งเน้นแต่ให้นักศึกษาค้นคว้าทำงานอยู่แต่ในห้องเรียนห้องใดห้องหนึ่งและฝึกงานอยู่กับครู เพียงคนเดียวไม่ได้มีโอกาสออกมาสัมผัสกับสภาพความเป็นไปในชุมชนไม่มีโอกาสได้ ศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างเป็นระบบระเบียบจึงทำให้ครูส่วนใหญ่ไม่สามารถทำให้ การศึกษาเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชุมชนได้ ซึ่งนับวันการจัดการศึกษาในสถาบัน โรงเรียน จะยิ่งทำให้สถาบันโรงเรียนห่างไกลจากความเข้าใจชุมชนมากขึ้น ทำให้ผู้เรียนเป็นคน นอกชุมชนของตนเองมากขึ้น

ไม่เฉพาะนักเรียนเท่านั้นที่ถูกละเลยในการศึกษาทำให้กลายเป็นคนนอกชุมชนไม่มี โอกาสได้รับข้อมูลหรือเรียนรู้จักคุณค่าของวัฒนธรรมที่แท้จริงภายในชุมชนของตนเอง ไชน์เนอร์ (Zeichner, K., 1990) ให้ความเห็นว่านักการศึกษาส่วนใหญ่ก็เน้นให้ความสำคัญ กับการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวในศาสตร์การศึกษามากไป ให้ความสำคัญกับการปะทะ สัมพันธ์กับคนในวงการเดียวกันซึ่งมีความเชื่อและอุดมการณ์ที่คล้ายคลึงกันมากเกินไปจน เป็นการแยกตนเองออกจากกลุ่มอื่นๆในสังคม ปิดประตูความรู้จากศาสตร์อื่นๆที่สามารถ เข้ามาผสมผสานเชิงสหวิทยาการ

สำหรับทางออกสำหรับเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้พบในงานของสมิธ (Smith, 1980) ซึ่ง ได้แก่การให้นักศึกษาวิชาครูทุกคนใช้เวลาอย่างน้อยร้อยละ 20 ของเวลาการฝึกสอนร่วมทำ งานในโครงการที่มีชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่เป็นเจ้าของซึ่งโครงการเหล่านี้จะมีความแตกต่าง กันออกไปในแต่ละชุมชนทั้งเป้าหมาย วิธีการทำงานและแหล่งทุน การร่วมทำงานนี้ไม่ ได้หมายความว่าแค่การไปช่วยโดยใช้แรงงานพัฒนาชุมชนเท่านั้นแต่หมายความว่า การเข้า ร่วมในฐานะการช่วยวางแผนงานและที่สำคัญคือการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับ โครงการนั้น ซึ่งจุดมุ่งหมายหลักคือการให้นักศึกษาเรียนรู้ทำความเข้าใจกับชุมชนในขณะ เดียวกันก็ให้โอกาสชุมชนเรียนรู้จักนักศึกษาและให้ความไว้วางใจแก่นักศึกษาในฐานะผู้ที่ จะผสมผสานความรู้ในระบบโรงเรียนเข้ากับระบบการศึกษาแบบปกติวิสัยของชุมชนเพื่อ ประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชน

เบรดี้ (Brady, L., 1987) เสนอแนะให้มีการปรับโครงสร้างของหลักสูตรฝึกหัด ครูภาคปฏิบัติ โดยเสนอให้นักศึกษาทำการฝึกงานอย่างเต็มตัวในชุมชนเป็นเวลาสาม สัปดาห์ในลักษณะที่เรียกว่า three week block ซึ่งการทำงานกับชุมชน ให้กับชุมชนและ เพื่อชุมชนนี้เป็นงานที่นักศึกษาต้องทำเพิ่มเติมจากเวลาปกติที่ต้องฝึกปฏิบัติงานในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการทำงานและเรียนรู้จักชุมชนในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง

ของชุมชนและทำให้คนในชุมชนรู้จักและยอมรับนักศึกษามากขึ้นก่อนที่จะเริ่มงานฝึกสอนในโรงเรียน อย่างไรก็ตามในการฝึกทำงานร่วมกับคนในชุมชนนี้อาจารย์ที่ปรึกษาจะต้องให้การดูแลนักศึกษาอย่างใกล้ชิดด้วยเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนในการสื่อสารระหว่างนักศึกษากับคนในชุมชน

ลอว์และฮอร์สลีย์ (Laws,K. & Horsley,M. 1998) ได้อธิบายถึงลักษณะการทำงานร่วมกับชุมชนของนักศึกษาฝึกหัดครูของมหาวิทยาลัยที่เกาะคุกในประเทศออสเตรเลียว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำอยู่แล้วเนื่องจากชุมชนของเกาะนี้มีลักษณะวัฒนธรรมและค่านิยมที่แตกต่างไปจากสิ่งที่นักศึกษาเรียนรู้และคุ้นเคย ดังนั้นนักศึกษาจำเป็นต้องรู้จักชุมชนที่โรงเรียนของตนตั้งอยู่ให้ดีพอก่อนที่จะเข้าทำการฝึกงานครูในโรงเรียนเพื่อให้งานครูกับงานพัฒนาชุมชนเป็นไปได้อย่างเต็มที่และเป็นการจัดการศึกษาที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

ประเด็นเรื่องการประสานงานระหว่างชุมชนกับโรงเรียนนั้นทำให้อาจจะต้องมีการปรับโครงสร้างของหลักสูตรการฝึกหัดครู โดยเฉพาะในส่วนของประสบการณ์วิชาชีพหรือการฝึกสอนอย่างน้อยในระดับที่ให้นิสิตนักศึกษาวิชาครูร่วมทำงานกับชุมชนอย่างแท้จริง ในฐานะข้อบังคับพื้นฐานก่อนการออกฝึกงานครูในโรงเรียน และผู้วิจัยมองว่าน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นที่เป็นไปได้ในการจัดประสบการณ์วิชาชีพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

บทที่ ๔

ขั้นตอนการทำงานอาชีพไม้แกะสลักและงานไม้

จากการศึกษาอาชีพของชาวบ้านในหมู่บ้านถวายทั้ง ๑๔๐ หลังคาเรือน ผู้วิจัยพบว่า

๑. ๑๒๕ หลังคาเรือนประกอบอาชีพรับไม้แกะสลักมาตกแต่ง ทำสี ประดับกระจก หรือคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๕ ของชาวบ้านถวายทั้งหมด

๒. ๗๐ หลังคาเรือนประกอบอาชีพแกะสลักไม้ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๐ ของชาวบ้านถวาย

๓. ๑๒ หลังคาเรือนประกอบอาชีพธุรกิจค้าขายสินค้าไม้แกะสลักและงานไม้ ค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคและวัสดุต่างๆเพื่อใช้ในการทำงานไม้และตกแต่งไม้ หรือคิดเป็นร้อยละ ๘.๕ ของชาวบ้านถวายทั้งหมด

๔. พบว่าชาวบ้านถวายประกอบอาชีพอื่นๆอีกอาชีพละ ๑-๒ หลังคาเรือน อาชีพอื่นๆมีรับราชการครู ทำงานเป็นพนักงานไปรษณีย์/ไฟฟ้า ทำตู้ซ่อมรถ และเกษตรกร

เป็นที่น่าสังเกตว่าการเป็นเกษตรกรของชาวบ้านถาวยนั้นเน้นหนักไปที่การทำนา และส่วนใหญ่ทำนาพอกินพอใช้ในครอบครัว ถ้าบางปีทำนาได้ผลดีมีเหลือจึงนำออกขาย ดังนั้นข้อค้นพบในข้อที่ ๔ ที่ว่ามีบางครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นหมายถึงความถึงบ้านที่ยึดอาชีพการทำนาเป็นหลักไม่ได้ทำเพื่อใช้แต่เฉพาะในครอบครัวดังเช่นบ้านอื่นๆ และที่พบมีเพียง ๑-๒ ครัวเรือนเท่านั้นที่มุ่งทำนาเป็นอาชีพหลัก

สำหรับอาชีพการทำไม้แกะสลักและงานไม้ของชาวบ้านถาวยนั้นสามารถแบ่งออกได้อีกเป็นสามอาชีพใหญ่ๆซึ่งล้วนแต่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันดังนี้

๑. อาชีพงานไม้แกะสลัก ซึ่งหมายถึงการนำไม้เป็นท่อนหรือเป็นแผ่นมาแกะสลักเป็นรูปต่างๆ ทั้งรูปแบบสามมิติเช่นรูปเศียรพระ รูปสัตว์พวกช้าง ม้า รูปคน ส่วนขนาดมีต่างกััน ตั้งแต่ขนาดเล็กกว่าตัวคน เท่าตัวคน และใหญ่กว่าตัวคน และแกะสลักลงบนแผ่นไม้สำหรับประดับฝาผนัง และตกแต่งบ้านเรือน ซึ่งภาพที่แกะสลักบนแผ่นไม้ขนาดต่างๆนี้ส่วนใหญ่เป็นภาพลายตัวละครในวรรณคดีรามเกียรติ์ หรือเป็นรูปลายเทวดาและนางฟ้ามีลายเครือเถา ดอกไม้ไทยประดับตกแต่ง

๒. อาชีพตกแตงไม้ที่แกะสลักแล้วด้วยสี ประดับกระจกหรือเส้นสี ลงรักปิดทอง และรวมไปถึงการตกแต่งด้วยสีแล้วขัด หรือใช้สารเคมีหรือวิธีการอื่นๆเพื่อให้ไม้ดูเหมือนของเก่าโบราณ ผู้ที่ประกอบอาชีพนี้จะซื้อหุ่นไม้ที่แกะสลักแล้วมาจากจังหวัดใกล้เคียงเช่นจาก ลำพูน ลำปาง และมีหลายคนที่รับงานไม้แกะสลักมาจากคนในบ้านถวายเป็นของขวัญกันมาตกแต่งต่อ

๓. อาชีพทำธุรกิจค้าขายสินค้าไม้แกะสลักที่ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ซึ่งอาชีพนี้รวมถึงแต่การจัดการติดต่อกับลูกค้าทั้งชาวไทยและต่างประเทศ รับใบสั่งของและต้นแบบของหุ่นเพื่อนำมาว่าจ้างชาวบ้านถวาย ตลอดจนชาวบ้านใกล้เคียงให้ทำหุ่น ตกแต่ง หรือทำเก่าแล้วจัดส่งต่อไปให้บริษัทขนส่ง (shipping) ส่งไปให้ลูกค้า ซึ่งผู้ประกอบอาชีพประเภทนี้จะมีโรงงานของตนเองเพื่อผลิตสินค้า และใช้เป็นโกดังเก็บสินค้าก่อนส่งไปให้ลูกค้า ส่วนหน้าโรงงานมักจะเป็นหน้าร้าน ขายปลีก นอกจากนี้เจ้าของธุรกิจค้าผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักบางคนยังมีที่ดินและร้านค้าให้ชาวบ้านเช่าเพื่อขายสินค้าไม้แกะสลักอีกด้วย

อาชีพแกะสลักไม้

ขั้นตอนการแกะสลักไม้และงานไม้/ การเรียนรู้และถ่ายทอดทักษะของชาวบ้านถวาย

แม้ว่าชาวบ้านถวายจำนวนมากจะประกอบอาชีพแกะสลักไม้และงานไม้แต่ไม่ใช่ทุกคนจะมีขั้นตอนการแกะสลักไม้ หรือใช้เทคนิคเหมือนกันทุกขั้นตอนแม้ว่าจะมีส่วนที่เหมือนกันในบางขั้นตอนก็ตาม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าลักษณะและทัศนคติขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับช่างแกะสลักไม้ของช่างแกะสลักไม้ที่มีชื่อเสียง มีฝีมือเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านถวายด้วยกันและของลูกค้านั้นจะมีเหมือนกัน นั่นคือช่างแกะสลักไม้ทุกคนยอมรับว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพช่างแกะสลักไม้จะต้องเป็นผู้ที่มีสมาธิดี มีความขยันมุ่งมั่นรับผิดชอบทำงานให้สำเร็จ มีความคิดสร้างสรรค์รู้จักดัดแปลงลวดลาย และที่สำคัญที่สุดคือจะต้องมีใจรักงานศิลปะและมีพรสวรรค์ทางด้านนี้ประกอบด้วย

จากการสังเกตและการสัมภาษณ์นายทิม พันธุศาสตร์ทายาทของพ่อเอื้อน ปรมจารย์ทางไม้แกะสลักคนหนึ่งของกลุ่มบ้านถวาย พบว่านายทิมเรียนรู้การทำอาชีพงานไม้แกะสลักจากบิดา โดยในระยะแรกจะเป็นลูกมือช่วยหยิบจับเครื่องมือให้ ช่วยขัดไม้ให้ ระหว่างนั้นก็สังเกตเทคนิคการแกะไม้ของพ่อเอื้อนไปด้วย นายทิมมีโอกาสแกะสลักไม้บ้างในช่วงที่พ่อเอื้อนพักและให้นายทิมช่วยแกะลายพื้นๆง่ายๆบางช่วงให้ซึ่งพ่อเอื้อนจะช่วยชี้แนะให้บ้าง และช่วยนำมาเกลารตกแต่งให้อีกที ต่อมาเมื่อสามารถแกะสลักไม้ได้ก็พอสมควรพ่อเอื้อนจึงให้ช่วยแกะไม้เวลาที่มียานเร่งต้องระดมคนช่วยกันทำ จนในที่สุดเมื่อจบชั้นประถมศึกษาภาคบังคับแล้วจึงหันมาจับงานเป็นช่างแกะไม้รับงานของตนเองมาจนถึงปัจจุบัน

• เท่าที่สังเกตนายทิมจะแกะสลักลงบนแผ่นไม้ขนาดต่างๆแล้วแต่ที่มีคนมาสั่งหรือนำไม้มาให้ สลักสลักนั้นนายทิมจะเป็นผู้ออกแบบเองโดยที่ตกลงกับลูกค้าว่าต้องการเป็นภาพแบบใด เช่นเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่องใด ตอนใด จะให้มีตัวละครสักกี่ตัวเป็นตัวละครหรือตัวนาง หรือจะให้ใส่เป็นภาพทิวคานางฟ้าเป็นต้น ต่อจากนั้นนายทิมจะนำออกแบบร่างกระยะให้พอกับความกว้างยาวของแผ่นไม้ที่มี กะช่องไฟใส่สลักลายเครือเถาหรือลายกนกให้เต็มพื้นที่และดูงดงาม สำหรับขั้นตอนในการแกะสลักไม้ของนายทิมสรุปได้ดังนี้

๑. นำแผ่นไม้มาพิจารณาขนาดความกว้าง ยาวและดูความหนาของเนื้อไม้ทั้งนี้เพื่อจะได้คิดสลักให้เหมาะสมกับเนื้อที่ของแผ่นไม้นั้น เช่นดูความหนาเพื่อจะได้กะได้ว่าจะต้องแกะลายแบบใด ถ้าไม้มีความหนามากอาจจะต้องแกะลายซับซ้อนหลายชั้น ถ้าเนื้อไม้บางอาจจะแกะลายธรรมดาชั้นเดียวเป็นต้น ต่อจากนั้นจึงแบ่งไม้ออกเป็นส่วนๆส่วนใหญ่จะแบ่งเป็น ๓ - ๔ ช่วงแต่ละช่วงจะมาพิจารณาว่าจะใส่ตัวละครอะไรบ้าง มีสักกี่ตัว ตัวละครนั้นๆกำลังทำอะไรอยู่ ส่วนช่องว่างที่เหลือจะใช้จินตนาการใส่สลักลายดอกไม้ ก้านไม้ ลายเถาวัลย์เพื่อไม่ให้มีช่องว่างมากเกินไป

ในกรณีที่ไม้ที่มีตำหนิ เช่นมีรอยร้าว หรือเป็นรู นายทิมจะทำการซ่อมแซมก่อนลงมือแกะสลัก โดยใช้เศษผงขี้เลื่อยผสมกาวลาเท็กซ์อุดตามรอยร้าว และรูเหล่านั้นต่อจากนั้นจะขัดไม้ให้เรียบเสมอกัน บางครั้งได้ไม้ที่ไม่ได้ขนาดก็ต้องเลื่อยไม้บางส่วนทิ้งไป หรือหาเศษไม้แบบเดียวกันมาต่อกด้วยตะปูตัวเล็กซ่อนหัวแล้วขัดให้เรียบเสริมให้ไม้ได้ขนาด แล้วจึงลงมือแกะสลักลงบนเนื้อไม้ที่ซ่อมเสริมแล้วนี้

๒. ใช้ดินสอร่างลายคร่าวๆลงบนแผ่นไม้ กระยะแผ่นไม้ไปด้วยในตัว มีบางครั้งที่ต้องร่างสลักลงบนกระดาษลอกถ่ายก่อนแล้วนำมาปะลงบนแผ่นไม้แล้วจึงแกะสลักไม้ตามรอยแบบที่วางไว้ อย่างไรก็ตามนายทิมอธิบายว่าการแกะสลักนั้นไม่ได้แกะตามลายทุกอย่างเสมอไป และการร่างนั้นก็ไม่ได้ร่างลายทีเดียวจนเสร็จสมบูรณ์ ระหว่างการแกะจะคิดลายต่อไปแล้วแกะตามลายที่ร่างไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แกะสลักได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์ ใช้จินตนาการที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของนายช่างแต่ละคน

๓. การแกะสลักตัวละครนั้นนายทิมจะกระะยะดูส่วนที่เป็นหัว ลำตัว และส่วน ขาและเท้า ต่อจากนั้นจะแกะส่วนที่เป็นเท้าก่อนค่อยๆไล่ขึ้นไปทั้งนี้เพราะส่วนที่เป็นเท้าตัวละครแกะยากถ้าแกะพลาดจะแก้ลำบาก ส่วนที่เป็นหัวและตัวนั้นถ้าแกะพลาดสามารถแก้ได้

เมื่อถามถึงขั้นตอนการแกะสลักไม้ที่ยากที่สุด นายทิมตอบว่าการแกะสลักลายดอกไม้ลงบนแผ่นไม้หนาๆจะยากที่สุด เนื่องจากต้องเป็นการแกะสลักที่ซับซ้อน ยังต้องแกะ

ลายในชั้นล่างๆก็ต้องอาศัยเครื่องมือที่มีขนาดเล็กเช่นพวกสิ่วงอพอที่จะล้วงลึกเข้าไปแกะลายข้างในงานในชั้นนี้ต้องการสมาธิและอารมณ์ที่มั่นคงมากๆ มิฉะนั้นลายจะขาดหรือทำให้หักเสียหายได้

๔. ขั้นต่อไปเป็นการแกะส่วนประดับตกแต่งเพิ่มเติม เช่นถ้าเป็นตัวละครที่เป็นนักดนตรีจะต้องแกะไม้เป็นเครื่องดนตรีต่างหาก แล้วนำมาติดเข้ากับตัวละครที่ทำท่าทางจับเครื่องดนตรีอยู่แล้ว การติดเข้ากับตัวละครบนแผ่นไม้นั้นจะใช้กาวหรือตะปูตัวเล็กๆติดซ่อนไว้

๕. ขั้นสุดท้ายคือการขัดไม้ให้เรียบ ตกแต่งให้เรียบร้อย

เครื่องมือที่นายทิมนำมาให้ดูนั้นประกอบด้วยสิ่วหลายขนาดตั้งแต่เล็กมากจนถึงชั้นใหญ่ที่สุด นายทิมอธิบายว่าเครื่องมือเหล่านี้มีชื่อดังต่อไปนี้

- เหล็กสาย สำหรับแกะเดินลายเส้น
- ฆ้อนเล็ก กลาง ใหญ่
- เหล็กดอก สำหรับแต่งลาย
- ไม้แปรง ส่วนใหญ่ทำเองเอาไว้ปัดเศษไม้ระหว่างการแกะลาย
- กาว
- ตะปูขนาดต่าง
- ผงขี้เลื่อย
- กระดาษขัดเบอร์ ๑๐ / ไม้ขัด

นายทิมเล่าว่าปกติช่างแกะสลักไม้จะมีเครื่องมือเหล่านี้คนละเป็นร้อยชิ้น สำหรับใช้แกะลวดลายแบบต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ยากที่สุดคือพวกสิ่วงอสำหรับล้วงเข้าไปแกะลาย ตามซอกหรือชั้นล่างๆของลวดลาย นอกจากนี้นายทิมยังเล่าต่อไปอีกว่าไม่เคยเก็บงานฝีมือของตัวเองไว้เลยแม้ว่าจะชอบงานบางชิ้นเป็นอย่างมากก็ตามเนื่องจากจะมีลูกค้ามาพบและขอซื้อไปจนได้ แม้ว่าจะงานบางชิ้นจะยังไม่ทันเสร็จดีก็มีคนมาจองไว้แล้ว แสดงให้เห็นว่างานแกะสลักไม้นี้เป็นที่ต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก

เมื่อถามถึงการรับฝึกทักษะการแกะสลักไม้ให้ลูกศิษย์นั้น คุณนายทิมไม่ค่อยเข้าใจคำถามนัก ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะปกติชาวบ้านถวายเป็นได้เรียกคนที่มาขอเรียนรู้ทักษะการทำไม้แกะสลักว่า ศิษย์แค่เรียกว่าลูกมือ หรือพวกที่มาช่วยทำงานมากกว่า ส่วนการเรียนรู้ของพวกลูกมือนั้นก็ต้องทำกันเองโดยอาศัยคอยช่วยเหลือพวกช่างที่ชำนาญกว่าไปก่อน ในขั้นแรกนายทิมจะให้ช่วยขัดไม้ไปก่อนยังไม่ให้ช่วยแกะสลักไม้เนื่องจากเกรงว่าถ้าแกะไม่ดี ทำไม่ได้จะเสียไม้ไปเปล่าๆ พวกนี้จะคอยสังเกตเทคนิคการทำงานและวิธีการแกะสลักไม้เอาเองซึ่งถ้าเป็นพวกที่มีพรสวรรค์ทางนี้เมื่อช่างมือหนึ่งต้องการพักผ่อนบ้าง หรือเวลามีงานเร่งมากๆต้องระดมแรงงานคนช่วยก็จะมีให้ช่วย

แกะลายง่าย ๆ ง่ายๆจนแกะเป็นไปเอง ส่วนพวกที่พอแกะสลักไม้เป็นอยู่บ้างแล้วนายทิมจะออกแบบลายให้แล้วให้แกะสลักตามลายที่วาดไว้ เมื่อแกะเสร็จแล้วนายทิมจะรับมาตกแต่ง หรือแกะสลักอีกทีหนึ่ง ถ้ามีฝีมือขนาดที่นายทิมไม่ต้องช่วยแกะลายหรือตกแต่งให้มากนักก็จะส่งงานชิ้นๆให้ทำหรือให้รับงานแกะสลักได้เองเลย นายทิมอธิบายว่าไม่น่าจะเรียกว่าลูกศิษย์เพราะพวกนี้ไม่ได้เสียเงินมาเล่าเรียนจากตน แต่เรียกว่าพวกลูกมือเนื่องจากนายทิมต้องจ่ายค่าจ้างให้พวกนี้มาช่วยงาน และเรียนรู้วิธีการแกะไม้จากตน จำเมื่อขายผลผลิตงานไม้แกะสลักได้บางทีก็ต้องแบ่งรายได้ให้อีกด้วย

ช่างแกะสลักไม้คนที่สองที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาขั้นตอนการแกะสลักคือ นายนิพนธ์ พงษ์จันทร์เขียว นายนิพนธ์ทำงานแกะสลักไม้อยู่ที่บ้านของตนเองเช่นเดียวกับนายทิม บ้านของนายนิพนธ์นี้อยู่ใกล้กันกับบ้านนายชัย ทายาทของพ่อหนานแก้วปรมาจารย์ทางการแกะสลักไม้และงานไม้ของหมู่บ้านถวายอีกคนหนึ่ง

นายนิพนธ์เล่าว่าการเรียนรู้งานไม้แกะสลักของตนใช้วิธีการสังเกตและฝึกเป็นลูกมือของเจ้าของร้านที่ไปช่วยทำงานอยู่ด้วยหลังจากที่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่หก เมื่ออยู่เป็นลูกจ้างฝึกงานจนเป็นแล้วจึงออกมารับงานไม้แกะสลักเอง บิดามารดาไม่ได้ประกอบอาชีพเป็นช่างไม้แกะสลักแต่อย่างไร

ลักษณะงานไม้แกะสลักของนายนิพนธ์เป็นรูปสัตว์เป็นตัวๆ มีหลายขนาด นายนิพนธ์บอกว่าในระยะแรกๆจะทำหุ่นพวกสัตว์เป็นตัวเล็กๆก่อน เมื่อฝีมือพัฒนาขึ้นจึงทำหุ่นไม้แกะสลักตัวใหญ่ขึ้น บางทีก็แกะไม้เป็นแผ่นๆเหมือนกันแล้วแต่จะมีไม้มาให้ทำ ไม้ที่ใช้เป็นวัสดุในการทำงานจะเป็นไม้พวกครกและไม้รางน้ำ นายนิพนธ์อธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่างานแกะสลักแต่ละชิ้นมีลักษณะเฉพาะเมื่อทำเสร็จแล้วบ่อยครั้งที่รู้สึกเสียดายที่ต้องขายไป แต่ก็จำเป็นต้องขายเนื่องจากเป็นรายได้ของครอบครัว มีฝรั่งที่สนใจมาขอศึกษาการแกะสลักไม้จากนายนิพนธ์บ้างแต่นายนิพนธ์บอกว่าสอนให้ฝรั่งแกะสลักตามแบบของตนยากและใช้เวลานาน

ขั้นตอนการแกะสลักไม้ของนายนิพนธ์เป็นดังนี้

๑. วาดแบบเป็นโครงร่างก่อน ในการเขียนโครงร่างนั้นถ้าลูกค้าต้องการแบบที่มีอยู่แล้วก็จะเอาลายนั้นมาลอกลงบนไม้ได้เลยทีเดียวไม่ต้องออกแบบใหม่อีก แต่ถ้าไม่มีนายนิพนธ์ต้องใช้จินตนาการเอาเองโดยใช้ผสมผสานกับลวดลายที่เคยเห็นตามแบบ หรือที่เคยทำมาก่อน

๒. แกะหุ่นไม้ตามแบบ โดยแกะแบบหยาบๆก่อน

๓. แต่งลาย แกะรายละเอียดของหุ่นเช่นแกะหน้าตา เครื่องตกแต่ง

๔. ขัดตกแต่งให้เรียบร้อย

บางครั้งในขั้นการแกะรายละเอียดของหุ่นนายนิพนธ์แล้วจะต้องทำการจัดให้เรียบร้อยก่อนซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลายที่กำลังแกะสลักอยู่ แต่ต้องทำการซ่อมแซมแก้ลายที่แกะผิดพลาดก่อนแล้วจึงขัดเสมอ สำหรับขั้นตอนการแกะที่นายนิพนธ์เห็นว่ายากที่สุดและใช้เวลานานที่สุดคือการคิดลายจากจินตนาการ มีบ่อยครั้งที่คิดลายที่จะแกะต่อไม่ได้ก็ต้องหยุดพักงานอื่นๆทำแล้วจึงค่อยมาเริ่มต้นใหม่ ปัญหานี้ทำให้การแกะสลักไม้แต่ละชิ้นใช้เวลาไม่เท่ากันซึ่งเวลาที่ใช้นี้นับอยู่กับว่าช่างแกะสลักไม้คิดลายได้หรือไม่ การที่ใช้เวลาไม่สม่ำเสมอส่งผลให้รายได้ในแต่ละเดือนไม่เท่ากันไปด้วย ขณะที่ผู้วิจัยเข้าศึกษาขั้นตอนการแกะสลักไม้ของนายนิพนธ์นี้นายนิพนธ์กำลังขัดตกแต่งไม้เขวนประตูที่นายนิพนธ์เพิ่งทำให้กับโรงแรมใหญ่โรงแรมหนึ่ง (do not disturb /make my room)

ช่างแกะสลักไม้คนที่สามที่ผู้วิจัยเข้าไปสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการแกะสลักไม้ได้แก่ นายบุญผล พันธสา ครอบครัวของนายบุญผลมีฐานะค่อนข้างดี ดูจากสภาพบ้านที่มีบริเวณกว้างขวาง ตัวบ้านใหญ่โต นายบุญผลเล่าให้ฟังว่าตนเองเป็นบ้านถวายเป็นตั้งแต่เกิดตระกูลพันธสาเป็นตระกูลเก่าแก่ของบ้านถวายนี้ มีญาติใช้นามสกุลเดียวกันอยู่ในบ้านถวายหลายครอบครัวด้วยกัน นายบุญผลเป็นทายาทคนหนึ่งของพ่อหนานแดงปรมาจารย์หนึ่งในสามของบ้านถวาย นายบุญผลอยู่ช่วยพ่อหนานแดงทำงานไม้แกะสลักมาตั้งแต่เด็กๆดังนั้นจึงได้เรียนรู้กลวิธีการแกะสลักจากพ่อหนานแดงไว้ได้มากกว่าลูกคนอื่นๆ กอรปกับที่มีใจรักงานแกะสลักนี้เป็นทุนเดิมอยู่แล้วจึงตัดสินใจรับทำงานแกะสลักไม้ตั้งแต่เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ สืบต่อจากพ่อหนานแดง ทำชื่อเสียงทางงานไม้แกะสลักทั้งดงามมีคุณค่าทางศิลปะเป็นที่รู้จักของลูกค้าที่สนใจทางงานด้านนี้เป็นอย่างดี

งานไม้แกะสลักของนายบุญผลมีความละเอียดอ่อน เส้นคมลึก ได้อารมณ์ มีความอ่อนช้อยและซับซ้อนมาก งานชิ้นสำคัญที่เป็นที่ยกย่องชาวต่างประเทศมากคือชิ้นที่แกะเป็นลายมัจฉา และชิ้นที่แกะเป็นลายหัตถ์พญานาค นายบุญผลได้รับเชิญให้ไปแสดงการแกะสลักไม้ในงานประจำปีของประเทศญี่ปุ่นติดต่อกันเป็นเวลาหลายปีแล้ว สำหรับงานไม้แกะสลักของนายบุญผลนั้นมีทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาขององ สร้างกันเป็นจำนวนมากจนต้องเข้าคิวรอกันเป็นปีก็มี

เมื่อถามถึงช่วงเวลาที่ใช้ในการทำงานแกะสลักไม้ นายบุญผลเล่าว่าทำงานได้ไม่จำกัดว่าจะเป็นช่วงเวลาใด แต่ต้องดูที่อารมณ์และสมาธิ กล่าวคือถ้าวันใดอารมณ์ดีมีสมาธิดีไม่มีเรื่องวุ่นวายใจจะทำงานได้ตั้งแต่เช้าจนเย็น ถ้าทำงานแกะสลักในเวลาที่ไม่มียารมณ์จะทำแล้วลายที่ได้จะไม่สวยเท่าที่ควรและที่สำคัญคือเวลาแกะลายเส้นเล็กๆละเอียดมากจะทำลายขาด ทำให้เสีย

หาย ดังนั้นนายบุญผลจะหลีกเลี่ยงทำงานไม้แกะสลักเมื่อไม่มีอารมณ์จะทำ เวลาทำงานนายนิพนธ์ชอบทำตามลำพังคนเดียว มีวิทยุเครื่องเก่าๆเครื่องหนึ่งเป็นเพื่อนฟังเพลงไปเรื่อยๆ ทำงานอยู่ในเพิงไม้มุงจากหลังเล็กๆหลังบ้านไม่ชอบให้ใครมาวุ่นวาย นายนิพนธ์เล่าต่อไปด้วยว่าชอบมีคนมาสัมภาษณ์ถึงขั้นตอนและวิธีการทำงานไม้แกะสลักบ่อยๆ มีการถามคำถามที่ไม่อยากตอบเช่นได้ไม้มาจากที่ไหน มีความเห็นอย่างไรกับการตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น เป็นคำถามที่ทำให้เกิดความรำคาญ บางทีจะลุกหนีไปเฉยๆ ไม่ยอมพูดด้วยก็มี

สำหรับขั้นตอนการทำไม้แกะสลักนั้นมีดังนี้

๑. วางลายบนเนื้อไม้โดยการวาดคร่าวๆด้วยดินสอเขียนลาย ซึ่งการวางลายนี้เท่ากับเป็นการกะแนวลายบนพื้นที่ของไม้ที่มีอยู่ไปด้วยในตัว

๒. แกะสลักตามลายที่วางไว้ เป็นการแกะอย่างหยาบๆก่อนเพื่อให้ได้ลายในภาพรวม ระหว่างการแกะลายจะใช้แปรงปัดเศษขี้เลื่อยออกเป็นระยะๆเพื่อให้สะเก็ดมองเห็นลายที่จะแกะต่อไปได้

๓. แกะสลักเก็บรายละเอียด ในขั้นนี้จะใส่ลายตามจินตนาการลงไปด้วยโดยดูให้สวยงามประกอบไปกับลายหลักที่วางไว้ ถ้ามีการแกะผิดพลาดจะพยายามหาทางตัดแปลงลายแก้ไขไปเรื่อยๆ ถ้าแกะจนไม้ขาดหรือบางจนไม้หักต้องซ่อมแซมโดยใช้กาวผสมผงขี้เลื่อยอัดแล้วขัดให้ดูเป็นไม้เนื้อเดียวกันกับแผ่นเดิมแล้วแกะลายต่อไป

๔. ขัดไม้ตกแต่งให้เรียบร้อย

สำหรับการถ่ายทอดเทคนิคการแกะสลักไม้ให้ลูกมือตลอดจนผู้ที่ต้องการจะมาฝึกการแกะสลักไม้นั้นนายบุญผลเล่าว่าในขั้นแรกต้องให้เขารู้จักเครื่องมือแต่ละชิ้นสำหรับการทำงานก่อน โดยในขั้นแรกนี้นายบุญผลจะนำเครื่องมือมาให้ลูกศิษย์รู้จักให้ลองใช้และสังเกตรอยฟันของเครื่องมือเวลาตอกลงบนเนื้อไม้ แล้วจึงให้ลูกศิษย์ไปสั่งทำเครื่องมือแต่ละชิ้นโดยนำรอยฟันนี้ไปให้ช่างเหล็กที่รับทำเครื่องมือแกะสลักไม้ดูทำเครื่องมือที่ตรงกับรอยฟัน ซึ่งการเรียนรู้เช่นนี้ทำให้ลูกศิษย์รู้จักว่าจะต้องใช้เครื่องมือใดสำหรับการแกะลายแบบใดและตอนใด จะใช้เครื่องมืออะไรจึงจะเหมาะกับการแกะสลักลายละเอียด และเครื่องมือใดสำหรับลายหยาบ หรือทำลายเส้น นายผลอธิบายว่าปกติแล้วพอลงมือแกะสลักไปได้ไม่นานนักทุกคนก็จะสามารถแกะสลักไม้ได้เอง แต่ฝีมือการแกะสลัก ความสามารถในการใช้จินตนาการสร้างสรรค์ลาย เทคนิคการเล่นลายและความสำเร็จของการแกะสลักนั้นขึ้นอยู่กับพรสวรรค์และความอดทน สมาธิของลูกศิษย์แต่ละคน บางคนขยันแต่เรียนแกะไม้มาเป็นปีๆก็ยังไม่มีการพัฒนาฝีมือก็มี

วิธีการสอนของนายบุญผลหลังจากที่ลูกศิษย์รู้จักเครื่องมือแล้วนั้น ในขั้นต่อมาคือให้ไม้ลูกศิษย์ไปช่วยแกะสลักกันคนละท่อน ลงมือแกะตามลายที่นายบุญผลออกแบบให้ ระหว่าง

แกะสลักนวนุญผลจะให้คำแนะนำไปด้วย ถ้าแกะพลาดก็จะต้องช่วยแก้ลายหรือตกแต่งซ่อมให้ส่วนใหญ่ก็แกะสลักกันได้ดีพอใช้แต่ลายจะไม่คมชัดเท่าตนเอง แต่เมื่อแกะไปนานๆก็จะคมชัดและละเอียดมีลูกเล่นมากขึ้น

นายสิงห์แก้ว โปธา เป็นช่างแกะสลักไม้ของหมู่บ้านถวายนคนที่สี่ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาขั้นตอนการแกะสลักไม้ และสัมภาษณ์วิธีการถ่ายทอดทักษะการแกะสลักไม้ให้ลูกศิษย์ นายสิงห์แก้วเป็นช่างแกะสลักทำเศียรพระไฉ้คงงาม มีความประณีตซึ่งตัวนายสิงห์แก้วมีความภูมิใจในผลงานของตน ทั้งภรรยาซึ่งเป็นช่างช่วยตกแต่ง ทำสื่ออยู่ที่ร้านเดียวกันนี้เองก็ภูมิใจกับฝีมือของสามี และเล่าเสริมเป็นระยะๆถึงความสามารถและพรสวรรค์ทางด้านนี้ของสามีด้วย เธอกล่าวว่าสามีเรียนรู้การแกะสลักไม้ได้รวดเร็วกว่าเพื่อนรุ่นเดียวกัน และสามารถจดจำแบบได้ดีกว่าคนอื่นๆ

นายสิงห์แก้วเล่าว่าเรียนรู้การแกะสลักไม้และงานไม้จากพี่ชายเมื่ออายุได้ประมาณ ๑๖ ปี (ปัจจุบันนายสิงห์แก้วอายุได้ ๓๖ ปี) ขณะนั้นนายสิงห์แก้วบวชเป็นเณรอยู่ ต่อจากนั้นไปเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยการเข้าไปสมัครเป็นลูกจ้างแกะสลักไม้ในเมืองจันทานูจึงแยกตัวออกมารับงานทำเองที่หมู่บ้านถวาย รับทำงานแกะสลักไม้อยู่ที่บ้านและที่ร้านซึ่งเขาอยู่ที่ร้านค้าสองฝั่งคลองสำหรับแรงบันดาลใจให้เลือกทำงานอาชีพแกะสลักไม้และงานไม้นี้ นายสิงห์แก้วเล่าว่าทำตามๆกันไป เห็นชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนี้กันก็เลยหันมาจับอาชีพนี้บ้าง อย่างไรก็ตามนายสิงห์แก้วรับว่าทำมาเป็นอาชีพเสริมด้วย

เท่าที่สังเกตการแกะสลักไม้ของนายสิงห์แก้วผู้วิจัยพบว่านายสิงห์แก้วจะแกะสลักเศียรตั้งแต่ช่วงไหล่ขึ้นไป แกะสลักเป็นส่วนลำคอ ใบหน้า จมูก แก้ม คิ้ว ตา ปาก และใบหู ส่วนที่ผมและยอดเศียรจะสั่งให้ช่างแต่งสีทำเนื่องจากต้องใช้กลวิธีตกแต่งและรมควันซึ่งนายสิงห์แก้วไม่ได้ทำ จะทำเฉพาะส่วนที่เป็นงานแกะสลักไม้หรือที่เรียกกันว่าทำหุ่น เศียรพระที่นายสิงห์แก้วทำมีสมัยต่างๆ สมัยสุโขทัย เชียงแสนและอยุธยาเป็นต้น เวลาที่ใช้ในแกะสลักไม้นั้นแน่นอนแล้วแต่ว่าจะเป็นงานเร่งด่วนแค่ไหน ถ้าเร่งมากๆจะต้องแกะสลักกันทั้งวันตั้งแต่เช้ามืดจนกินข้าว บางวันต้องแกะสลักกันถึงช่วงเวลาค่ำไปถึงดึกคืนก็เคยทำ ในทำนองกลับกันคือถ้างานไม่เร่งก็จะค่อยๆทำไปตามสบาย เมื่อถามว่าไม้ที่ใช้เป็นไม้ประเภทใดนายสิงห์ตอบว่าเป็นไม้สักที่ซื้อต่อมาจากชาวเขาอีกทีหนึ่ง ตอนนี้อายุไม้แพงมากทำให้ต้นทุนการผลิตไม้แกะสลักพลอยแพงตามไปด้วย

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในการทำเศียรพระของนายสิงห์แก้วนี้ไม่ได้ทำตามลำพังคนเดียวกล่าวคือทำหุ่นแล้วยังต้องส่งไปให้ช่างแต่งสีแต่งเส้นเกษาพระอีกทีหนึ่ง เรื่องนี้นายสิงห์แก้วอธิบายว่าการแกะสลักไม้นี้ทำรายได้ให้ดีกว่าการทำสี และตกแต่งหุ่น นอกจากนี้การตกแต่งหุ่นการทำสียังยุ่งยาก เสียเวลามากดังนั้นแทนที่จะใช้เวลาในการตกแต่งทำสีหุ่นเองจึงนิยมส่งไปให้

ช่างตกแต่งสีรับทำต่อ ส่วนตัวนายสิงห์แก้วเองจะรับแกะสลักทำหุ่นแต่เพียงอย่างเดียว นายสิงห์แก้วเล่าว่าแต่การแกะสลักไม้ทำเศียรนี้ก็ได้ราคาประมาณเศียรละ ๔๐๐ บาทแล้ว เมื่อถามว่าการจะแกะสลักเศียรพระเป็นสมัยใดนั้นนายสิงห์แก้วใช้อะไรในการตัดสินใจ นายสิงห์แก้วตอบว่าจะดูที่ตลาดผู้ซื้อนิยมเศียรสมัยใด ก็จะแกะสลักไปในสมัยนั้นซึ่งเรื่องนี้ช่างแกะสลักไม้และงานไม้ต้องคอยติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวของตลาดอยู่ตลอดเวลา ต้องตามให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของความนิยมในท้องตลาด

สำหรับขั้นตอนการแกะสลักไม้ของนายสิงห์แก้วมีดังนี้

๑. ตัดไม้เป็นท่อนๆประมาณท่อนละ ๒๐ นิ้วซึ่งจะสามารถแกะเศียรได้ ๒ เศียร

๒. วางเค้าโครงหุ่นโดยอาศัยประสบการณ์และความชำนาญกะระยะ ประมาณดูว่าส่วนใดควรเป็นช่วงไหล่ ช่วงใบหน้า ช่วงหน้า และช่วงคอ

๓. วัดระยะส่วนที่เป็นเศียรพระและใบหน้า จากเศียรถึงคางให้ยาวประมาณ ๗ นิ้วครึ่ง หน้าผากถึงคางยาวประมาณ ๕ นิ้ว ความกว้าง ความหนา และความยาวดูตามความเหมาะสมให้ได้สัดส่วน

๔. เริ่มแกะสลักไม้โดยแกะส่วนที่เป็นจมูกก่อนเป็นอันดับแรกเพราะทำได้ยากมาก และเป็นจุดกึ่งกลางที่สำคัญที่สุดของใบหน้า ต่อจากนั้นจึงแกะสลักส่วนที่เป็นคิ้ว ตา แก้ม และปาก นายสิงห์แก้วย้ำว่าการแกะสลักปากนี้เป็นส่วนที่ยากที่สุดเนื่องจากจะต้องทำให้ดูอัมเอบ ยิ้มแย้มดูมีบุญบารมีต้องใส่อารมณ์ให้ดูมีเมตตาและในขณะที่เดียวกันก็ต้องดูแล้วสงบเยือกเย็นอีกด้วย ต่อจากนั้นจึงลงมือแกะสลักส่วนที่เป็นใบหูทั้งสองข้าง ส่วนที่เว้นไว้คือส่วนที่เป็นเส้นเกศาซึ่งจะต้องส่งให้ช่างตกแต่งสีทำ

๕. หลังจากช่างตกแต่งสีทำเส้นเกศาเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำมาตรวจดูความเรียบร้อยอีกทีหนึ่ง อาจจะต้องมีการแก้ไข เดิมส่วนที่ยังดูไม่สมบูรณ์สวยงาม หลังจากนั้นจึงนำไปขึ้นฐานรอการส่งไปจำหน่าย หรือจำหน่ายเอง

อาชีพตกแต่งงานไม้แกะสลัก - ทำสี - ทำเก่า

ขั้นตอนการทำสี ตกแต่งด้วยเส้นสี ประดับกระจกและการทำหุ่นให้ดูเก่าเป็นของโบราณ

อาชีพที่สองที่ผู้วิจัยพบในหมู่บ้านถวายเป็นอาชีพการรับหุ่นไม้แกะสลักมาตกแต่ง ทำสี การตกแต่งนี้นิยมใช้เส้นสีซึ่งเกิดจากการนำสีน้ำมันมาผสมกับปูนขาวและชันให้ได้สัดส่วนกันคล้ายก๊อนดินน้ำมัน แบ่งมากลึงทำเป็นเส้นยาวๆ ไว้สำหรับขุดทำลวดลายบนหุ่นไม้แกะสลักอีกทีหนึ่ง หุ่นแกะสลักหลายแบบต้องใช้กระจกสีแดง สีเขียว หรือลูกแก้วตกแต่งแบบโบราณตามแบบพม่าและขอม นอกจากนี้ยังมีการลงรักปิดทอง หรือทาสีทองขัดด้วยฝุ่นขาวเพื่อให้ดูเก่าอีกด้วย อาชีพการทำสี ตกแต่งหุ่นไม้ด้วยเส้นสี ติดกระจก ลงรักปิดทองและทาสีเก่านี้เป็นอาชีพที่คนชาวบ้านถวายทำกันเป็นส่วนใหญ่ และเป็นที่น่าสังเกตว่าในขณะที่งานอาชีพแกะสลักไม้และงานไม้นั้นเป็นงานที่มีช่างผู้ชายเป็นคนทำ งานในอาชีพตกแต่งหุ่นไม้แกะสลักนี้จะพบว่าคนทำส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้หญิง

แม่หลวงวลี โปธิ เป็นคนแรกในอาชีพทำสี ตกแต่งหุ่นไม้ด้วยเส้นสี กระจก ลงรักปิดทองและทำเก่าที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาขั้นตอนการประกอบอาชีพนี้ แม่หลวงเป็นภรรยาของพ่อหลวงสุวรรณและเป็นน้องสาวแท้ๆของเจ้าของบ้านที่ผู้วิจัยเข้าไปเช่าอยู่ระหว่างการทำวิจัย แม่หลวงมีโรงงานเล็กๆซึ่งมีลูกจ้างผู้หญิงวัยตั้งแต่สาวจนถึงกลางคนทำงานอยู่ด้วยประมาณ ๘ - ๑๐ คน แบ่งหน้าที่กันทำงานเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละ ๒ - ๓ คน ที่โรงงานนี้นอกจากจะรับตกแต่งหุ่นไม้ทำสีหุ่นแล้ว ยังรับทำให้หุ่นดูเก่าเป็นของโบราณอีกด้วย แม่หลวงเล่าให้ฟังว่าเรียนการตกแต่งหุ่นไม้มาจากร้านน้อมสินในเมืองเชียงใหม่ โดยไปฝึกเป็นลูกจ้างหลังจากที่เรียนจบจากชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม เป็นลูกจ้างเรียนรู้งานอยู่ได้ประมาณ ๔ - ๕ ปีจึงลาออกและกลับมาทำงานเองที่หมู่บ้านถวาย ระหว่างการฝึกงานนั้นได้ค่าแรงจากนายจ้างวันละ ๑๒ บาท

ปัจจุบันแม่หลวงรับหุ่นไม้ที่แกะสลักเรียบร้อยแล้วมาจากบ้านหมื่นข้าวและบ้านหนองช้างฟ้า จังหวัดลำพูน เป็นพวกตุ๊กตาขนาดใหญ่ แกะเป็นรูปเทวดา นางฟ้าแบบไทยแต่งเครื่องทรงแบบโบราณ หุ่นหลายตัวเป็นรูปองค์พระปางต่างๆ ที่เป็นหุ่นชาวบ้านทางเหนือและชาวพม่าก็มีไม่น้อย แม่หลวงอธิบายว่าหุ่นเหล่านี้จะนำมาตกแต่งทำสีตามความต้องการของลูกค้าที่มาสั่ง หรือตามความนิยมของตลาด ส่วนใหญ่การตกแต่งนั้นจะดูตามแบบของโบราณและตามแบบที่ลูกค้าเอามาให้ดูเป็นแบบ บางทีก็ต้องใช้จินตนาการผสมเข้าไปด้วยเพื่อให้ดูสวยงามซึ่งทำให้การตกแต่งทำสีของแต่ละร้านแต่ละโรงงานมีความแตกต่างกันไป เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แม่หลวงเล่าว่าเห็นตุ๊กตาหุ่นเหมือนๆกันนั้นที่จริงถ้าพิจารณาดีๆแล้วจะพบลวดลายและเทคนิคการทำที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่เจ้าของที่ทำจะจำฝีมือของตัวเองได้ เมื่อทำสี ตกแต่งเครื่องทรงเรียบร้อยแล้ว พ่อหลวงจะเป็นคนตกแต่งให้ดูเรียบร้อยสวยงามตลอดจนเป็นคนแต่งหน้า เขียนคิ้ว และปากให้หุ่น

เองเป็นขั้นสุดท้าย ปกติการทำงานของโรงงานนี้จะทำกันทั้งวัน แต่ถ้างานเร่งมากก็จะทำกันใน ช่วงกลางคืนด้วย การปิดโรงงานนั้นจะปิดยาวปีละหนึ่งครั้งเวลาปิดไม่แน่นอนแต่จะพาลูกจ้างทั้งหมดไปเที่ยวกันไกลๆเป็นเวลาหลายวันเพื่อพักผ่อนกันให้เต็มที่ ครอบครัวของแม่หลวงนั้นนอกจากจะรับหุ้่นไม้แกะสลักมาตกแต่งทำสีแล้ว ยังมีที่นาของตนเองเอาไว้ทำนาข้าวสำหรับไว้กินไว้ใช้เองในครอบครัวด้วยการซื้อข้าวกินนั้นแพงมากจึงต้องทำนาไว้กินเอง ถ้าปีใดนาข้าวได้ผลดีพอมิ เหลือจึงนำออกขาย

ขั้นตอนการทำสีเส้นของแม่หลวงมีดังนี้ :

ใช้สีน้ำมันผสมกับปูนขาวและชัน นำมาผสมกันแล้วปั่นให้เป็นก้อนเช่นน้ำไว้กิน สีแห้งแข็ง และจะแช่น้ำไว้จนกว่าจะแบ่งออกมาเป็นก้อนเล็กๆเพื่อนำมาคลึงทำเป็นเส้นยาวๆ หรืออาจจะนำมาตีทำเป็นแผ่นสำหรับหุ้มเศียรพระเพื่อถนอมให้เป็นขดเส้นเกศา เวลาแบ่งออกมาคลึงทำเป็นเส้นจะต้องพรมน้ำตลอดเวลามิฉะนั้นสีจะแห้งแข็งตัว เวลาคลึงก้อนสีผสมนี้จะคลึงบนแผ่นกระดานไม้ขนาดประมาณ ๑๒ x ๑๒ นิ้ว มีแผ่นไม้ขนาด ๓ x ๓ นิ้วเป็นเครื่องมือในการกดคลึงก้อนสีทำเป็นเส้นเมื่อได้เส้นสีขาวตามต้องการแล้วจะนำมาวางผึ่งให้หมาด รอการนำไปใช้กดทำลวดลายบนตัวหุ่นที่ลงสีทาไว้หมาดๆ เส้นสีจะติดกับตัวหุ่นเพราะสีที่ยังไม่แห้งนี้จะทำหน้าที่เหมือนกาว แล้วช่างจะทาสีทับเส้นสีลงไปอีกทีหนึ่งทำให้เส้นสีติดแน่นกับตัวหุ่นอย่างแน่นหนา

ขั้นตอนการตกแต่งหุ่นไม้ :

เมื่อได้หุ่นตุ๊กตาไม้มาใหม่ๆ แม่หลวงวลียอธิบายถึงขั้นตอนการทำว่า

๑. จะต้องซ่อมหุ่นเหล่านี้เสียก่อนด้วยการใช้กาวผสมผงขี้เถ้าอุดรอยแตกหรือรอยร้าวที่อาจมีอยู่ แล้วจึงขัดให้เรียบ

๒. นำหุ่นที่ซ่อมแล้วไปอบ ร่มควันบนเตาที่ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง ทั้งนี้เพื่อไล่ความชื้นออกจากเนื้อไม้กันไม่ให้ไม้เป็นเชื้อรา หรือแตกร้าวทั้งยังเป็นการไล่ตัวมอดที่อาจมีอยู่ในเนื้อไม้

๓. นำหุ่นไปเผาโดยใช้แก๊สเผาให้ไหม้จนออกสีดำประมาณ ๒๐ นาทีซึ่งต้องระวังไม่ให้หุ่นไม้ติดไฟลุกขึ้น ทั้งยังต้องระวังไม่ให้ไหม้เกรียมจนเกินไป การเผาหุ่นนี้เพื่อไล่เส้นไม้ที่มีอยู่ ทำให้เวลาขัดหุ่นไม้แล้วจะได้ไม้ที่เรียบปราศจากเส้นไม้

๔. นำหุ่นไม้ไปซ่อมอีกทีหนึ่ง โดยใช้ปูนผสมกาวทาให้เรียบ

๕. ตากหุ่นให้แห้งอีกประมาณ ๑๕ นาทีแล้วจึงนำมาขัดให้ขาว

๖. ใช้สีน้ำมันทาก่อนติดทำลวดลายด้วยสีเส้น

๗. ติดสีเส้นทำลวดลายตามแบบ

๘. ดัดกระดูกซี่ ถ้าต้องการดัดกระดูกแบบนู่นจะต้องใช้สิ่เส้นป็นเป็นก้อนกลม เล็กๆวางเป็นฐานก่อนดัดกระดูก จะได้กระดูกที่นูนขึ้นจากตัวหุ่นไม้แกะสลัก แต่ถ้าดัดกระดูกลงบนสีน้ำมันเลททีเดียวจะได้กระดูกที่ราบเสมอเนื้อไม้

๙. ทาสีทับสีเส้นที่ดัดลวดลายไว้ ซึ่งจะทำให้ได้สีเส้นที่สวยงามทั้งยังทำให้สีเส้นนั้นติดแน่นกับตัวหุ่นไม้แกะสลัก

๑๐. ดากหุ่นให้แห้ง

วิธีลงรักปิดทอง :

๑. ลงรักบนบริเวณหุ่นไม้แกะสลักที่ต้องการปิดทอง

๒. พอรักหมาดจึงนำแผ่นทองมาปิดทับ

๓. ใช้แปรงกดและป้ายปิดทองที่ปิดทับหุ่นไม้ ทองจะติดหุ่นเป็นเนื้อเดียวกัน ส่วนเศษทองที่เหลือจะตกลงบนกระดาษหนังสือพิมพ์ที่วางรองหุ่นไม้ไว้

๔. ฆ่าสีทองโดยใช้แอลกอฮอล์ปนขี้เลื่อยสีเหลืองทาทั้ส่วนผสมนี้จะใช้ขี้เลื่อยน้อยกว่าแอลกอฮอล์ ทำให้สีทองที่ได้ดูไม่สุกปลั่งเหมือนของใหม่แต่จะมีสีหมอง แต่ดูมีราคาเหมือนของเก่าโบราณ

๕. ทาน้ำมัน vanish ค่ำและลง wax สีขาวทับเพื่อให้ดูเก่า

อุปกรณ์ที่ใช้ในการแต่งสีเส้นลงบนหุ่นไม้แกะสลัก :

๑. ใบเลื่อยหัก สำหรับใช้ตัดสีเส้นและกดสีเส้นบนหุ่นไม้แกะสลักให้ขดเป็นลวดลายตามแบบ

๒. ขวดแก้วสำหรับทุบและนวดก้อนสีน้ำมันผสมปูนและชัน ให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน

๓. ฆ้อนสำหรับทุบสีก้อน

๔. ปลอกปากกา หรือไม้กลวงสำหรับกดสีเส้นที่ดีเป็นแผ่นทำให้เป็นรูปเส้นเกศา ขดบนเศียรพระ

๕. แผ่นไม้กระดานขนาด ๑๒ x ๑๒ นิ้วสำหรับรองสีเส้น

๖. เศษไม้ขนาด ๓ x ๓ นิ้วสำหรับจับสีเส้นกลิ้ง

๗. อ่างน้ำสำหรับแช่ก้อนสีที่ผสมแล้ว

๘. แปรงสำหรับปิดทอง

๙. กระดาษทรายหรือไม้ขัดเสี้ยนหุ่นไม้แกะสลัก

๑๐. แปรงทาสีขนาดต่างๆ

๑๑. กระจกสีต่างๆ และเครื่องตัดกระจกหัวเพชรและกรรไกรเล็กสำหรับตัดแผ่นกระจกให้ได้รูปและขนาดตามต้องการ

๑๒. ไม้กั้นรูปสั้นๆ สำหรับจับกระจกติดลงบนตัวหุ่นไม้

๑๓. สีน้ำมัน

๑๔. แอลกอฮอล์

๑๕. สี vanish

๑๖. กาวลาเท็กซ์

๑๗. สีน้ำ

๑๘. แผ่นทอง

๑๙. รั้ว

๒๐. สีซ่อมหุ่นไม้แกะสลัก

๒๑. ปูนขาว

๒๒. ชัน

๒๓. ดึงแก๊ส

วิธีการทำหุ่นไม้ให้ดูเก่า : แม่หลวงวลีย์ใช้วิธีทา กาวลาเท็กซ์บนหุ่นไม้แกะสลักบริเวณที่ต้องการให้ดูเหมือนสีเก่าแตกลายแบบธรรมชาติ แล้วจึงทาสีน้ำตาลไป เมื่อสีและกาวแห้งแล้วสีที่ทาทับไว้ข้างบนจะแตกดูเหมือนของโบราณ

เมื่อถามถึงปัญหาและขั้นตอนที่ยากที่สุดในการทำงานอาชีพนี้แม่หลวงบอกว่าไม่มีจะมีก็แต่การที่ต้องตกลงเรื่องราคากับผู้ซื้อ โดยเฉพาะผู้ซื้อที่มาจากกรุงเทพฯ ที่ต้องการของดีราคาถูกมากๆ แม่หลวงเล่าถึงราคาค้นทุนที่ต้องไปซื้อหุ่นไม้แกะสลักมา ราคาของที่ใช้ในการทำสีและค่าแรงของคนงาน เล่าถึงว่ากว่าจะทำออกมาได้แต่ละชิ้นใช้เวลาค่อนข้างมากต้องอาศัยความประณีตดังนั้นราคาจึงค่อนข้างตายตัวอยู่แล้วดังนั้นเวลาที่มีคนกรุงเทพฯ มาต่อราคาแม่หลวงจะรู้สึกเสียใจ บางทีต่อราคาเป็นรายชิ้นแล้วเมื่อซื้อจำนวนมากๆ ยังขอต่อราคารวมอีกซึ่งการค้าขายหุ่นไม้แกะสลักนี้ไม่สามารถลดราคารวมได้อีกเนื่องจากต้องคิดราคาค้นทุนเป็นรายชิ้นไป สินค้าแต่ละชิ้นราคาไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับลวดลาย และขั้นตอนการทำ ยกตัวอย่างเช่นหุ่นไม้แกะสลักบางชิ้นสามารถขายได้ในราคาถูกเนื่องจากบางร้านลดขั้นตอนการเอาไม้มาขึงไป ไม่รมควันหุ่นไม้ก่อนซึ่งสินค้าพวกนี้พอใช้ไปได้ระยะหนึ่งจะแตกร้าว และมีตัวมอดเข้าไปทำให้เสียหายแต่พ่อค้าสามารถลดราคาได้มาก

จากการสังเกตเทคนิคการทำงานอาชีพลดแต่งไม้แกะสลัก และทำสีของแม่หลวงวลีย์แล้วทำให้เห็นถึงรายละเอียดและความซับซ้อนยุ่งยากของงานที่ทำ และเข้าใจถึงว่าทำไมผู้ที่ทำ

อาชีพแกะสลักไม้และงานไม้หรือทำหุ่นไม้แกะสลักจึงไม่มีความประสงค์จะรับทำงานตกแต่งไม้และทำสีไม้ไปพร้อมๆกัน แต่จะแยกรับทำแค่การแกะสลักไม้ส่วนการทำสี และตกแต่งงานไม้นั้นจะแยกออกไปให้เป็นอีกอาชีพหนึ่งต่างหาก แต่ก็ยังมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันระหว่างงานสองอาชีพนี้อย่างแยกไม่ได้

นางศรีพรรณ เป็นชาวบ้านถวายเป็นอีกคนหนึ่งที่ทำอาชีพรับตกแต่งไม้แกะสลัก รับทำสี เดินเส้นสีทำลวดลายและลงรักปิดทอง นางศรีพรรณเล่าให้ฟังว่าเธอเป็นช่างตกแต่งไม้แกะสลักและทำสีรุ่นแรกของบ้านถวาย โดยระยะแรกก่อนจะหันมาทำอาชีพนี้เคยเป็นคนงานก่อสร้างต้องทำงานหนักและรายได้ไม่คึกคัก ต่อมาเห็นคนในหมู่บ้านออกไปหางานข้างนอกหมู่บ้านทำและมักจะไปเป็นลูกจ้างอยู่ที่ร้านน้อมสินจึงตามเขาไปบ้าง ได้ไปเป็นลูกจ้างช่วยงานที่ร้านน้อมสินในตัวเมืองเชียงใหม่อยู่จนสามารถทำงานตกแต่งงานไม้แกะสลักได้ชำนาญจึงกลับมาทำงานเป็นอิสระที่บ้านถวาย นางศรีพรรณเคยทำนาเป็นอาชีพเสริมแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้วมุ่งทำแต่งานอาชีพตกแต่งงานไม้แกะสลักเพียงอย่างเดียวเนื่องจากมีงานค่อนข้างมากทำไม่ทัน ซึ่งบางครั้งถึงกับต้องจ้างเพื่อนบ้านให้ช่วยกันทำให้ทันทีที่ลูกค้าสั่งมา

จากการสังเกตขั้นตอนการทำงานตกแต่งและทำสีไม้แกะสลักและงานไม้ต่างๆของนางศรีพรรณซึ่งเป็นงานที่ทำตามลำพังอยู่คนเดียวภายในร้านเล็กๆบริเวณร้านค้าสองฝั่งคลองนั้นผู้วิจัยเห็นนางศรีพรรณแม้จะทำงานอย่างสบายๆแต่ก็มีงานทำไม่หยุดมือ อุปกรณ์เครื่องใช้ในการตกแต่งทำสีมีไม่มากเท่าที่เห็นมีผลไม้เล็กๆ กาวลาเท็กซ์ ซึ่งส่วนผสมสองอย่างนี้เอาไว้ใช้ซ่อมรอยร้าว และอุดรูเล็กๆบนตัวหุ่นไม้แกะสลักก่อนที่จะทาสี ชัน ปูนขาว แผ่นทอง แอลกอฮอล์ ชลแกลเหลียง แปรงปิดและขัดแผ่นทอง เศษกระจกสีต่างๆทั้งรูปกลมและสี่เหลี่ยม สีน้ำมัน

เมื่อถามถึงขั้นตอนที่นางศรีพรรณเห็นว่ายากที่สุดและยุ่งยากที่สุดในขั้นตอนการตกแต่งทำสีงานไม้แกะสลักนี้นางศรีพรรณตอบว่าเป็นขั้นตอนการลงรักปิดทอง เพราะผู้ทำต้องใจเย็นและใช้ความละเอียดมากทำให้แผ่นทองติดหุ่นไม้อย่างทั่วถึง สม่ำเสมอและต้องระวังไม่ให้เหลือเศษมากไปด้วย สำหรับวิธีการตกแต่งสีของนางศรีพรรณนั้นมีดังนี้

๑. อบหุ่นไม้แกะสลักเพื่อไล่ความชื้นในเนื้อไม้ป้องกันเนื้อไม้แตก
๒. ซ่อมหุ่นไม้โดยใช้กาวผสมผงขี้เถ้าอุดตามรอยแตกร้าว
๓. ออกแบบลวดลายที่จะแต่งบนหุ่นไม้แกะสลัก
๔. เผาหุ่นให้แห้ง กันเชื้อราและตัวมอด
๕. ขัดหุ่นให้เนื้อเรียบ สม่ำเสมอกันไม่มีเสี้ยน
๖. ลงสีพื้นโดยใช้สีน้ำมัน
๗. ใช้เส้นสีเดินทำลวดลายบนตัวหุ่นไม้แกะสลักตามลายที่ออกแบบไว้
๘. ทาสีน้ำมันทับเส้นสี

๘. ตากหุ่นให้แห้ง

๑๐. ลงรักสีแดงบนหุ่นไม้แกะสลักบริเวณที่ต้องการจะปิดทอง

๑๑. ปิดทองโดยใช้ทองแผ่น

๑๒. ใช้แปรงกดและปิดแผ่นทองให้เรียบเป็นเนื้อเดียวกับแผ่นไม้

๑๓. นำทองโดยใช้เหล็กขอข้อลัดผสมขลัดสีเหลือง

๑๔. ดัดกระงกสีบริเวณที่ออกแบบไว้

๑๕. ตากหุ่นให้แห้ง

๑๖. ขัดหุ่น ตกแต่งดูความเรียบร้อยก่อนนำออกวางขายหรือส่งให้กับร้านที่มาสั่งไว้

เท่าที่สนทนากับนางศรีพรรณ พบว่าการตั้งราคาสำหรับหุ่นไม้แกะสลักที่ตกแต่งทำสีเรียบร้อยแล้วนั้นส่วนใหญ่จะตั้งราคาไว้ใกล้เคียงกันแม้ว่าขั้นตอนการตกแต่งทำสีจะมีความประณีตต่างกันออกไป ดังนั้นลูกค้าอาจจะมองว่าบางร้านค้าสามารถต่อรองราคาแล้วลดลงมาได้มากกว่าอีกร้านหนึ่งในขณะที่หน้าตาของสินค้าดูคล้ายๆกันไม่มีความต่างกัน ยกตัวอย่างเช่นสินค้าของบางร้านใช้เนื้อไม้ที่มีราคาไม่แพงนัก ฝีมือการแกะสลักประณีตปานกลาง ไม่ได้ผ่านการอบรมควันหรือชุบยากันปลวกและมอด ดังนั้นราคาค้นทุนจึงถูกกว่าสินค้าที่ผ่านกระบวนการตกแต่งไม้แกะสลักเป็นอย่างดีทุกขั้นตอนซึ่งสินค้าประเภทหลังนี้ไม่สามารถให้ราคาลดลงได้มากเท่าสินค้าประเภทแรก สินค้าประเภทแรกนี้เมื่อซื้อไปใหม่ๆก็ดูสวยงามดีแต่พอใช้ไปได้ไม่นานจะเกิดรอยร้าว แตก สีหลุดหรือเป็นมอด สินค้าพวกที่ลงรักปิดทองก็เช่นเดียวกัน บางร้านจะใช้สีทองทาแทนการปิดทองซึ่งกรรมวิธีและราคาค้นทุนจะต่างกันมาก แต่ถ้าลูกค้าที่ดูของได้ละเอียดจะมองเห็นถึงความแตกต่างนี้ได้ดีและนางศรีพรรณยังกล่าวเสริมด้วยว่าสินค้าของบ้านถวายเป็นระมัดระวังเรื่องคุณภาพมากกว่าสินค้าประเภทเดียวกันนี้แต่ทำจากที่อื่น หรือที่เรียกว่าทำเลียนแบบของบ้านถวายแต่นำมาขายแถวบ้านถวายนั่นเอง

นางศรีพรรณยังอธิบายต่อไปด้วยว่าปกติสินค้าที่ทำจากบ้านถวายเองจะไม่ค่อยขายปลีกเป็นชิ้นๆ จะนิยมขายส่งทีละมากๆเป็นร้อยหรือพันตัว ที่ขายปลีกได้บ้างก็ก็นำสินค้าที่ทำเหลือจากที่ขายส่งแล้วมาขายหน้าร้าน ดังนั้นราคาจึงไม่แพงเนื่องจากได้ราคาทุนคืนตั้งแต่ทำขายส่งแล้วส่วนใหญ่จะคิดแค่ราคาทุนของวัสดุที่ใช้ในการตกแต่งหุ่นไม้แกะสลักส่วนราคาค่าแรงไม่ได้คิดบวกเข้าไปด้วยแต่อย่างใด การตั้งราคาสินค้าขายปลีกก็ดีหรือการต่อรองราคากับลูกค้ามักจะไม่ค่อยจริงจิงอะไรนัก ถ้าดูคุ้มกับทุนก็ขายไป

นางสุขแก้ว พันธุธา นางสุขแก้วเป็นธิดาของพ่อหนานแดงผู้นำอาชีพการแกะสลักไม้และงานไม้เข้ามาสู่หมู่บ้านถวายเป็นรุ่นแรก นางสุขแก้วรับงานตกแต่งไม้แกะสลัก ทำสีไม้อยู่กับ